فرهنگ

لسم ټولګی

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

فرهنگ - لسم ټولګی

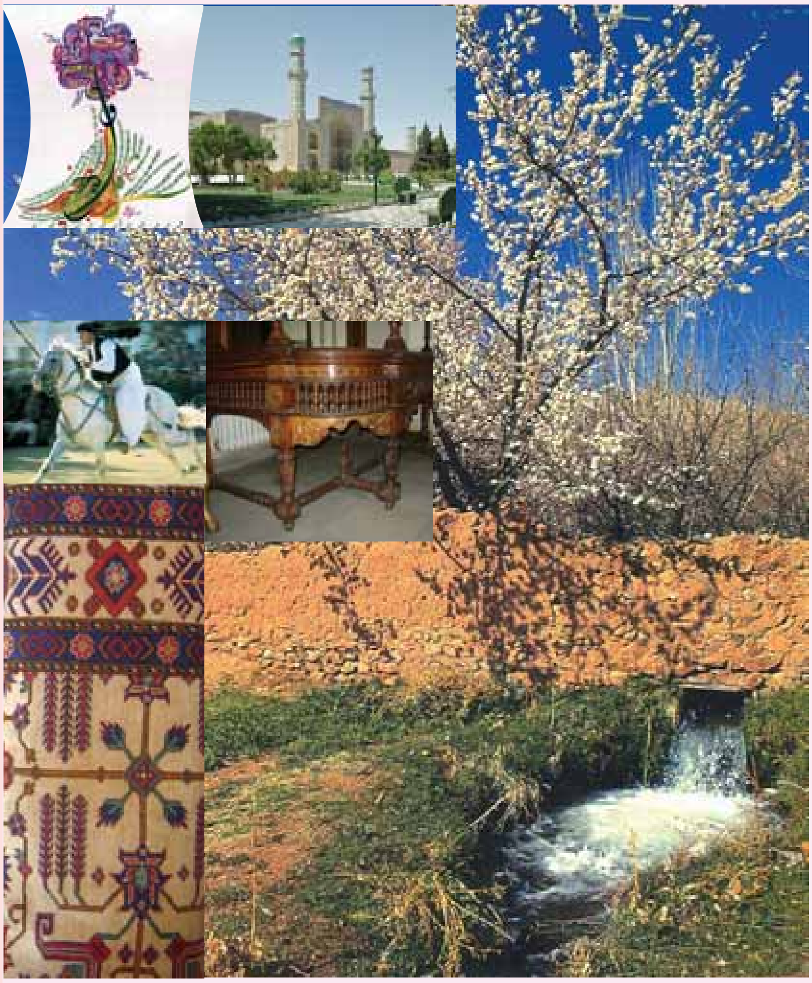

... پوري اړه لري اخیستنه او
... غړونکو سره قانوني چلن

Ketabton.com

د چاپ کال: [illegible] هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنګ

لسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان

- عبدالحميد عاطف
- عبدالغفور قرار

علمي او مسلکي ايډيټ

پوهاند غلام جيلانی عارض

محمداسحاق نگارگر

دکتور خوش نظر پاميرزاد

ژباړونکی

غلام سرور گلاب زی صافی

د ژبې ايډيټ

زرين انځور

مؤلفه فروزان خاموش

سيد انور ميچن خيل

ديني، سياسي او فرهنگي کمېټه

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- حبيب الله راحل د تعليمی نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.
- مولوی عبدالصبور عربي د اسلامي علومو متخصص.

د څارنې کمېټه

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معين.
- دوکتور شيرعلی ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين:

عنايت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلي سُرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د اوزبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پامېریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلېږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسیا، به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو تدوین او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیتونه په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب تدوین او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلړ

د لوست نوم	مخ
سریزه	ح
د کتاب ټولي موخې او هدفونه	ی
لومړی څپرکی **لاسي صنایع**	۱
لومړی لوست: فرهنګ	۲
دویم لوست: د لیمخي جوړولو صنعت	۵
دریم لوست: وریښل او ټغر اوبدنه	۸
څلورم لوست: د غالیو اوبدنه	۱۱
پنځم لوست: د مالوچو له تارونو څخه اوبدنه	۱۶
شپږم لوست: د کېکي او د غنمو له تني څخه اوبدنه	۱۸
اووم لوست: ګنډل او ګلدوزي	۲۲
اتم لوست: ترکاڼي او د لرګي صنعتونه	۲۴
نهم لوست: ګاڼې	۲۹
لسم لوست : د مسګری صنعت او هنر	۳۳
د لومړي څپرکي لنډیز	۳۷
دویم څپرکی **هنرونه**	۳۸
یولسم لوست: د موسیقی هنر	۳۹
دولسم لوست: ملي اتڼ	۴۳
دیارلسم لوست: د اسلامي هنرونو نړیوالي او سیمه ییزې نمونې	۴۶
د دویم څپرکي لنډیز	۵۴
دریم څپرکی **سیمه ییز دودونه**	۵۵
څوارلسم لوست: د مېلمه پالنې دودونه او مېلمستون	۵۶
پنځه لسم لوست: د ډوډۍ خوړلو آداب	۵۸
شپاړسم لوست: خواړه	۶۱
د دریم څپرکي لنډیز	۶۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی **سيمه ييزې جامې**	٦٥
اوه لسم لوست: سنتي او سيمه ييزې جامې	٦٦
اته لسم لوست: د خولۍ او څادر ډولونه	٧٢
نولسم لوست: څپلۍ او پايزارونه	٧٧
د څلورم څپرکي لنډيز	٨١
پنځم څپرکی **تفريحي او سيمه ييزې لوبې**	٨٢
شلم لوست: سانګه وهل	٨٣
يوويشتم لوست: آس	٨٦
دوه ويشتم لوست: وزلوبه	٩٠
درويشتم لوست: سيمه ييزې لوبې او کاغذ پران	٩٦
د پنځم څپرکي لنډيز	١٠١
شپږم څپرکی **مالداري، باغداري، ځنګلونه، درملي بوټي او مېلې**	١٠٢
څلير ويشتم او پنځه ويشتم لوستونه: مالداري، باغداري او ځنګلونه	١٠٣
شپږ ويشتم لوست: درملي بوټي	١١٦
اوه ويشتم لوست: مېلې، د جهان ګردۍ راښکون او زموږ دهيواد فرهنګي ميراثونه	١٢٢
د شپږم څپرکي لنډيز	١٣٠
اووم څپرکی **د ملّي هويت پديدې، رمزونه ، نښې (سمبولونه)**	١٣١
اته ويشتم لوست: بيرغ، ملی سرود او نښې	١٣٢
د اووم څپرکي لنډيز	١٤٠
اخځليکونه	١٤١

سریزه

زموږ ګران هیواد افغانستان چې د پخوا زمانو څخه د ځلیدونکي فرهنګ او تمدنونو مرکز او زانګو ده د دې لویو مرکزونو نښې او بېلګې په بلخ، بامیان، غزني، ګردیز، بغلان، جوزجان، هډه، بګرام، کابل، تخارستان، د آی خانم لرغونی ښار، هرات، د لوګرعینکو او زموږ د هیواد په نورو سیموکې تر اوسه موندل شوي او شتون لري.

له دې مرکزونو څخه لاس ته راغلې نښې د دې حقیقت څرګندویه ده چې زموږ په ګران هیواد کې د مادّي او معنوي فرهنګ قیمتی نښې په زرګونو کاله مخکې د خلکو لخوا ایجاد شوې او ترنن ورځي پورې له یوه نسل څخه بل نسل ته پاتې شوې دي.

همدارنګه په معنوي فرهنګ کې زموږ په هیواد کې زردشتي او بودایي دینونه منځ ته راغلي دي چې په بګرام او د لوګر په عینکو کې د بودا لوی معبدونه او په بامیانو کې د بودا لویي مجسمې زموږ د دې ادعا ستر ثبوت دی.

دغه چې موږ ترې یادونه وکړه د اسلام د مقدس دین تر خپریدو مخکې د خلکو فرهنګ و. خو د اسلام د مقدس دین په راتلو سره هغه پخواني قوانین د تاریخ برخه وګرځېده او زموږ په ګران هیواد افغانستان کې د اسلام دین رامنځته شو، قرآني لارښوونو یې ځای ونیو او خلک د اسلام په مقدس دین مشرف شول. همدارنګه په لاسي صنایعو کې زرګري، مسګري، آهنګري، د خراطي ظریفه صنایع، ګنډنې، د اوبدلو ډولونه، ښکلې لیکنې. سمبولونه او داسې نورو پراختیا، پرمختګ او وده وکړه او شهرت یې پیداکړ، چې تاسې ګران زده کوونکي به په متن کې د هغوی د هر ډول سره بلدشئ، موږ تاسوته د دې کتاب په لوستلو سره د هیواد د فرهنګ په هکله د رڼا یوه وړه دریڅه په لاندې شرحه پرانستله.

د کتاب په لومړي څپرکي کې به د لیمڅي جوړولو، ټغر اوبدلو، غالی اوبدلو چې د لاسی ظریفو صنایعو او زموږ د ملّي فرهنګ د مهمو عناصرو څخه دي او د ستنې د ګنډلوهنر، د ګلدوزی، خامك دوزی هنر، د لرګي مستظرفه صنایع، ګانې او د مسګری صنعت چې هر یویې زموږ په ټولنه کې ځانګړی ارزښت لري بلد شئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دو یم څپرکي کې د موسیقی هنر، ملّي اتڼ او د اسلامي هنرونو نړیوالې او سیمه ییزې نمونې لکه ښکلې معمارۍ، میناتورکاري، ښکلې لیکنې، په بحث کې نیول شوې دي.

په دریم څپرکي کې د افغانانو د مېلمه پالنې په زړه پوري دودونه چې د افغانانو ځانګړنه ده لیکل شوي دي، همدارنګه د ډوډۍ د خوړلو آداب او د خوړو ډولونه او ارزښتونه بیان شوي دي. په څلورم څپرکي کې دودیزې جامې، د ماشومانو ځانګړې د ودیزې جامې، د خولیو ډولونه، د ښځو څادرۍ، د پښو په ګڼون دروپیژندل شول.

په پنځم څپرکي کې تفریحي او سیمه ییزې لوبې لکه نېزه بازي (سانګه وهل)، وزلوبه او د آس ځانګړتیاوې او ډولونه بیان شویدي.

په شپږم او اووم فصلونو کې مالداري، بڼوالي، ځنګلونه، درملي بوټي، مېلې او سیلګري او د جهانګردي اهمیت همدا شان دملي هویت پدیدې چې زموږ دخلکو او زموږ د هیواد فرهنګ په نړۍ کې معرفي کوي، په لنډه توګه بیان شوي دي، ترڅو تاسو ګران زده کوونکي ددې خلکو د فرهنګ د عناصر و په ارزښت مخکې له مخکې آشنا شئ.

د فرهنګ کتاب ځانګړتیا په دې کې ده چې دفرهنګ د ټولو یا زیا ترو پدیدو عکاسي ورپکې شوې ده او کتاب ستاسو په اختیار کې قرار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ټولې موخې او هدفونه

- د دې کتاب د تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټی کېدل ټینګښت ومومي.

- د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوۍ روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو د فرهنګ سره بلد شي.

- د زده کوونکو معلومات او پوهه په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهیږي چې زموږ د خلکو فرهنګ زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کوي.

- زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوری او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې د فرهنګ سربیره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه ووياړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې

د "فرهنګ" مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړل شوی دی او تاسې په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ د ځانګړتیاوو او څرنګوالي څخه خبرياستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت څرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډاې فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بیلابیلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي، د هغې رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او غیر افغاني عناصرو د فرهنګونو د منلو څخه په کلکه ډډه وکړئ. زده کوونکی به د دې کتاب په لوستلو، د هغې د محتواوو (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

لاسي صنايع

د څپرکي موخې

د دې څپرکي د لوستونو په لوستلو سره به زده کوونکي د فرهنګ په مفهوم، ارزښت او په ځانګړي توګه د خپلو خلکو فرهنګ وپيژني؛ او همدارنګه د بېلابېلو مستظرفه لرګينو صنايعو، مسګرۍ، زرګرۍ او د لرغونو ګاڼو د دودونو سره به چه په تېرو وختونو کې زموږ د مادّي فرهنګ د هويت ممثل او زموږ د هېواد د عالي مدنيت څرګندوونکي دي بلد شي. همدارنګه به د وريشلو، او د ګنډلو فرهنګ، د اوبدلو د ډولونو لکه د غنمو له تنې(ډنډر)، د پنبې تار، د خامتا اوبدل، ټغر اوبدل او د غالۍ اوبدلو د فرهنګي او اقتصادي ارزښت او د غاليو اصالت د افغاني هويت په نظر کې نيولو سره وپېژني او د دې ظريفو لاسي صنايعو پراخوالي کې به د زده کوونکو ذهنيت وده وکړي.

لومړی لوست

فرهنګ

دفرهنګ په باره کې څه پوهېږئ؟

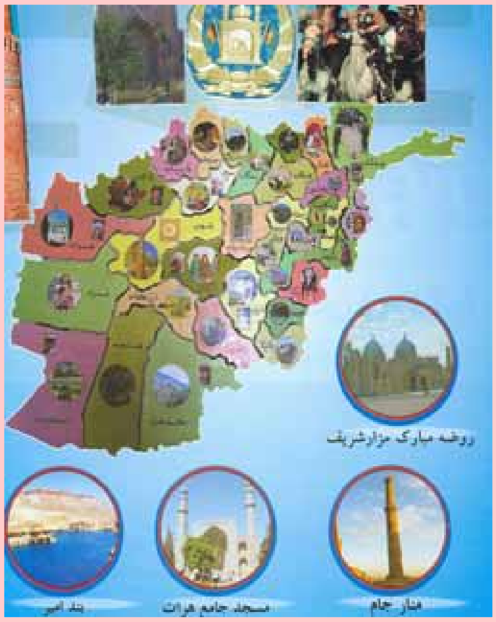

د هرات جامع جومات

طاق ظفر
(پغمان)

هنر

چـــي هنر د بزرګـــی درخخه نه وي — طالع څــــه کا تا په سرواخلي مګر؟
چي په آس کې څه هنر وي هاله ښه وي — او کـــه نه ورځني ښه وي لاښهٔ خر
که طالـــع او هنر دواړه سره کښېږدی — زه خوشحــــــال به پکې ونیسم هنر
بي هنرمي که بادشاه د درست جهــان شي — هیڅوک نه پسندي په ده د لويې چر

هنرمندمي که ګداشي کنډول واخلي
په لیــــده به يې هر څوک ښوروي سر

د خوشحال خان ختیک له د ستارنامې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنگ د یوه ملت یا د یوې ټولنې ټولو مادّی او معنوي شتمنیو ته ویل کېږي.

د معنا په لحاظ د فرهنگ عمده عناصر دادي: ټولنیز، اخلاقي او حقوقي ارزښتونه.

د مادّی فرهنگ عناصر دادي: د معمارئ ډولونه، انځورگري، صنعتونه او داسې نور.

د عامو خلکو ادبیات (فولکلور) او دودونه د ټولنې د فرهنگ یوه مهمه برخه جوړوي چې دا هم معنوي او هم مادّي اړخونه لري.

په حقیقت کې فرهنگ یو داسې کرکټر او استعداد دی چې یو ملت ته طبیعي او ټولنیز شتون او هستي ورکوي.

فرهنگ دیوې ټولنې د ژوند د بېلو بېلو اړخونو، معنوي ارزښتونو د ژوند د ښېگڼو، څرنگوالي او د اخلاقو څرگندونکی دی. کله چې موږ د یوې ټولنې یا د یوه هیواد د خلکو د فرهنگ په هکله خبرې کوو له هغې نه زموږ موخه او مطلب دادی:

د خواجه پارسای ولی جومات (بلخ)

- **دودونه او رواجونه**
- عنعنې
- لاسي صنعتونه
- د خلکو کارونه
- لرغوني لوبې
- اخترونه
- پخوانۍ مېلې او جشنونه
- ماتمونه
- کیسې
- اسطورې
- (ژبني) ادبیات
- متلونه

او داسې نور چې د پخوانیو خلکو معنوي او مادي پاتې شوني (میراثونه) دي چې لــه یــوه نسل نه بل نسل ته او له اسلافونه اخلافو ته را رسېدلي دي.

فولکلور د خپل تاریخ په بهیرکې یو مست سیند ته ورته دی چې د خپل تگ اوحرکت پــه اوږدوکې په بېلو بېلو ډولونو سره لیدل کېږي خو دخپل ماهیت ، څرنگوالي اړیکه او ارتباط له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې اصلي سرچينې سره ثابت ساتي. يعنې هغسې چې د سيند د اوبو غوندې دخپلې سرچينې څخه تر پايه پورې اوبه پاتې کېږي.

فولکلور د ژبې او ټولنو په بدلون سره د پخوانيو انسانانو فکرونه ، عقيـــدې، رواجونـــه او دودونه وروستنيو انسانانو او نسلونو ته ليږدوي.

فولکلور چې د فرهنګ يوه عمده برخه جوړوي؛د دې راټولَونه او هراړخيزه پلټنه د کـــارپوهو خلکو او عالمانو کار دی.

په دې کتاب کې موږ د افغاني کلتور بېلا بېل اړخونه او په ځانګړې توګه د هغې فولکلور په لنډ ډول تاسو ګرانو زده کوونکو ته وړاندې کوو.

د افغانستان خلک چې له بېلا بېلو قومونو څخه جوړشوي دي، د يوه روښانه تاريخ او تمدن لرونکي او د داسې ډول ډول او بډای فرهنګ درلودونکي دي چې د هغې ساری په نړۍ کـــې لږ ليدل کېږي.

د افغانستان پر خاوره باندې په تېرو زمانو کې تل د نړيوالو سيلانيانو او سودا ګرې کـــاروانونو لاره تېره شوې وه. همدا لامل دی چې دلته مختلفو عقيدتي، ديني او فولکلوري پديـــدوځای موندلی او د افغانانو لپاره يې يو پوره او د کامل کلتور سوغات راوړی دی.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه يا دريو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د لوست په يوه موضوع په خپلوکې بحث وکړي.

پوښتنې

- د بهرني فرهنګ د اغيزې د مخنيوو او د خپل فرهنګ د ساتنې او ژغورنې لپاره تاســې کوم وړانديزونه کوئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د فرهنګ د نورو ډولونو په باره کې معلومـــات راغونـــډ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليمخي جوړولو صنعت

ليمخي زموږ د هيواد د پخوانيو لاسي صنايعو له مهمو توليداتو څخه دی چې په لاندې ډول د هغې د جوړښت په هکله لنډې خبرې کوو:
د ليمخي د جوړولو لپاره وړی نه وربشي، بلکې لومړی هغه مينځي اولمر ته يې خوروي. وروسته يې په ځانګړې ډمنځ باندې وهي چې وړی خلاصې، او نرمې شي. بيايې په سور، آبي، زيړ او ګلابي رنګونو سره رنګوي او ليمخی ترې جوړوي.

د ليمخي په کارګاه کې د وړيو ځای پر ځای کول

د کور په انګړ کې د کنځو يو پړی هواروي او د هغې پر مخ تغر خوروي. د ليمخي استاکار (ماهر سړی) لومړی تورې وړی د نازکه لبنتې په واسطه پر تغر د چوکات په منځ کې ځای پر ځای کوي. بيا د هغې د پاسه د يوې جارو په واسطه تودې اوبه پر وړيو پاشي او وړی هواروي، وروسته بيا رنګ شوې وړی په څلورو خواوو منځ او غاړو کې په تناسب سره په مناسبو ځايونو کې ږدي او ددې رنګه هوارو شوو وړيو د پاسه په جوړو شوو ګلانو هم اوبه شيندي او په لبنته يې اواروي.

د ليمخي د مړلو طريقه

کله چې د ليمخي د جوړولو په وخت کې استاکار ډاډه شي چې وړی په خپله انـدازه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مساوي پنډوالي په ټولو برخو کې ځای نيولی دی او د ګلانو اندازې او تناسب ته هم په هــر ځای کې پاملرنه شوې ده؛ نو بيا ثلور يا پنځه کسه پر زنګنونو باندې پر ځمکه يو د بــل پــه څنګ کې کښيني او له يوې خواڅخه ورېـ په ټغر کې په شريکه سره په تــدريج نغــاړي او د خپلو متو په زورېې منبې (مړي) او دې کارته په جديت سره دوام ورکوي، ترهغوچې د ليمڅي ورۍ کلکې شي او يو له بل سره ونښلي. بيا دغه نښتي ورۍ له ټغر او پزي (چجکي) څخه جلا کوي او په يوه ځای کې يې هواروي چې وچې شي.

ليمڅې يو ښه او صحي فرش دی چې له هغې څخه لند بل (نم) او يخني نه تېرېږي، نو ځکه د دې کارول د انسان د روغتيا لپاره ډېر ګټه لري او د روماتيزم له ناروغۍ څخه انسان ژغوري.

د ليمڅي ډولونه

ليمڅې د وړيو، ګل، د منبلو طريقه اوپه کوم ځای کې چې جوړېږي، ددې ټولو له نظره بېلا بېل ډولونه لري چې عبارت دي له:

الف- پاميري يا قرغزي ليمڅې

چې د پامير د پسه له غوره وړيو څخه جوړېږي. د باميان په ليمڅو کې د (وَرَس) ليمڅې زيات شهرت لري. د ميدان وردګ، پکتيا، پکتيکا، خوست ، نورستان اوپه ټول هيواد کې ډېر ښکلي ليمڅې جوړېږي.

ب- کمان ګري ليمڅې

هغه ليمڅې دی چې د لرګي چوکــاټ د ليمڅې د لاندې په ښه طريقه برابرېږي او ورۍ په ټولو برخو کې په يوه تناســب او مــساوي ډول خورېږي او ډېر کلک مُرل کېــږي. دا ليمڅې غوره او ډېر دوام لرونکي دی.

ج- ساده ليمڅې

هغه ليمڅې دی چې له عادي وړيوڅخه جوړېږي، کوچيان چې په بانډو او بيدياوو کې ژوند کوي، د دې ليمڅي څخه د خپلو خيمو، جونګړو او د کېږديو په پوښلوکې کار اخلي چــې د باران د اوبو او له يخنۍ څخه يې ژغوري.

شپانه له ليمڅي نه ځان ته کپيه نک (ګنډ)هم جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

گنډېږ

يوه بې نستوني چينه ده او هغه شپانه يې اغوندي چې د ورځې په غرونو کې مېږې او وزې پيايي او د شپې، په هماغو غرونو کې د رمې پنډغالو او د غرونو په سمڅو کې ويده کېږي، له گنډېږ څخه د ورځې د جامې او د شپې د بسترې په توگه کار اخلي.

گنډېږ، شپانه له اوبو او يخنۍ څخه ساتي.

د لوست نوي اصطلاحات

- شيندي- پاشي.
- سمڅ- غار
- پنډ غالو – د څارويو د راغونډېدلو ځايونو

په ټولگي کې فعاليت

- يو زده کوونکی دې د ليمڅي د جوړښت په باره کې خبرې وکړي.

پوښتني

- ليمڅی کوم ډول فرش دی؟ او هغه څنگه جوړېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او گاونډيانو څخه د لاسي صنايعو او د ليمڅي جوړولو صنعت په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

ورېشل او تغر اوبدنه

تاسو کله څوک د ورېشلو په حال کې لیدلي دي، څنګه ورېشل کوي؟

ورېشل له پخوا زمانو څخه زموږ د خلکو په منځ کې رواج وو چې وړی، پومبه، ورېښم او سنډ به ښځو او نجونو د څرخې، څرخکي، خنجکي(چېلک) او داسې نورو لاسي کوچنیو وسایلو سره ورېشل او د ورېشل شوو تارونو څخه به یې ډول ډول تغرونه غالۍ، د اغوستلو جامې او داسې نور شیان اوبدل.

د اورچوغ سره ورېشل

د څرخې سره ورېشل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزاري ټغر

له غاليو څخه وروسته مزاري ټغر ډېر ښه فـــرش دی. ډېر ښکلي رنګونه لري.

څرنګه چې دا ټغر د ډېرو ښو وړيو له نرمو او کلکـــو تارونو څخه جوړوي، له دې امله يې د (قاقمه يي) ټغر په نوم هم يادوي.

دا ټغر پخوا په مزار شريف کې جوړېده، نو ځکه يې د مزاري ټغر په نوم شهرت موندلی دی.

خو نن ورځ دهيواد په ډېرو شمالي ولايتونو لکـــه: فارياب، سرپل، سمنګان، کندوز، تخـــار، بـــادغيس، هرات او داسې نورو ځايونو کې نارينه او ښځې مزاري ښکلي ټغرونه اوبي. همدارنګه د ميمنې، سرپل او غلموري ټغرې هم د مزاري ټغرنو غوندې ښکلې دي او ځانګړی نوم او شهرت لري.

شال

شال په معمولي توګه په ساده او ګلدار ډول د ورېښمو او د سنډو له تارونو څخه جوړوي. ښځې شال پرخپل سر اچوي.

تر ټولو قيمتي شال غجري (قاجاري) شـــال دی چـــې د رنګ، اوبدلو او جنسيت له مخې له نورو شالونو سره ډېـــر توپير لري.

کشيده ټغر

نوموړی ټغر د پسونو له اعلی وړيو څخه د "اورمک" په کارګاه کې اوبي. د دې ټغـــر پـــود (عرضی تارونه) په سور، زيړ، ګلابي، آبي او داسې نورو رنګونو سره رنګوي. کـــشيده ټغـــر زياتره د برستنې په پوښ، د کورونو، جونګړو، خيمو او بانډوپه ښکلا او زينت کـــې کـــارول کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنی(اورمک)

د «کشیده» ټغر په نوم د اوبدلو کارګاه ده. د لرګيو څلور قوي موړي لري چې پر ځمکه ټکوهل کېږي. همدارنګه درې پايې (پـښې)، د لرګي قليچ (قينچي)،ګُلَه او کمه لري.او په ټول افغانستان کې دود ده.

اورمک

په ټولګي کې فعاليت

- يو زده کوونکی دې د ټغر اوبدنې په باره کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- مزاري ټغر څه ډول ټغر دی؟ د مزار څخه غير نور په کومو ښارونو او ولايتونو کې دغسې ټغر اوبدل کيږي.
- تاسې د ټغر اوبدلو د صنعت په وده، ښه کيفيت او بهر ته د هغې د صادرولو په باره کې څه نظرونه او وړانديزونه لرئ؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او ګاونډيانو څخه د لاسي صنايعو، مزاري ټغر او کشيده ټغر په هکله معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم لوست

د غالیو اوبدنه

- په عکسونو کې کوم شیان وینئ؟
- د دې دستګاووغوره والی په څه کې دی؟

غالۍ اوبدل د افغانستان د خلکو یو ډېر پخوانی لاسي صنعت دی. د غالیو اوبدل زمـــوږ د هیواد په شمالي، شمال ختیځ او شمال لویدیځ ولایتونو کې زیات رواج لري.

د جوزجان، بلخ، فاریاب، سرپل، سمنګان، کندز، تخار، بغلان، هرات، بادغیس، فراه، نیمروز ولایتونو او د کابل ښار د وزیرآباد او دشت برچي په سیمو کې زموږ د هیواد کمالـــداري ښـــځې او نجونې په خپلو نازکو هنرمندو ګوتو دوړیو، مالوچو او وربښمو له تارونو څخه ډېرې ښکلې غالۍ اوبي چې نړیوال شهرت لري او په نړیوالو بازارونو کې یې هویت تثبیت شوی دی.

که څه هم په یادو شوو ولایتونو کې ښځې ډېرې ښکلې او نفیسي غالۍ اوبي؛ خو د آقچې او اندخوی غالۍ له ډېرو پخوانیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غالیوځخه دي چې په ۱۳۵۶ هـ.ل. کال یې په ټوله نړۍ کې لومړی مقام وګاټه؛ لکه چې مرحوم نینواز یوه ښکلې فولکلوریکه سندره په دې باب ویلې ده:

بیا بریم قالین ببافیم　　سوی آقچه
تخته تخته،پارچه پارچه　　قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید
برای یار برگ بید
الا یار جان به اندخویت ندیدم　　بدخشان آمدم رویت ندیدم
زبغلان تا مزار و شهر هرات　　مثال تار گیسویت ندیدم
بیا بریم قالین ببافیم　　سوی آقچه
تخته تخته،پارچه پارچه　　قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید
برای یار برگ بید

غوره غالۍ هغه دي چې تار او پود یې دواړه له خالصو وړیو څخه واوبدل شي.
خومره چې د غالۍ تار نرى او د تارونو او غوټو شمېر يې په يوه ساحه کې ډېر وي، په هماغه اندازه غالۍ ارزښتناکه او ښکلې وي. د ښې غالۍ په هر متر مربع کې یوسل وپنځوس زره غوټې اچول کېږي. له کومو وړیوڅخه چې د غالۍ تارونه جوړېږي، هغه باید نرمې (پستې)، نازکې او د پسه وړۍ وي. د غزني او وردګ د پسونو وړۍ دقره قل،مرینوس او د ساریجه پسونووړۍ د غالۍ د جوړولو لپاره ډېرې ښې دي. غالۍ د نخي(پنبې) له تار څخه هم جوړېږي خو دا د وړیو او وریښمو د غالیو غوندې ښکلې ظریفې او دوامداره نه وي.

د غالۍ اوبدلو وسایل او سامان

د غالۍ او بدلو لپاره وسایل، ځانګړی رمنځ، ځانګړی چاکو،قیچې، تارتقی چوب (لرګی) او داسې نورې وسیلې په کارېږي. د غالۍ اوبدلو کارګاه یوه لاسي آله ده چې څلور لرګي لري او د مستطیل په شکل یو له بل سره کلکېږي او د غالۍ تار د هغې په اوږدو کې بندوي (تنسته) کوي او بیا څلور، پنځه او یا ډېرې غالۍ اوبدونکې ښځې او نجونې یو د بل په څنګ کې کښېني او غالۍ اوبي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غالیو صادرول له ډېرو پخوانیو کلونو را پدیخوا زموږ د گران هېواد د اقتصاد په ښه والي او د بهرنیو اسعارو په لاس ته راوړلوکې ډېر رول لري.

د غالیو د وړیو رنگول

د غالیو د وړیو رنگولو لپاره له هرډول طبیعي رنگونو څخه کار اخیستل کېږي. طبیعي رنگونه د انارو، پیازو، دغوزانو د ونو د پوستکواو د گلونو د عُصّارې او شیرې او همدارنگه دوحشي نباتاتو لکه «رویان» له ریښو څخه لاس ته راځي چې زموږ په هیواد کې یې په زرهاوو ډولونه موندل کېږي.

هغه غالۍ چې د هغې وړۍ په طبیعي رنگونو باندې رنگ شوي وي، د لرگي رنگ (چوبرنگ) په نوم یادېږي. د دې غالیو جنسیت ډېر لوړ او ارزښتناک دی او په ټوله نړۍ کې پیرودونکي لري.

د غالیوگل

زموږ د هیواد غالۍ اوبدونکي ښځې د خپلو غالیو په گل اچولو او گلکا رۍ کې په دودیز او سنتي ډول د پخواني هرات د میناتور یو له ښکلو نمونو، نقشونو او انځورونو څخه کار اخلي چې د هرات د تیموریانو د طلایي عصر د نقاشۍ د کلتور او میناتورۍ پاتې شووني دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غالیو ډولونه

غالی ډېر ډولونه لري لکه: فیلپا، آقچه گل، چکش، لبجر، ادرسکن، سلیماني، مَوري، ساروقي، وزیري، بشیري، المه‌گل، بخارایي، بوستان، بارگاهي، چنارگل، خال محمدي، بلوچي، انارگل، خواجه روشنایي، بلژیکي، ذبیح اللهی، مالداري، اولامي، چوبرنگ، قزاق، چیچن، اندخویي، قندوزي، قرقیني، مزاري، دولت آبادي، آقچه یي، یو تاره هراتی، جمشیدي او داسې نور.

اوس په نړیوال بازارکې د فیلپا، بخارایي، بارگاهي بلژیکي، خال محمدي، د هغوی د رنګ د پوخوالي او د غوره جنسیت له کبله ښه نوم لري چې د نیم متر، یو متر، یو نیم متر، دوه، درې، څلور، شپږ، نهه، دولس، څلرویشت متره او همدارنګه جای نمازونه او قالینچې په مختلفواندازو او په زړه پورې رنګونو جوړېږي. هغه تارونه چې په دې ډول غالیو او سراندازونو کې استعمالېږي، په عمومي توګه له غوره جنسیت څخه دي، لکه: بلژیکي تار، پوخ رنګه تـــار او د ورېـــښمو تارونه.

قالینچه

وړه غالی چې دوه یا درې متـــــــره وي، د قالینچې په نوم یادېږي. په پخوانیو افسانو کـــې وایـــــي چـــــې: حضرت سلیمان(ع) یوه قالینچه درلوده چې په هغې باندې به کښېناسته او دیوانو به په هوا کې له یوه ځای څخه بل ځای ته بېوه.

وايي چې ټول انسانان، پیریان او دیوان د سلیمان (ع) د حکم او فرمان لاندې وو او دی د حیواناتو او مرغانو په ژبو پوهېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې غیر دوریو له تارونو، نور د تارونوله کومو ډولونو څخه غالۍ جوړیږي.

پوښتني

- قالینچه کوم ډول فرش دی او دهغې اوبدل زموږ د هیواد په کومو سیموکې زیات دود لري؟
- د غالیو په باره کې یوه فولکلوریکه سندره ووایاست؟
- د غالیو د ډولونو نومونه ووایاست.
- آیا کېدای شي چې د غالۍ اوبدلو صنعت په ټول هېواد کې دود کړو؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د غالیو د ډولونو په باره کې معلومات راغونډ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

د مالوچو له تارونو څخه اوبدنه

- مالوچ، وړۍ او ورېښم په څه ډول لاس ته راځي؟
- تاسې د اوبدلو کوم ډولونه پېژنئ؟

ګُلَه

زموږ د ګران هیواد خلک پومبه یا مالوچ د څرخ په واسطه ورېښي او بیا ورڅخه توکران جوړوي، لکه: خامتا، اَلَه چه ، سطرنجي، جای نماز او جاکټونه.

خامتا اوبدنه

زموږ د هیواد د اوبدنې د ډېرو پخوانیو صنعتونو له جملې څخه ده چې په زرګونو کلونه لرغونتیا لري.

په پخوانیو وختونو کې زموږ خلکو د ژوند د لومړنیو اړتیاوو یعنی د خوړو او جامو د برابرولو لپاره چې په خپلوهلو ځلو او د متو په زور یې لاس ته راوړل، د مني په موسم کې به یې پومبه له پټیو (کروندو) څخه راټوله، که چا به خپله پومبه نه درلوده، له نورو څخه به یې په پیسو اخیستله او د مني په ورروستیو او د ژمي په اوږدوکې به ماشومانو، ځوانانو او ښځو پنبه دانه له پومبې څخه د (حلاّجی) یا د ګوتو په واسطه جلا کوله او بیا به ښځو دغه پنبه د څرخ یا څرخي په واسطه ورېشله او دغه تارونه به یې دغېتو کلولو یا غونډارو په شکل جوړول. بیابه یې د تار دغه غونډاري په نیچو کې پیچل، بیا به یې په تارونو سره پیچلې نیچې د خامتا اوبدلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارګاوو ته ورلې او د خامتا اوبدلو استاذ به په ځانګړې دستګاه (دکان) کې د نیچو تــار پــه منظم او موازي ډول یو ځای تنسته کاوه چې له هغې څخه به یې خامتا جوړوله؛لکه څنګه چې تاسې په عکس کې دوه کارګاوې وینئ.

په ټولګی کې فعالیت

- یو زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي اود خامتا اوبدلو په باره کې دې معلومــات ورکړي.

پوښتنې

- تاسی څو ډوله اوبدنې پیژنئ؟
- خامتا کوم ډول ټوکر دی؟
- آله چه او سطرنجی کوم ډول ټوکران دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو څخه پوښتنې وکړي چې زموږ په هیواد کې اوس هــم دخامتا جوړولو وسایل شته؟ لاس ته راوړي معلومات دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کنکي او د غنمو له تنې څخه اوبدنه

- له وریو، پومبې او وربښمو څخه غیر، له نورو شیانو هم اوبدنه کېږي؟

په پخوا زمانو کې چې زموږ خلکو د خپل ژوندانه ضروري سامان آلات پخپله جوړول او پــه ځینو ځایونو کې یې اوس هم جوړوي له هغوی څخه یو د کنکي او د غنمو له ډنډرو (دروزو) څخه د سامان آلاتو جوړول دي .

د کرکي څخه چغ اوبړی اوبې چې د نمجنو (زیمدارو) کوټو د فرش او د بامونو په پټولو، په بانډو او بیدیاوو کې د کوډلې (جونګړې) یا د کېپې په جوړولو کې کار اخلي. د غنمو ډنــډر لومړی په اوبو کې د څو ورځو لپاره ږدي چې نرم او پاسته شي، بیا ترې په ځانګړې مهــارت ټوکری، شکُور، خولۍ او ځپلۍ جوړوي. د غنمو ډنډر چې کله په ښه ډول او ظرافت واوبدل شي، له هغې څخه ډېر ښکلي او دوامداره سامانونه جوړېږي؛ لکه څرنګه چې زموږ په هیــواد کې ډېر داسې خلک شته چې درانده کارونه، لکه: بزګري، مالداري او یا نور کارونه نه شــی کولې، خو په دې برخه کې ښه او اغېزمن کارونه ترسره کولی شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کټ

کټ د چپرکټ په شان یوه هوسا او صحي وسیله ده چې هغه د مزرو له پړو، نیلون او پخوا به یې په کونړ او نورو ولایتونو کې د غره د ځینو وښو له پړو او د څاروو له پوستکو څخه هم اوبدل.

کټ څلور پښې او څلور بازوګان لري چې دوه لانډه او دوه اوږده وي؛ چې ترکاڼ یې په لاسونو او یا یې د خراطۍ په ماشینونو تراشي.

د کټ پښې د (لاک) د رنګ په واسطه رنګوي. د کټونو جوړول په ننګرهار، لغمان ،کونړ پکتیا، خوست، میدان وردګ او نورو سیمو کې ډېر زیات رواج لري او د دغو سیمو ټول خلک د ناستې او خوب لپاره د کټونو څخه کار اخلي او په لویو لویو دېرو او حجرو کې یې هم د کټونو کتارونه جوړ شوي وي.

د پسه له کولمو څخه اوبدنه

زموږ په ګران هیواد کې پرته له دې نه چې له څرمن څخه بالاپوش، پوستین، دستکول (لاسي بکس)، بوټان، څپلۍ، د آسونو لپاره قیزې جوړوي. همدا رنګه کولمې هم د تسمو په شکل پرې کوي او له هغې څخه ډول ډول سامانونه لکه: چغل (د غنمو او دانو د چاڼولو غټ غلبیل) د اوړو غلبېل، قمچینه (متروکه) او داسې نور وسایل جوړوي.

د ارغوان له لښتو څخه د شیانو اوبدنه

ارغوان یوه بې میوې ونه ده چې زموږ د هیواد په غرنیو سیمو کې یې ګڼ ځنګلونه شته دی او ټول خلک یې پېژني. د ارغوان ځنګلونه د فرخار، سمنګان، هرات، بادغیس، پروان، د کابل خواجه صفا او د بدخشان په غرونو کې له پخوا څخه موجود دي. د ارغوان ګل ډېر ښکلی لاجوردي رنګ او ښه بوی

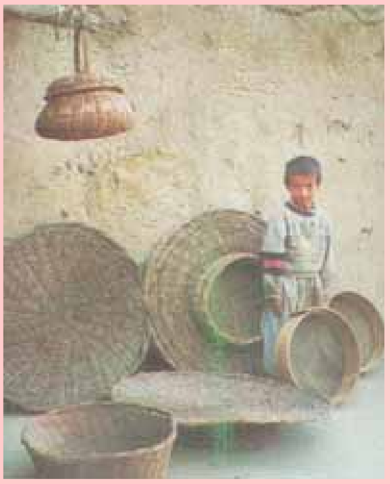

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. د پسرلي په موسم کې خلک د کابل خواجه صفا او د پروان گل غونډۍ او نورو ځايونو ته د ارغوان مېلو او سيل ته ځي.

د ارغوان ښانگې ډېرې کلکې او ارتجاعي (نه ماتېد ونکی) خاصيت لري، کله چې تازه وي ښې تاوېږي او په تاوولو سره نه ماتېږي .

نو ځکه د ارغوان له ښانگو څخه کجاوې، د قلبې آتنگ (سربانډې) او نور سامانونه جوړوي.

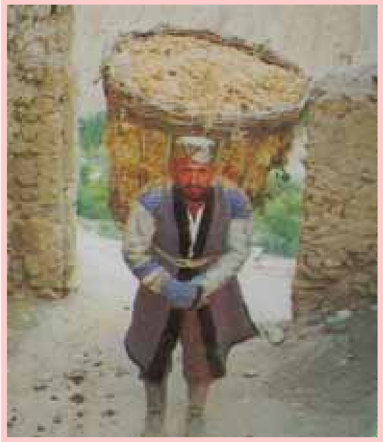

کجاوه

کجاوه يا سبد يو داسې لوښی دی چې د ارغوان، سرې ولې او د ورغشته له ښانگو څخه جوړېږي؛ کليوال خلک خپلې تازه مېوې لکه: شفتالو، زردآلو، آلو بالو، گيلاس، توت، آلو او داسې نورې له يوه ځای څخه بل ځای ته پکې لېږدوي. بزگران د جوارو وړې، د ښارويو لپاره واښه او حيواني سرې هم د دې په واسطه پرخپلو اوږو له يوه ځای څخه بل ځای ته وړي.

د قلبې سر بانډې (منجيله)

بزگران د ارغوان او يا د ورغشته د ونو ښانگې يو له بلې سره نغاړي (منجيله کوي)، بيـــا د هغې په واسطه د قلبې جُغ (سپار) له يوې سره تړي او ځمکه پرې قلبه کوي.

د منجيلو لارې (راه آتنگا)

دحيرانتيا خبره ده چې د ارغوان له ښانگو او لښتوڅخه د لارو په جوړولو کې هم کار اخيستل شوی دی چې په لاندې ډول تشريح کېږي.

د بدخشان د درواز ولسوالۍ د آمو سيند (دریای پنج) پرغاړوکې د ارغوان له ښانگوڅخــه د منجيلو لارې جوړې شوې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ارغوان ډېل لرګي به يې د ميخونو په شکل تيره جوړول او د غره په کمره (ګټ) کې به يې ټکوهل. بيا به يې د ځلوېښتوڅخه تر پنځوسو پورې د آتنګونو کړۍ چې د زنځير په ډول به يو له بل سره اوبدل شوې وې په دې ميخونو پورې کلکې ترلې.

کوم يو لاروى به چې له ډېرو اورېدو او پلې منزلونو څخه وروسته دې ځاى ته رسېده او غوښتل يې چې له دې ځايه تېرشي نو د آتنګونو لومړنۍ کړۍ به يې په خپلو لاسونو رانيوله او د آتنګونو په همدې زنځير باندې به پورته کېده. په دې ډول چې يوه يوه کړۍ به يې رانيوله، په هغې کې به يې خپله پښه ټينګوله او بلې کړۍ ته به ورپورته کېده چې په دې ترتيب به له دېرشو څخه تر ځلوېښتو کړيو پورې پورته خاته او ځان يې اصلي لارې ته رساوه.

کله کله به د ميخونو د ماتېدلو يا د اوچتو آتنګونو د خوځېدلو او ټکانونو له امله ځينې لاروي ډاربدل او د ځوسوو مترو اندازې اوچتوالي څخه به ښکته را ليکا کېدل او د آمو په سيند کې به لوېدل .

دا ډول پېښې به هر کال زياتې را مينځ ته کېدلې.

- که اوس هم د ارغوان، ورغشته او زرد بيد له لښتو څخه وسيلې واوبدل شي، دا به ګټوروي اوکنه! که ګټور نه وي نو زيانونه يې وواييځ!

پوښتنې

– د غنمو له ډنډرو (دروزو) او کېکي څخه د سامانونو جوړول څه ډول دي؟ تاسې داسې اسباب پيژنئ چې د غنمو له ډنډرو څخه جوړ شوى وي؟

– د مېږو له کولمو څخه کوم سامانونه جوړېږي؟

– د آتنګونو لارې څه ډول لارې دي ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او ګاونډيانو څخه معلومات واخلي، هغه سامانونه چې له کېکو او د غنمو له ډنډرو څخه جوړ شوي دي اوس هم شته ؟ خپل راټول شوي معلومات دې به خپلو کتابچو کې وليکي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

ګنډل او ګلدوزي

– ستاسې په کورنیو کې څوک خیاطي (ګنډل) او ګلدوزي کوي ؟

خلکو د جامو اغوستل په تېرو و ختونوکې یوازې د اړتیاوو د پوره کولو او له یخنۍ او ګرمۍ څخه د ځان ساتنې له پاره کارول، خو کله چې بشري ټولنې په تدریج سره وده وکړه، د دې سره سم د جامو اغوستل هم د اړتیا او ضرورت د پوره کولو له مرحلې څخه تېر شول او د تجمل او سینګار بڼه یې ځانته غوره کړه او ورو ورو ګلدوزۍ رواج وموند . نن ورځ زیاتې ښځې، نجونې او د ګلدوزۍ استاذانې د کابل کندهار، میدان وردګ، غزني، لوګر په ښارونو او د هیواد په ټولو ولایتونو کې په خپلو نازکو او هنرمندو ګوتو په پوره کمال او هنر سره غوره او ښکلې ګلدوزۍ کوي.

ګلدوزي ډېر ډولونه لري چې دلته یې پنځه وېشت ډولونه تاسو ته درپېژنو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د گلدوزۍ ډولونه(خامک دوزی)

کندهاري دوزی، ګینده، بخیې، جَوَک دوزي، دندانک موش، چوبکدوزی، زنجیره دوزي، پنیرک دوزي، چپه دوزي، سوزن دوزي، تکه دوزي، تارشمار، آئینه دوزي، پسته چین، شبکه دوزي، ګنډ دوزي (افغاني ګنډ)، صدف دوزي، ګره دوزي، شال دوزي، ګراف دوزي، جالي دوزي، پوکانه دوزي او داسې نور چې د دې زیاتې نمونې زموږ د هیواد د لویو ښارونو په دکانونو په ځانګړي ډول د قندهار په ښار کې شته دي.

په ټولګي کې فعالیت

- یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د ګلدوزۍ په هکله دې معلومات ورکړي.

پوښتنې

– تاسې څو ډوله خامک دوزي پیژنئ ؟

– که ګنډل او ګلدوزي وده او پرمختګ وکړي، آیا کېدای شي چې دا زموږ د هیواد دلاسي صنایعو د صادراتو یو ښه قلم وي ؟

– زموږ د هیواد د سوزن دوزۍ (ګنډلو) او ګلدوزۍ د هنر د پراختیا او ودې لپاره کوم وړاندیزونه لرئ ؟

کورنۍ دنده

- ټول زده کوونکي دې د ګنډلو اوګلدوزۍ ډول ډول نمونې چې په کورونو کې یې موجودې وي، که ډېرې قیمتی (ګرانې) نه وي، ټولګي ته دې راوړي، خپلو ټولګیوالو او ملګرو ته دې وښیي.

ترکاڼي او د لرگي صنعت

- په عکسونو کې څه وينئ ؟

له لرگي څخه په جوړو شوو سامانونو کې، که مو له زانگو څخه غير نور کوم وسايل ليدلي وي نومونه يې واخلئ؟

زموږ په گران هيواد کې لرگين سامانونه او له هغو څخه گټه اخيستل له پخوا زمانې څخه را په دې خوا دود وو. زرگونه کاله مخکې زموږ خلکو د لرگي سامانونه او د لرگي کارگاوې په خپلو لاسونو جوړول او له هغو څخه به يې گټه اخيستله چې په لاندې ډول دهغوی يو څو نمونې درپيژنو:

د قلبې سامان لکه يوې، جُغ اومانه، همدارنگه جواز (د پومبه دانې او نورو غوړينو زړو څخه د تېلو ويستلو گاڼۍ يا کارگاه، د ټوکرانو يعنې د خامتا اوبدلو کارخانې يا وسيلې، زانگو، د تار د وريښلو وسيلې(څرخه او څرخکی)، حلاّجې، خمڅې، د آش اوښوربا غتې خمڅې ، طشت،(د لرگي څخه جوړ شوی لوی لوښی يا خانک)، کڼاوې، د لرگي هاونگ(چټو)، د اوبدلو رېمنځ، د اوبدلو گُله، صندوق، دروازې، الماری، ورسې (کړکۍ او اشدارې)، د لرگي لگن(خانکی)، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرگی کاسه، کټونه، د موسیقۍ سامان لکه: دنبوره، رباب، سیتار، تنبور، ډول، طبله، څـــوکۍ، میزونه، د ندافۍ دستگاه (ډانډس)، نیزه، لیندۍ، د غلو دانو شانډۍ، کشتۍ، آبگوټونه او داسې نور چې د ځینو نومونه او عکسونه په کتاب کې وینئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زانګو

د کوچني ماشوم د ویده کېدلو او هوساینې لپاره یوه ښه وسیله ده چې د زېږېدو څخه تر یونیم یا دوه کلنۍ پورې ماشومان پکې زنګول کېږي. زانګو له لرګي څخه جوړېږي او د هغې په تختو کې د ترکاڼ له خوا ښکلي ګلونه کیندل کېږي، نرم توشک پکې هواروي او ماشوم

وربانديې ویده کوي. زانګو د ماشوم د روزنې لپاره یوه ښه وسیله ده. د ماشوم د هوساینې او امن لپاره له زانګو څخه غیر بل ښه ځای نشته، چې د غورځېدلو، د پښولاندې کېدلو، د سوځېدلو، د مضرو شیانو د خوړلو او له یخنۍ څخه د ماشوم د ساتلو ډېره ښه وسیله ده . کله چې یوه مور خپل ماشوم په زانګو کې وېده کوي، نو دغه شان خوږې سندرې ورته زمزمه کوي: آللو! للو! ، دلته مه راځه پیشو! صدیقه داسی ویده ده لکه ګوډی د رانجو

د مورد«للو» سندره ډېره لطیفه او خوږه سندره ده چې ماشوم یې د خپل ژوند په اوږدو کې اوري.کله چې ماشوم په خوب کې لاړشي بیایې مور په ډاډه زړه خپل کارونه سر ته رسوي.

زانګو په ټول افغانستان کې دود ده.

اوغور

یوه داسې وسیله ده چې په هغې کې غنم، وربشې، نخود، باقلې،توت، زغر، دنیا، مرچک او داسې نور شیان ټکوي او میده کوي.

ډېر پخوانی اوغور د تیږې هاونګ دی چې په دودیز ډول د خلکو په منځ کې مروج و او له دوو تیږو څخه جوړېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – د دايرې په ډول تيږه چې د نيم متر مربع په اندازه پلنه او د ۲۰ يا ۲۵ سانتی متر مربع په اندازه پنډوالی لري او سطحه يې هواره وي. د کور په انګړ کې يې له ځمکې څخه څو سانتي متره اوچته ږدي او د هغې خوله (منځ) د فولادی قلم او څټک په واسطه د ۱۰ - ۱۵ سانتي متره عرض او د ٦ - ۸ سانتي متره په ژور والي تشوي .

د ځينو سيمو خلک د تيږی لوی اوغور ته (بغری) او د لرګي کوچنی اوغور ته هاونګ او چټو وايي. په ځينو ځايونو کې بغری د کلي په مرکزي برخه کې هم ځای لري چې ټول کليوال ترې هر وخت کار اخيستلی شي.

۲ - يوه تيږه چې تقريباً دوه کيلوګرامه دروند والی لري او د بادرنګ په ډول وي چې د کوبه (څولي يا ټکوونکې وسيلې) په حيث ترې کار اخلی. هاونګ د اوسپنې، مس، برونز (زيـــړ) او دلرګي له سختو کُندو څخه هم جوړېږي چې هغه سپک او ګرځنده وي.

په دې وروستيو کې برقی هاونګونه هم جوړ شوي دي .

د لوست نوی اصطلاحات

برونز	برنج (يو ډول فلز)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- د ماشوم په روزنه کې د زانګو ښېګڼې په خپلو کتابچوکې ولیکئ !

پوښتنې

- له لرګی څخه سامانونه جوړول زموږ په هیواد کې له کوم وخت څخه دود درلود ؟
- هغه سامانونه چې په کتاب کې یې یادونه شوې تاسې له هغوی څخه کوم یو پېژنئ ؟
- تاسې لوی اوغور چې پایکوب ورته ویل کېږي او شولې پرې ټکوي، پېژنئ ؟ د هغې د کـــار څرنګوالی ولیکئ.

کورنۍ دنده

- ښوونکی دې د هر زده کوونکي لپاره په کوچنیو لرګینو تختو باندې یوه یــادوه څلـــوریزه (رباعی) په ښکلي لیک ولیکي او زده کوونکي دې هغه په خپلو کورونو کې حکاکي کړي او ټولګي ته دې راوړي .
- ښوونکي ته ښایې چې په دې هنر کې ور زده کوونکي وهڅوي او مرسته ورسره وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

گاڼې

- گاڼې له څه شي څخه جوړېږي ؟
- په عکسونو کې کومې گاڼې وينئ؟

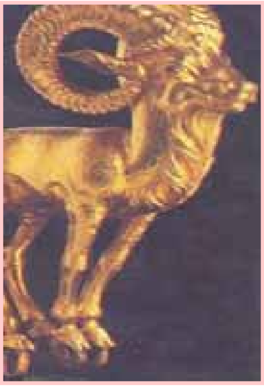

د گاڼو د استعمالولو فرهنگ زموږ په هيواد کې لــه ډېــرو پخــوا زمانوڅخه دود و. لکه څنگه چې د لرغــون پوهــانو د کِينــدنو (حفرياتو) په نتيجه کې د بغلان پــه (ســرخ کوتل)، د جوزجان په (طلا تپه) او د کابــل په (خيرخانه) کــې د زرگرۍ نښې؛ لکه: غرڅه، هوار جام، او دوه د انسان مجــسمې چــې د لومړۍ پېړۍ د دويمې ربعې لاسي صنعت او هنر دی لاسته راغلي دي.

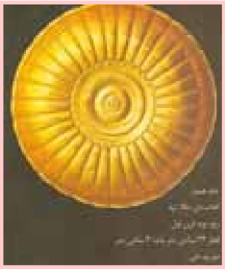

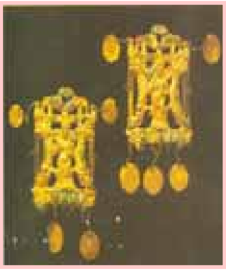

طلايي کمربند، د سور يا د لمرد رَبُّ النوعي مجسمه چې د هغې په سر او مخ باندې طلايي زنځيرونه، غوږوالۍ او په لاسونو کې يې د سرو زرو بنگړي کارول شوي دي، د بغلان د سرخ کوتــل لــه

آتشکدې څخه لاس ته راغلي دي، په زردشتي دورې پورې تړلي دي.

همدارنګه د کوشاني او اشکاني دورو د دوه زرو ټوټو طلايي ګاڼو نښې چې د جوزجان د طلاتپې ، د منګلو د میرزکې او د جلال آباد له هډې څخه لاس ته راغلي دي، د دې مطلب څرګندونکي دي چې د داسې ګاڼو بې سارې نمونې چې په هغې وخت کې استعمالېدلې او زموږ تر زمانې پورې يې دوام کړی دی، اوس هم په کابل او د هيواد په ټولو ښارونو او کليوکې ښځې او نجونې د ګاڼو سره مينه لري او هغه کاروي .

په لاندې ډول د ګاڼو يو څو ډولونه تاسوته درپيژنو:

دګاڼو ډولونه

د سروزرو تاج، ټيک، غوړوالی، لښتی، دغوږونو حلقې، د غوږونو چسپکونه، سيخکې، چارګل، د غاړې زنځير، لاکټ، اوږی، پيزوان، چمکلی، حمايل، ببلا ببلې غاړه کی، سلسلې (د غاړې دوه ډوله اميلونه)، بازو بند، غمي لرونکي بنګړي، ساده بنګړي، باهوګان، ونبي، دغاړې امېل، د سينې ګل، کمر بند، پای زيب (خلخا ل)، د تندي زنځير، طلايي غمي دارې ګوتې، د سرو زرو تعويذونه، چلّې او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرنګه چې مور وينو په سلګونو ډوله طلايي اود سپينوزرو ګانې ښځې او پيغلې کاروي په دې کې ځينې ډولونه هغه ګانې دي چې د هغې له نومونو څخه معلومېږي چې په سر، غوږ، پزه، لاسونو او پښو کې کارول کېږي او نور شپږ ډولونه يې که څه هم ښځې او نجونې پېژني، خو د زياتو معلوماتو لپاره يې دلته يادونه کوو:

شپږ ډوله طلايي ګانې

۱ – د تندي ټيک

د مثلث، مربع، ګرد، ساده او غمي لرونکو په شکل جوړېږي؛ د نازکو ګونګرو لرونکو زنځيرونو په ډول د دواړو وروځو ترمنځ ځوړل کيږي . ښځې او نجونې يې په ودونو او د خوشحاليو په محفلونو کې اچوي .

۲ – د سروزروچارګل

د پزې دښکلا لپاره يوه ګاڼه ده چې په شا پورې يې يوه نرۍ او کوچنۍ ميله نښلول شوې ده. داميله د پزې په سوري کې اچول کيږي، په پاسني سر (مخ) کې يې ورته د قيمتي زمرّد، ياقوت يا د الماس د غمي لپاره يو مناسب ځای جوړ کړي وي چې دغه غمي پکې لګول کېږي.

۳ - د سرو زرو لاکټ

دا د ښځو د غاړې او سينې د ښکلا يوه طلايي ګاڼه ده . په مختلفو ډولونو د سپارښتنې او غوښتنې سره سمه جوړېږي. د يوه زنځير په واسطه د غاړې شا ته تړل کېږي او د ټټر په سر باندې يې راځوړندوي.

۴ - چمکلي

له ډېرو لرغونو ګاڼو څخه دي چې مخکې به يې له نقرې څخه جوړول. ځينوشتمنو خلکو به له سروزرو څخه هم جوړول چې ډېر قيمتي اوښکلي به وو. اوس هم چمکلي په ځينو سيمو کې دود لري.

۵ - غاړه کۍ او سلسله

دا دوه ګانې هم په غاړه کې اچول کېږي او ښځې يې ډېرې خوښوي .

۶ – چشم مهره

دا د کوچنۍ تختې يا لوحې په شکل يوه ګاڼه ده چې د هغې په مخ باندې غمي لګول کېږي او تقريباً له سترګې سره ورته والی لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي په ځینو سیمو کې تخته کې ورته وايي.
چشم مهره هم ګاڼه ده او هم په عامه توګه خلک داسې ذهنیت لري، کله چې ځینی کسان د رخــې له مخې ددغې ګاڼې اغوستونکي ته ګوري نوسترګې يې په دې ګاڼه پریوځي دغــه مــری د حاســد (نظر باز) د سترګو د نظر غشی دفع او هغه انسان له بده نظره ژغوري.

د لوست نوي اصطلاحات

ګاڼه	پسولونه
الماس	قیمتي تیږه، جواهر
دفع	مخنیوی

په ټولګي کې فعالیت
- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د ګاڼو د کارولو په باب خبرې وکړي.

پوښتنې
– ګاڼې له کومو فلزاتواو جواهرو څخه جوړیږي ؟
– د څو ډولو ګاڼو نومونه واخلئ ؟
– ښځې او نجونې کومې ګاڼې ډېرې خوښوي؟ طلايي اوکه د سپينو زروګاڼې؟ او ولې؟

کورنۍ دنده
- زده کوونکي دې د امکان په صورت کې په خپلو کورونو یا د خپلوانو کره وګــوري او د دې ګاڼو عکسونه یا د هغې بازاري نمونې چې قیمتي نه وي، ټولګي ته راوړي او یو کلکسیون دې ترینه جوړ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

د مسگرۍ صنعت او هنر

- گرانو زده کوونکو تاسی مس پېژنئ ؟
- په عکسونو کې کوم شیان وینئ ؟

د مسو د کشف او د کارولو تاریخ د انسانانو د ژوند له هغې دورې سره تړلی دی چې هغې ته (په مغارو کې د انسانانو د اوسېدلو دوره) وايي . بشر لومړی ځل له مسو څخه د مسکوکاتو او پیسو په توگه کار واخیست .

پخوا د خلکو د ژوند په هره برخه کې مسو خورازيات ارزښت درلود؛ خو د ماشيني صنعت په رامنځ ته کېدو او د نورو وسایلو په جوړېدو سره چې د مسو پرځای یې کارول؛ نوځکه زموږ په هېواد کې د مسو صنعت ته پاملرنه لږغوندې کمه شوه .

مس د خپلې لرغونتیا او ارزانۍ په سبب اوس هم د ټولنې دپراخو پرگنو له خوا استعمالېږي .

د کابل په ښار کې د "میوند جادې" له جوړېدلوڅخه مخکې د مسگرۍ بازار په (چار سوق) کې و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مسو څخه ښځینه ګاڼې لکه: غاړه کۍ، غوږوالۍ، میخکۍ، پای زیب، بازو بند ، تعویذونـــه، ماتیک، د سینې ګل،بنګړي،ګوتې، په ښکلیو او ښایسته ډولونو سره جوړوي.

له مسو څخه دمُجَللو ماڼیو، د جوماتونو په ګنبدو او ګلدستو او د متبرکو مزارونـــو د قُبَّه وو جوړولـــو، د لیکلـــو د لوازمـــو، د مجسمو د ښکلا او د زینتـــي وســـیلو، د هندارو د غاړو(څنډو) او په لرغونو ښارونو کې د شمعدان، مشعل، مسی چراغونـــو، لالټین(ارکین) او داسې نورو وســـایلو پـــه جوړولو کې کار اخیستل شوی دی .

ځرنګه چې د مسو آواز ډېر آهنګ لرونکی دی نو ځکه له دې څخه جرس(ګینګړی، زنګوله)، د ښوونځي زنګ، سرنی، شپېلی، بوق(د شپیلۍ نوعه) او داسې نور جوړوي .

هغه لامل چې د مسګرۍ رواج یې تر نن ورځې ژوندی ساتلی دی، هغه له مسو څخه د کـــور دسامان آلاتو په توګه ګټه اخیستل دي، لکه د آشپزۍ او د خوړو لوښي چې پـــه لانـــدې ډول دي:

– د کور د کاروبار لوښي

عبارت دي له: لګن یا خانکی، پتنوس، کوزه، لوټه (آفتابه)، چلمچي، آبدان، صابون دانـــۍ، شمع دانۍ او داسی نور لوښي چې تر اوسه د هغوی نمونې په پخوانیو کورونو کې شته .

– د آشپزۍ لوښي

ډول ډول دېګونه، چلوصاف، قفګیر، آب ګردان (غټه خمڅۍ)، سماوار، لګـــن، ډولچـــه، چای‌جوش، چري، او داسې نور اړوند لوښي.

- د خوراک لوښي

د بشقاب ډولونه، غوري، کاسې، قاشوغې، خمڅۍ، ګیلاسونه، جامونه (کټوری یا مـــشربه)، د ښوروا خورۍ کاسې او د اسې نور .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسگري چې له پخوا څخه ورسره د خلکو ډېره مينه وه، نو ځکه د فن او هنر ډېرو ډولونو په دې صنعت کې وده کړې ده.

د مسو ښکلا، ځلا، رنگ آميزي، ډيزاين کول، شبکه کاري، زنځيرجوړونه، د هغو هنرونو له جملې څخه دي چې زموږ د هيواد په گوټ گوټ کې په ځانگړې توگه په کابل، بلخ، تاشقرغان، هرات، کندهار ، ننگرهار، غزني او نورو ښارونو کې ډېر دود وو.

د يادونې وړ ده چې له بهر څخه د ځينو سپکو بادوامو او ارزانو سامانونو د راوړلو په سبب زموږ په هيواد کې د مسو صنعت يوه اندازه کم شوی دی؛ خو که چېرې په گټورو تبليغاتو سره خلک وهڅول شي، کېدای شي چې دې لرغونی صنعت ته دخلکو له ذوق او سليقې سره سم په عصری ډول ښه رونق ورکړشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست نوي اصطلاحات

خورا	زيات، ډېر
هڅونه	تشويق کول

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د مسينو لوښو په بـــاب خبـــرې وکړي او د مسي لوښو نمونه دې وليکي! .

پوښتنې

– زموږ په هيواد کې له مسو څخه کومې وسيلې جوړېږي ؟

– مسګري زموږ د هيواد په کومو ولايتونو او ښارونو کې ډېر رواج لري ؟

–که چېرته زموږ په هيواد کې د مسګرۍ صنعت ته خلک وهڅول شي څومره اقتصادي ګټـــې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د مسو هغه لوښي او سامانونه چې په خپلو کورونو او يا د خپلوانو کره يېويني، د هغو عکسونه او يا لستونه دې ټولګي ته راوړي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

فرهنګ د هغه هويت څخه عبارت دی چې يوملت ته ټولنيزه او طبيعي هستي ورکوي.
يا فرهنګ د يوې ټولنې د معنوي ارزښتونو، د مادّي هنري لاس ته راوړنو تمثيلوونکی، د ژوند او د اخلاقو د مزاياوو څرګندونکی دی چې.
ګاڼې، د لرګي مستظرفه صنايع او د دې صنايعو او هنرونو ډېر ډولونه يکې شامل دي. د ليمخي جوړول زموږ د هيواد د لرغونو لاسي صنايعو څخه دي چې په دی جوړولو کې وړی نه وريشي بلکې هغه مينځي، رنګوي يې بيا ورڅخه ليمخی جوړوي.
ټغر زموږ په ګران هيواد کې د(اورمک) په کار ګاه کې په بېلو بېلو ډولونو اوبي؛ لکه مزاري ټغر، کشيده ټغر، پلاس ټغر او داسې نور.
زموږ د هيواد د اوبدنې د لرغونو او ظريفو هنرونو څخه د غاليو اوبدنه ده چې پخوا د هيواد په شمالي ولايتونو، هرات او بادغيس کې دود وه، خو نن ورځ په ډېرو ولايتونو کې د کابل په شمول د غالی او بدل دود شوي دي.چې د وړيو، پنبې او وربښمو څخه په بېلا بېلو ډولونو اوبدل کيږي.
زموږ خلک د مالوچو له تار څخه خامتا، د کرکي څخه پوزي يا چغ، د غنمو له تنې څخه ټوکري، شکُور، چج، او څپلی، د ميرو د کولمو څخه چغيل (د غنمود پاکولو غټ غلبېل)، د اوړو غلبيل، متروکه، د ارغوان د لبنتو **څخه** کجاوه او منجيله اوبي، ان تردې چې د ارغوان دلښتو څخه آتنګونه (منجيلې) د پوړيو(زينو) په ډول جوړوي، چې په سختو لارو او د غرونو په تيرو کې يې ميخ کوي چې د زينې په ډول ترې د تيريدلو لپاره کار اخلي.
زموږ په ګران هيواد کې ګنډل او ګلدوزي د ظريفو هنرونو د جملې څخه دي همداشان زموږ په ګران هيواد کې د لرګي مستظرفه صنايع او هنر له پخوا څخه دود دی چې د لرګي **څخه** ښکلې دروازې او کړکی، ښايسته ميزونه او الماری، زانګو، دوربشلو خرخ، د لرګي کڼاوي هاونګ، خمڅې، د موسيقی سامان او داسې نور ډېر سامونونه جوړوي.
له پخوا څخه د نقرې او د طلايي ګاڼو څخه د کار اخيستلو فرهنګ زموږ په هيواد کې دود و. لکه چې زموږ د هيواد په ډېرو سيمو کې د لرغون پيژندونکو د کيندنو په نتيجه کې د زرګری نښې تر لاسه شوي دي چې غرځه(آهو)، کټوری(د څښلو جام) او ښکلې ګاڼې دي، او نن ورځ هم با ذوقه ښځې او جونې دګاڼو د اغوستلو سره مينه لري چې نقره يي او طلايي ګاڼې لکه ګوشوارې، چمکلې، د غاړې زنځير، حمايل، سلسله، کړه، چوړي، ګوتې، چارګل او داسې نور اغوندي.
له مسو څخه د کور سامان، آشپزی او د ژوند په نورو اړتياوو کې هم ګټه اخيستل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

هنرونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د موسيقۍ د خوشحالۍ را وړونکي او ښکلې هنر سره چې د انسان د زړه د عواطفو ښکاره کوونکي او بيانوونکی دی بلديږي. زموږ د هيواد کلاسيک او معاصر هنرمندان، ملّي اتڼ او د موسيقۍ سامان آلات پيژني او همدارنګه زده کوونکي به په دې لوست کې د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې لکه: ښکلې معماري، د ليکاطۍ او ښکلو ليکونو هنرونه چې زموږ د خلکو د مادّي او معنوي فرهنګ يومهم عنصر دی او د هغوی د ټولنې له تل څخه ځليږي، وپېژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسيقي

- موسيقي څه شی دی؟

موسيقي د ښکلو او زړه راښکونکو هنرونو له جملې څخه ده چې له پخوا زمانوڅخه تر اوسه پورې انسانانو خپل باطني عواطف او نازک احساسات، خوشحالی، غمونه اوخپلې روحي جذبې د موسيقۍ په واسطه ښکاره کړي دي .

په اسلامي نړۍ کې د موسيقۍ پوهان

ابو نصر فارابي (معلم ثانی) د اسلامی نړۍ ستر فیلسوف، د موسيقۍ عالم و چې د موسيقی په علم کې تاليفات لري. سرينده (غيچک) هغه اختراع کړې ده.

وايي چې: يوه ورځ فارابی يوه مجلس ته راننوت او يو څو ټوټې لرګې يې له يوې کڅوړې څخه راوبستل، هغه يې يو له بل سره په ځانګړې توګه ترکيب او يو ځای کړل او بيا يې وغږول. په يوه حالت کې يې ټول حاضرين په ژړا کړل او په بل حالت کې يې ټول وخندول بيا يې د ساز غږ بدل کړ، ټول يې ويده کړل او خپله تري ولاړ.

د اسلامی نړۍ پوهانو دغه ښکلي هنر ته د پيړيو په اوږدوکې وده ورکړې ده، لکه:ابوحفص سُغدی دڅلورمې هجري پيړۍ اديب او موسيقي پوه يوه جعبه يې په قانون سره برابره کړه او هغې ته يې د قانون نوم ورکړ .

رودکي سمرقندي به چنګ ډير ښه غږاوه .

فرخي سيستاني هم د چنګ او عود په غږولو کې ورتيا درلوده .

ابن سينا بلخي د موسيقۍ په فن کې لوی لاس درلود چې د هغه د (شِفا) کتاب يوه برخه دموسيقۍ د علم په باره کې ليکل شوې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه عبد القادر عودي، خواجه محمود شهابی هِروي، قاسم قـانوني، حـافظ بابـا جـان، مولانابنايي، ټول د موسيقۍ په هنر کې استاذان او پوهان وو.

خوشحال خان خټک په خپل مشهور اثر«دستارنامه» کې د سلو هنرونو او سلو خصلتونو په لړکې د يوه شخصيت لپاره د موسيقي پر هنر پوهېدل هم لازمي ګڼلي دي او د خپل دغه کتاب يوه برخه يې ورته ځانګړې کړې ده.

هغوی چې موږ يې نومونه يادکړل زموږ د هيواد د کلاسيکی موسـيقۍ او د پخوانيـو ټولنـو د لرغوني تاريخ له تل څخه را وتلي دي او د هغوی د ميراثونو سلسلې زموږ تر ژوندانه پورې رارسېدلی دي.

زموږ د هيواد معاصر موسيقي پوهان هريو: استاد قاسـم افغـان، استاد پياراخان، استاد محمد حسين سرآهنګ، استاد رحيم بخش، ميرمن پروين، استاد شيدا، استاد هاشم، استاد اولمير، اميرمحمد، محمد آصف، استاد محمد عمر، استاد مهوش، ملنګ، اسـتاد در محمد لوګری، شيرغزنوی، ناشناس، سـاربان، بيلتـون، اسـتاد ايوب، ځلاند، ارمان، احمد ظاهر، فيض منګل، بازګل بدخـشی، استاد محمد دين زاخيل، استاد ګلزمـان،ميرمن قمرګل،قـديم، صفدر توکلي او په زرګونو نور هنر مندان دي چې زموږ خلک د هغوی د نومونو او هنرونو سره آشنايي لري.

د کابل ښار د (پايان چوک) د خرابات په کوڅه کې د دوی د غونډېدو مرکز و.

د موسيقۍ (ټنګ ټکور) سامان

د موسيقۍ سامان بېلا بېل ډولونه لري چې په عمومي توګه په درې برخو وېشل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – د موسیقۍ بادي (لوله يي) آلات

عبارت دي له: شپيلۍ، سورنی، شهنايي، نفير، شيپور، کرنا، ترومپت، تونت، موسيقار، سيفون، او داسې نور .

۲ – د موسیقۍ تاري او آرشه يي آلات عبارت دي له:

د نبوره، دوتار، سه تار، تنبور، رباب،بينجو، بربط، ماندولين، گيتار، سرنده، چنگ، شـــهرود، چغانه، پيانو، رود، عود، کيبورد، هارپ، سنتور، سارنگ، وايلون، دلربا، غيچک، هارمونيــه، آرگن، اکورديون، شوتک او داسې نور .

۳ – د موسیقۍ ضربي آلات: طبل (ډول)، طبله (دوپړۍ)، زيربغلي، دف، چمبـــه، منگـــی، نغاره، ارغنون، بانگودرم، تبيره، او داسی نور دي.

باید ووايو چې: د اسلام له نظره هر هغه کار چي د انسان د شهواني غرايزو د راپارېدو لامــل وگرځي نا جايزدی؛ نو ځکه د اسلامي امت د فقهاوو او پوهانو په مینځ کې د هغې موسيقي په حرمت چې د شهواني غرايزو د راپارولو لامل وگرځي او انسان د بې بندوباري او فحشا خوا ته بيايي د نظر اتفاق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست نوي اصطلاحات

غيچک	د موسيقۍ يوه آرشه يي آله ده .
تَل	ژوره، ببخ
کلاسيک	قديمي - لرغوني

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي، يوه ډله دې د لرغوني موسيقي سامانونو په هکله او بله دې د عصرى موسيقۍ د سامانونو په هکله خبرې اترى وکړي او دخپلو خبرو نتيجه دې وليکي.

پوښتنې

– تاسی د محلي موسيقۍ څو ډوله سامانونه پېژنئ ؟
– څو کسه وطني او محلي سندرغاړي پيژنئ ؟او په هغوى کې د کوم يو آواز ډېرخوښوئ؟
– ستاسې په ټولګي کې څوک د موسيقۍ د آلاتو له غږولو سره بلددي ؟
- سرُ او تال په موسيقۍ کې څه معنا لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې د نامتو وطني او محلى موســيقۍ د آلاتو غږوونکي او بله ډله دې د نامتو سندرغاړو نومونه وليکي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

مِلّي اتڼ

- د مِلّي اتڼ په باره کې څه پوهېږئ؟

مِلّي اتڼ زموږ د هېواد له لرغونو عنعناتو او فرهنګ څخه دی چې د هېواد په ختيځو او جنوبي سيمو کې رواج لري. په نوي کال، ودونو، اخترونو، د ماشومانو د سنت کولو په خوښۍ او د خپلواکۍ په جشنونو کې ملي اتڼ ترسره کېږي.

د ملی اتڼ د کولو طريقه

ملی اتڼ تل د ډول په وهلو سره پیل کېږي چې ډول وهونکی، شپیلۍ غږونکی د څانه سره ملګری کوي. ځوانان او اتڼ کوونکی کله کله په دوو ډلو وېشل کېږي او د اتڼ د ځانګړو سندرو په ويلو چې په پښتو ادبياتو کې ورته د (اتڼ نارې) وايي، پيل کيږي. چې د اتڼ کوونکو له خوا کله د سؤال او ځواب په بڼه او کله يوځايي د ځانګړې نڅا او حرکت سره ويل کېږي.

د نمونې په ډول يو څو سندرې دادي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخ ودی ویشتمه — مین دي په دا تورو سترګو یمه
پاس په بام ولاړه یي — زاری درته کوم که خولګۍ راوړي
که شین دی آسمان شین دی — شیرین لالي مې غاړې لونګین دی

د سندرو د ویلو په پای کې دواړه ډلې قطار بېري او د اتڼ په ډګر کې یوه دایره جوړوي. د ډول وهل تېزېږي. ځوانان او اتڼچیان په داسې حال کې چې سپین کالي، پـه ګلدوزۍ او چرمه کارۍ ښکلي شوي واسکټونه اغوستي، په ډېر جوش او شوق د ډول او سرنې د آواز سره د سر، ویښتانو، غاړې، اوږهې، ملا، د لاسونو او پښو حرکتونه منظم او هم غږی کوي او اتڼ ته دوام ورکوي.

د اتڼ دوام

ټول خپل مخونه او لاسونه په یوه حرکت د دایرې دننه لوری ته ګرځوي. یو وار چکې وهي او بیا خپل لاسونه او ښۍ پښه اوچتوي او بیا چکې وهي. په همدې ترتیب خپل مخونه د دایرې بیرون خواته ګرځوي اوبیا چکې وهي. د دې حرکتونو د اجرا کولو په وخت کې ټول راتاوېږي. همدا منظم چکونه (دلاسونو پړکا) د دایرې دننه او د باندې د ډول او سرنې سره په هم آهنګه توګه دوام کوي او ورو ورو شور او جذبې ډېرېږي. داسې چې ټول ځوانان د اتڼ په وخت کې د تیوپونو په وهلو سره پخپلو کې تاوېږي؛ لاسونه پړکوي؛ سرونو او غاړو ته منظم او یوځایی ټکانونه ورکوي؛ د سر ویښتان ښې او کیڼ خوا ته غورځوي. چې ډېره په زړه پورې منظره مینځته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرڅومره چې اتڼ دوام کوي په هماغه اندازه د ځوانانو جذبې زیاتېږي او په ډېر جوش او خروش سره یو ډول ښکلي آوازونه کاږي. د اتڼ نغمه او د ډول آواز ځانګړی ساز او آواز لري چې د ځوانانو ډېر شور او غوغا راپاروي.

دلوست نوي اصطلاحات

لالیـ	لالي - دوست - محبوب - زړه ته نږدې
چکې	لاسونه پړکول

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي د ملي اتڼ په باره کې خبرې اترې وکړي!

پوښتنې

- ملي اتڼ د جسم او روح له نظره په اتڼ کوونکو او نندارچیانو باندې څنګه اغیزه کوي؟
- ملي اتڼ زموږ د هېواد په کومو سیمو کې ډېر دود لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د ملی اتڼ په باره کې یوه مقاله ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي هنرونو نړیوالې او سیمه ییزې نمونې

الف: نړیوالې نمونې

- د اسلام د سپیڅلي دین په راتلو سره زموږ په هیواد کې کومو هنرونو زیاته وده وکړه؟

د اسلام سپیڅلی دین چې رڼا یې ټوله نړۍ روښانه کړه، له معنوي او اخلاقي ارزښتناکو لارښوونو څخه سربیره یې د نړۍ په مادّي فرهنګ او هنر باندې هم ډېرې اغیزې وکړې چې دا اغیزې په معمارۍ، لیکاطۍ او خوشنویسۍ، مُذَهِّب کارۍ، صحافۍ، انځورګرۍ، مجلّد کارۍ او په داسې نورو کې روښانه دي چې د هغې نمونې تر نن ورځې پورې د نړیوال فرهنګ په مجموعه کې د لمر غوندې ځلېږي. د معمارۍ د هنر په برخه کې یې اغیزې تر اروپا رسېدلې دي چې د هسپانیې په هیواد کې د مسلمانانو په واسطه ډېر ښکلي او بې ساري جوماتونه ودان شوي دي.

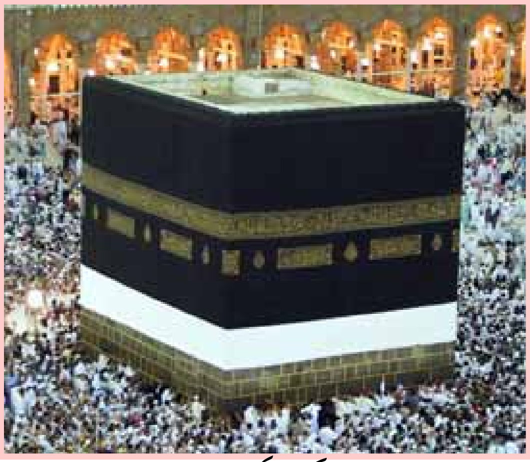
کعبه مکرمه

مدینه منوره، نبوی جومات

د الوغ بیګ مدرسه
(سمرقند)

د سلطان احمد جومات
استانبول

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افریقې، مصر، ترکیې او په نورو اسلامي هیوادونو همدارنگه په سعودي عربستان او نورو عربي هیوادونو او په هند کې د شېرشاه سوری،ظهیرالدین محمد بابر او د هغه د زامنو د بادشاهۍ په دوره کې لوی لوی جوماتونه او نورې تاریخي ودانۍ جوړې شوې دي چې تر ننه ورځې پورې په هماغه شان په خپل جلال او پرتم پاتې دي.

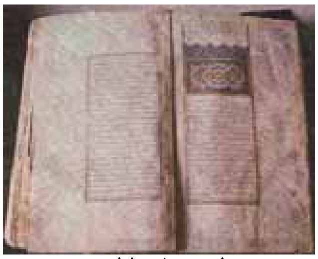

القانون فی الطب
بوعلی سینا

قوتاد غوبیلیک
یوسف خاص حاجب

کتاب التفهیم الاوایل صناعة التنجیم
ابوریحان بیرونی

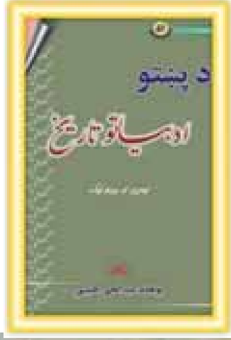

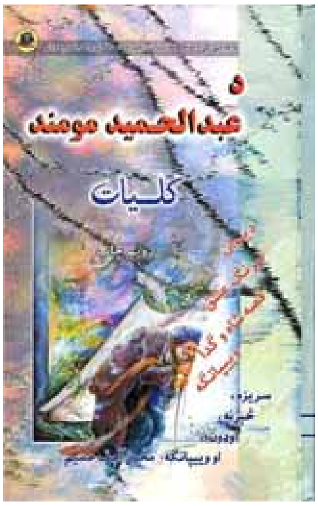

د احمد شاه درانی (دیوان)

د علی شیر نوایی
دیوان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: سیمه ییزې نمونې

زمونږ په ګران هیواد کې د هرات د تیموري پاچاهانو، بابرشاه او د هغه د زامنو له خوا ډېر باعظمته او ښکلي جوماتونه ودان شوي دي چې په هغو کې د اسلامی معماری له ځانګړي سبک او طریقې څخه ګټه اخیستل شوې ده. د غه جوماتونه ډېرې ښکلې منقشې ګنبدې لري چې رواقونه یې په ښکلو میناتوریو او د قران کریم مبارک آیتونه یې په نستعلیق، ثلث، ریحان، او په شکسته لیکونو باندې ښکلي لیکل شوي دي.

د لیکونو په څنډوکې د ګلونو او پاڼو تصویرونه په تناسب او تناظر سره په طلایي او لاجوردي پخو رنګونو انځور او نقاشي شوي دي.

دغه يادې شوې ښکلې نقاشۍ او د معرّقې کاشي کارۍ نمونې د هرات په تاریخي جومات، دشاهرخ میرزا په لویه مدرسه، د مصلاّی هرات په مجموعه، د ګوهر شاد بیګم په مدرسه، د شاه ولایت مآب په روضه، د شاه دوشمشیره ولی په جومات، د خواجه پارسای ولی په جومات او داسې نورو کې په ځلانده توګه تراوسه پاتې دي.

د بابر شاه د بڼ جومات
کابل

د شاه دو شمشیرهٔ ولي جومات
کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرات مُصَلّی

د هرات مُصَلَّی چې دغه ځایونه پکې شامل دي: د گوهر شاد بیگم مدرسه، د سلطان حسین میرزابایقرا مدرسه او خانقا، د امیرعلی شیر نوایی جومات، دارالحّفاظ، دارالّشِفا، د اخلاصیه خانقا او مدرسه چې داټول د ((هرات د مصلی مجموعه یا ټولگه)) او د اسلام د عالي هنرونو ثخه دي . د غلوار مسجد (مسجد حوض کرباس هرات) چې د هغې محراب د اسلامي او تېموري هنرونو ثرگند او وتلی صنعت دی او په خپله طرح، طرز او نوعیت کې د لیکاطی، خوشنویسی، کاشي کاری او خاتَم کاری (غمی لگولو) په هنر کې لوړه نمونه ده.د هغې د (اوو رنگونو) کاشي کاری کې د معدني رنگونو ښکلي نقشونه کارول شوي دي.

د نړی په تاریخ کې تر ټولو عالي ودانی

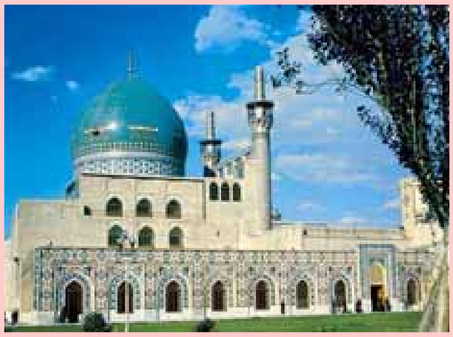

د گوهر شاد جومات چې د خراسان د مشهد په ښار کې دی او تر اوسه په هماغه اصلي بڼه ودان پاتې دی د اسلامي هنر او زموږ د هیواد د هرات د تیموریانو د دورې د غوره معماری نماینده‌گي کوي. د ځینو لرغون پوهانو په نظر دا ودانی دنړی د دوولسو تاریخي او عالي ودانیو په کتار کې شمېرل کېږي.

د لیکاطی او ښکلې لیکنې هنر

زموږ د فرهنگ دېې سارو هنرونو ثخه یو، ښکلي لیکلنې دي چې د ظرافت او ښکلا له پلوه د تجسُّمي هنرونو په محراق کې ځای لري.

زموږ لیکاطي اوښکلي لیکنې په (عربی- فارسی) لیکونو سره په نړی کې یوازنی او ځانگړی هنر دی. زموږ د هیواد لیکاطانو او ښکلي لیکونکو په پوهه او کمال سره دغه روښانه هنر د یوه اصیل شرقي او اسلامي فرهنگ په توگه نړیوال فرهنگ ته وروپېژاند او هغې ته یې بډاینه وربخښلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په (عربی- فارسی) لیکونو کې ددې ښځه نور اوچت مقام کوم دی؟ چې ربّاني کلام (قرآن شریف) په دې لیک سره لیکل شوی دی.

قرآن شریف چې نور په هر لیک سره ولیکل شي هغه نسخه د قـرآن کـریم ترجمـه ده نـه خپلـه

قرآن کریم. په دې لیک سره د الله (ج) کلام د لایتناهي عالم ښځه زموږ د نړۍ ـ غېږې ته راغلی دی.

د (عربی- فارسی) لیک زموږ د فرهنګ د معنویت ښکارندوی دی چـې د فرهنـګ ټـولې خواوې، معنوی اړخونه اوښکلې بڼه یې په غیږه کې لا تر اوسه ساتل شوې او تل پاتې ژوند یې موندلی دی.

بل هیڅ لیک نه شي کېدلی چې داسې ښکلی ولیکل شي.

په (عربی- فارسی) لیک کې د حروفو تناسب او تناظر په داسې ظرافت سره په پام کې نیـول

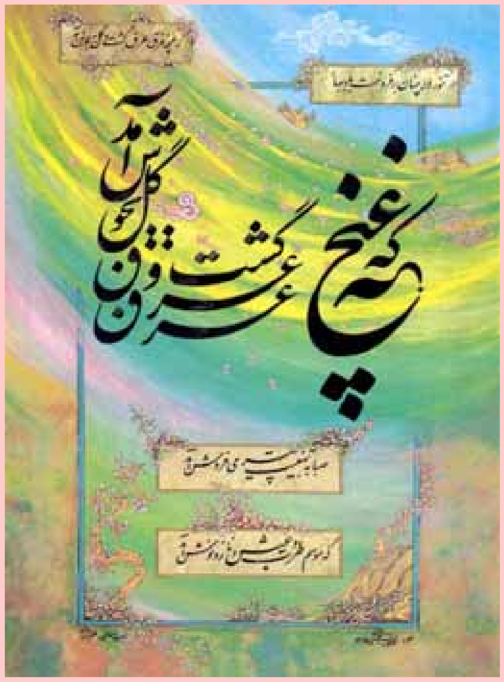

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی دی چې که چیرته د وېښته په اندازه د هغې له تناسب څخه لږ زیات ولیکل شـــي؛ نـــو نیمګړتیا یې په آسانۍ سره لیدل کیږي.

په دې هکله د یاقوت مستعصمي مشهور حکایت چې قرآن کریم یې په ښکلي لیک سره لیکلی اود بغداد خلیفه ته یې وړاندې کړی و، شته دی چې ښوونکی به هغه تاسو ته ووایي.

د تاریخ په اوږدو کې چې کوم ملاحظات د انځور ګرۍ او موسیقۍ په ډګر کې موجـــود وو د (عربي - فارسي) لیک ددې دوو نازکو او لطیفو هنرونو پیټی پخپلو اوږو باندې تراوسه پـــورې راولیږدوه، له دې کبله په ځینو مواردوکې دې لیک او ښکلو لیکنو په انځور ګرۍ او تـــصویر جوړونه کې بدلون موندلی دی.

تاریخ ګواه دی چې د شاهرخ میرزا اود هغه د ملکې ګوهر شادبیګم د سلطنت په وخت کې هـــرات اود بایسُنغُری کتابتون اواکاډیمي د ښکلې لیکنې د روزنې او هڅونې د راټولیدو لوی مرکز و.

د لیک ډولونه په ځانګړی توګه د نستعلیق لیک د ښکلي لیکونکو د ذوق او سلیقې تجلّیګـــاه ګرځېدلې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دوره کې شمس الدین محمد هّشام هروی بایسُنغُری او شمس سلطانی په نهمه هجـــری پیړۍ کې د شاهرخ میرزا په دربار کې د بې ساریو ښکلیو لیکونکو څخه وو چې په سته، یاقوت او نسخ لیکونو کې استاذان وو او کلام الله مجید به یې په دې ښکلو لیکونو سره لیکه.

زموږ د گران هیواد د تیموري علم دوستو او هنرپالو بادشاهانو د پالنې له کبلـه لیکاطـانو او ښکلی لیکونکو دا ښکلی او ظریف هنر د کمال لوړو پوړیو ته رسولی و چې هغه یـې پـه اوه ډوله په اوو قلمونو (په داسې حال کې چې د ټولو لیکونو په لیکلو کې یې د تورو(حروفو) تناظر او تناسب په پام کې نیوه)، لیکل کول؛ چې په دې توگه یې په اوه قلمـي لیکاطـانو شـهرت موندلی وو.

حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن جامي چې ددې دورې دنومیالیو عالمانو او شاعرانو څخه و د اوو قلمونو ښکلی لیکنه یې پخپل شعر کې داسې ښکلی بیان کړې ده.

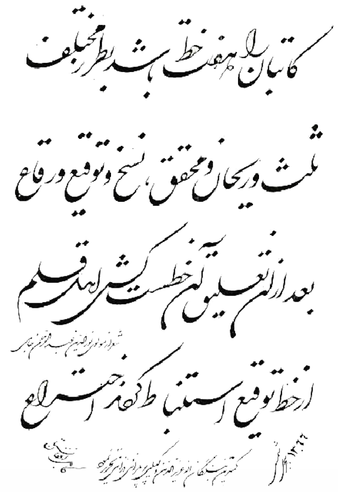

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یادونی وړده چې تیموري شهزاد ګان او پاچاهان پرته له دې چې د هنرمندانو او ښکلو لیکونکو هڅوونکي وو، بلکې دوی هریو په خپله بې ساري هنرمندان او ښکلي لیکونکي وو. لکه څنګه چې بایسُنغر میرزا په ۸۲۳ هجری کال کې د فردوسي شهنامه خطاطي او په ښکلا لیکلې وه چې د لیک د ښکلا، د کتاب جوړونې، انځورګرۍ اود اسلامي هنر نور اړخونه اوښېګنې پکې راغونډې شوې وې چې د نړۍ په ټول تاریخ کې د بې سارو هنري آثارو اوشاهکاریو څخه دي. چې دغه نړیوال اوچت مقام د اسلام د مقدس دین اود اسلامي فرهنګ د برکت څخه ترلاسه شوي دي.

د لوست نوي اصطلاحات

رواقونه	د ودانیو د ګنبدونو لاندینۍ برخه
مُعَرّقي	ځلېدونکي.
بنا	ودانۍ
تجلید	کتابونو ته پوښ جوړول

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په ډلوکې زموږ د هیواد دتاریخي جوماتونو او ودانیو د عکسونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې

- د شاهرخ میرزا لوی جومات، د هرات د مصلی مجموعه، د ګوهر شاد مدرسه، د شاه ولایت مآب روضه، د خواجه پارسای ولي جومات، هریو زموږ د هېواد د اسلامي هنرونو په پېژندنه کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې داسلامي تاریخي ودانیو په هکله د خپلو کورنیو په مرسته څو کرښې ولیکي او ټولګی ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم څپرکي لنډيز

موسيقي د لطيفو او ښکلو هنرونو څخه ده چې انسانانو د پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې خپلې خوشحالی، غمونه او هيجانات، باطني عواطف او احساسات ددې په واسطه څرگند کړي دي.

په اسلامي نړۍ کې د موسيقۍ پوهان ډېر وو، لکه څرنگه چې ابو نصر فارابي د اسلامي نړۍ لوی فيلسوف د موسيقۍ عالم و. د هغوی د ميراث دوام تر نن ورځې پورې رارسيدلی دی. زموږ د هيواد په سلگونو معاصر د موسيقۍ پوهان او استاذان زموږ خلك پېژني. د موسيقۍ سامان په عمومی توگه په درې ډوله دي: بادي، ضربي، تاري او آرشه يي. ملّي اتڼ زموږ د هيواد د لرغونو هنرونو څخه دی چې د هيواد په جنوبي، جنوب ختيځو او جنوب لويديزوسيمو کې دود دی. اتڼچيان په دايروي شکل دريږي د ډول او سرني په و هلو ملّی اتڼ ترسره کوي.

د اسلام سپيڅلي دين د نړۍ په مادّی او معنوي فرهنگ باندې اغيزه کړې ده چې د معماری او شاندارو جوماتونو د جوړولو په برخه کې يې اغيزې له سعودی عربستان څخه نيولی ان تر هند، افغانستان، په اروپاکې د هسپانيې تر هيواده پوری رسيدلي دي دهرات مصلا او جامع جومات، په مشهد کې د گوهر شاد بېگم جومات او د ډهلي جامع جومات، په سمرقند کې د ريگستان مدرسه، په مزارکې د حضرت علي کرم الله وجهه آرامگاه او دخواجه پارسای ولي جومات، په مدينه منوره کې نبوي(ص) جومات او داسې نور.

د ليکاطی او ښکلو ليکنو په هنر کې د هرات د تيموريانو دوره، د بايسنغري اکاډمي او کتابتون د خپل وخت دښکلو ليکنو او د غونډو لوی مرکز و چې ډيريې اوه قلمي وو او په ځانگړې توگه دا مرکز د نستعليق ليك تجلّيگاه گرځېدلی وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

سیمه ییز دودونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د میلمه پالنې د غوره دودونو سره چې زموږ د خلکو د لرغونو سنتونو څخه دي بلدشي او همدارنګه په کلیو، ښارونو او دنړۍ په نورو هیوادونو کې به د ډوډۍ د خوړلوآداب اوهم به د سنتي او پخوانیو خوړو بېلا بېل ډولونه چې د پیړیو په اوږدو کې یې دخلکو ترمنځ دود درلوده, آشنایي پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مېلمه پالنې دودونه او مېلمستون

که چېرې ستاسې کور ته يو ورېږ، ترې او سترې مېلمه له اوږده سفر څخه راشي او ډوډۍ ستاسې د کورنۍ په اندازه وي نو تاسې به څه کوئ؟

مېلمه پالنه زموږ د خلکو ډېر پخوانی دود دی. پخوا زموږ د هېواد په ډېرو سيمو کې خلکو د جوماتونو په څنګ کې قومي حجرې درلودلې. چې د هېواد په شمالي سيمو کې ورته خلک قوش‌خانه، په کابل او ځينو نورو سيمو کې ورته مهمانخانه، په کونړونو، لغمان، جنوبي او جنوب غربي ولايتونو او په ننګرهار کې ورته حجره او دېره وايي.

پخوا به يې د ژمي په موسم کې حجرې، مېلمستونونه او جوماتونه په (تاوه خانو) يا د نغري په اور باندې ګرمول او شتمنو خلکو شخصي حجرې هم درلودې. کليوالو خلکو به زيات وخت د سهارچای (سبا ناری) او د ماښام خواړه، په ځانګړې توګه د ژمي په موسم کې په دې حجروکې له مېلمنو سره ګډ خوړل.

مېلمه به يې په برخای کې کېښناوه. يو ځلمي به کوزه او چلمچي راوړل، د مېلمه او نورو لاسونو ته به يې اوبه اچولې. بل ځوان به دستپاک مېلمه ته ورکاوه او بل به د سترخوان هواروه، بيا به د کورنۍ غړو يا کليوالو په ګډه سره د خوړو لوښي راوړل. لومړی به يې د مېلمه مخې او بيا به يې نورو ته کېښودل. مېلمه چې به هر څوک و او هر څو ورځې به دلته و، کليوالو يا دکور خلکو به په ورين تندي ډوډۍ ورکوله.

مسافر مېلمه

مسافر مېلمه چې په قرآنکريم کې ورته ((ابن السبيل)) (د لارې زوی يا د لارې مسافر) ويل شوی دی چې ورېږ، ترې او پلی به په لارو تېريده او په کوم کلي به چې راغی، خلکو به يې ډېر درناوی کاوه او ويل به يې: ((دا د خدای مېلمه دی او مېلمه د خدای دوست وي.)) همدا راز ديني طالب العلمانو ته هم ابن السبيل ويل کېږي.

د کليو خلک د ښار د خلکو په پرتله ډېر مېلمانه لري، ځکه چې په کليو کې د ډوډۍ خوړلو او د شپې تېرولو لپاره هوټلونه او رستورانتونه نه وي، نو يو مسافر مېلمه ناچاره وي چې د کليوالو حجرو، جوماتونو او يا مېلمستونونو ته ورشي او خپله شپه تېره کړي؛ مګر په دې

وروستيو کې چې په ښارونو کې هوټلونه او رستورانتونه ډېر شوي دي، مسافر ميلمانه د کورونو پرځای هوټلونو ته ځي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د مېلمه پالنې د خرنګوالي په باب خپل نظرونه او وړانديزونه د نن ورځې د ښاري ژوند او د ټولنيزو بدلونونو او غوښتنو سره سم ترتيب او يو يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د ټولګي مخې ته راشي او هغه دې ولولي.

پوښتنې

- په پخوانيو وختونو کې زموږ خلکو د مېلمنو پالنه او درناوی څنګه کاوه؟
- ستاسې په اند ميلمه پالنه په پخوانۍ (دوديزه) بڼه ښه ده او که په هغې کې د نن ورځې د ژوندانه له غوښتنو سره سم بدلون راوړل شي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د پخوانۍ کليوالي يا دودېزې مېلمه پالنې په هکله د خپلو کورنيو په مرسته معلومات راغونډ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

د ډوډۍ خوړلو آداب

- انسان باید په یوه ډله کې ډوډۍ څرنګه وخوري؟

د ډوډۍ خوړل، په ټوله نړۍ کې خپل ځانګړي آداب لري چې د هر هېواد وګړي د خپلو دودونو سره سم هغوته پاملرنه کوي.

د نړۍ په ډېرو پرمخ تللو هیوادونو کې خلک ډوډۍ د مېز پر د قاشوقې او پنجې په واسطه خوري. د چین د لوی او ګڼ نفوسه هېواد خلک په ځانګړو کوچنیو، پاکو او ظریفو لرګیو باندې ډوډۍ خوري چې هغه لرګی یو وار کارول کېږي. اوس په ځینو هېوادونو کې قاشقه، پنجه او نور لوښي هم (یووار کارول) رواج شوي دي. زموږ په ګران هېواد کې په رسمي او دولتي میلمستیاوو او ودونو کې د کابل او نورو لویو ښارونو ډېر خلک په هوټلونو کې په قاشقه، پنجه او د مېز پر سر ډوډۍ خوري. خو په ډېرو سیمو، کلیو، ولایتونو او ان په ښارونو کې خلک پر فرش باندې کښېني او په لاسونو ډوډۍ خوري چې هغه دودونه او رواجونه په لاندې ډول دي:

په کلیو کې د ډوډۍ خوړلو آداب

زموږ زیاتره خلک په سهار کې لږه او ماښام زیاته ډوډۍ خوري چې دا ښه او ګټور نه دي، بلکې په سهار کې ډېر او ماښام لږ خوراک غوره دی. په دې باره کې مقوله ده چې وایي:

((د سهار ډوډۍ په خپله خوره! غرمه یې له دوستانو سره خوره! او د ماښام خوراک دښمن ته ورکوه!))

د ډوډۍ په وخت د کور ټول غړي پر فرش باندې ناست وي، یو هلک کوزه او چلمچې راوړي او د ټولو لاسونو ته په ترتیب سره اوبه اچوي، بیا د کور ښځه په دسترخوان کې وچه ډوډۍ، بیا غوري او کاسې راوړي او په دودیز ډول یوې کاسې یا غوري ته دوه یا درې کسه کښېني او خوري یې.

ځینې خلک ماشومان یوازې لوښي ته کښېنوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډوډۍ د خوړلو پیل

د ډوډۍ خوړل په (بسم الله الرحمن الرحیم) باندې پیلوي.که خوراک شوربا یا نـور اوبلن خواړه وي، وچه ډوډۍ په هغې کې ماتوي چې پسته شي. ډوډۍ په کـراره او آرامـۍ سره خوري.

کله چې ماړه شي کاسې په ګوتو پاکوي او وايي چې د کاسې په پاکولو کې ثـواب دی او د کورنۍ مشر د خدای (ج) د نعمتونو د شکرانې د ادا کولو په خاطر لاسونه پورته کوي او دعا وايي. د کورنۍ نور غړي هم ورسره لاسونه پورته کوي او په ګډه سره آمین وايي.

دستر خوان ټولوي. د کورنۍ یو وړوکی هلک یا نجلۍ بیاهم کوزه اوچلمچـي راوړي او پـه ترتیب سره لاسونو ته اوبه اچوي. مور یا ځوانه لور لوښي وړي او هغه مینځي؛ مګـر پـه دې وروستیو وختونو کې په ښارونو کې بدلونونه راغلي دي. که خواړه ښوروا وي، د دوه کسانو لپاره یوه کاسه یا د هر کس لپاره یوه کاسه راوړي. میوه، سلاد او سابه په بېلا بېلو قابونو کې ږدي او هر څوک یې په خپله خوښه له ښوروا سره خوري. غوښه یو کس په ټولو وېشي. زیاتره ماشومان او ځوانان د هډوکو غوښه خوښوي. پخوا د سبو او میوو خوراک په کلیو کـې لـږ رواج و؛ خو په دې وروستیو کې خلک د دې په ګټو پوه شوي دي او ډېر یې خوري.

په ودونو کې د ډوډۍ خوړلو آداب

په یوه کور یا یوه لویه حجره کې اوږد او لوی د سترخوان هواروي. میلمانه خپـل لاسـونه مینځي او له دسترخوان څخه چاپېره پرفرش باندې کښېني. ټاکلي کسان د پلو غوري او نـور اړوند خواړه راوړي.دوه یا درې کسان یوه یوه غوري ته کښېني. د خوړلو په پای کـې دعـا کوي اوله دسترخوان څخه خورېږي.

په هوټلونو کې د ډوډۍ د خوړلو آداب

په وروستیو کلونو کې خلک داسې فکر کوي چې د واده مراسم په هوټلونو کې بې ستونزو دي او یا دمنفي سیالۍ له مخې ورو ورو هوټلونو ته مخه کوي چې د خپل واده مراسم په هوټل کې سرته ورسوي که څه هم د هوټل لګښت ډېر دروند دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۵ - ۲۰) کلونه مخکې کله چې به میلمانه هوټل ته وغوښتل شول او هلته به ورغلل، په هوټل کې به څوکۍ او میزونه اینښودل شوي وو او مېلمانه به لس یا دوولس کسان د هر میز شخه چاپیره په څوکیو باندې کښېناستل .کله چې به د هوټل خدمتګارانو خــواړه پــه غوریــو او قابونوکې په میزونو کېښودل؛ نور به نو څنډ او معطلي جایز نه وه. هر څوک به چې په کراره خوځېده څه به یې لاس ته نه ورتلل،نو مجبور به و چې په کور کې ډوډۍ وخوري.
خو په دې وروستیو وختونوکې له یوې خوا په هوټلونوکې د خوړو کمیت ښه شوی دی، او له بلې خوا د پوهې په رامنځ ته کیدو سره د ډوډۍ خوړلو فرهنګ او آدابو هم بدلون موندلی دی.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې هریو د هغو آدابو په هکله چې ددوی کورنۍ یې د دسترخوان پرمخ د ډوډۍ د خوړلو په وخت په پام کې نیسي خبرې وکړي!

پوښتنې

- ستاسو په فکرډوډۍ خوړل په جلا کاسو کې ښه دي او که په ګډه سره په یوه کاســه یــا غوري کې؟
- ډوډۍ خوړل په قاشقه او پنجه څه ګټه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ډوډۍ خوړلو په هکله چی له پخوا څخه یې څومره بدلون موندلی پوښتنه وکړي او هغه دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

خواړه

- په عکس کې کومې میوې وینئ؟

خواړه د انسانانو د ژوند د پایښت یوه اصلي او بنسټیزه وسیله ده چې هغه له مېوو، سبو، حبوباتو، لبنیاتو، کبانو، مرغانو، چرګانو، د چرګانو د هګیو او له څارویو څخه د خوړلو لپاره لاس ته راوړي.

زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوري او ډول ډول مواد سره نه یوځای کوي.ځکه په دې پوهېږي چې که څومره مختلف مواد سره یوځای شي او یا هغو ته زیات جوش ورکړ شي، هومره یې د خوړو کیفیت کمېږي. مېوې او زیاتره سابه تازه یا اومه خوړل کېږي. خلک ځینې حبوبات او سابه پخوي او بیا یې خوري. شېدې له ایشولو څخه وروسته تومنه کوي چې مستې، پیروی، کُچ،خیدک(پنیر)، تروې(شرومبې) او کُرت ورڅخه جوړوي. که چېرته د اخواړه تازه وخوړل شي، ډېر ګټور دي.

په غوښو کې ډېره ښه غوښه د کبانو غوښه ده. کبان ډېر ډولونه لري؛ لکه: خاویار، خال لرونکي کبان، شیرماهي، لقه، اوزون بورون، قزل آلا او داسې نور ...

دویمه درجه د مارغانو غوښه ده؛ لکه: مرز (بودنه)، سی‌سی، زرکه، د چنچنو ډولونه، کورني او ځنګلي چرګان، قره قوش، زرې کبک ، وحشي او اهلي فیل مرغ، هیلی(مرغابی) او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښه خلک په مختلفو ډولونو پخوي لکه: ډول ډول کباب، کوفته، منتو، ښوروا، چـــاینکي، يخني، تندوری، دوپيازه، کوزه بته، وريته، او داسې نور.
د کبابونو په څېر د غوښو پخول د خوړلو لپاره ښه اوښې زيانه دي.
په هر صورت د غوښې ډېر خوړل د انسان روغتيا او سلامتيا ته زيان رسوي. د اســلام لـــه مشرانو څخه يوه، داسې ويلي دي:
(له خپلو خېټو څخه د څارويو هديره مه جوړوئ!)
د خوړو ډولونه
الف: هغه خواړه چې د اوړو (خمير) او سبو څخه برابرېږي:
آش، منتو، سمبوسه، کُتَخي، قيماقي، آشک، اوماچ، بوګنآش، بولاني، دلده (د غنمو دل شوی خواړه) او داسې نور.

ب: هغه خواړه چې له وريجو څخه برابرېږي
پلو، چلو، قابلي پلو او ببلابېل ډولونـــه يـــې، شيربرنج، شـــوله، شـــوروابرنج، د وريجـــو او شړومبو اوګره، ډنډه کی، قولوتُرش او داسې نور.
کچړي قروت اوچاينکي زموږ د هيواد د خلکو ډېر پخواني خواړه دي.
ج: د وچې ډوډۍ ډولونه
د تناره ډودۍ، د تبۍ ډوډۍ، خاصه ډوډۍ، د تبۍ پراټه،قماچ (کلوله ډوډۍ)، چپاتي، فتيـــره، اېشله، کلچې، ورقي کلچې، په تېره باندې پخه شوې ډودۍ، ګـــوشفيـــل، د ســـيلوډوډۍ، ګنځاخي، چپه تاوه او داسې نور.
کُتَخي
د بدخشان ولايت د اوزبېکانو په منځ کې رواج لري.
دا خواړه د سوزمې، اوړو، پيازو او حيواني زېړو غوړيو کې جوړېږي.
د پخولو طريقه
ميده شوي پياز له سوزمې سره ګډوي او بيايې پر لرګينو تختو باندې د آغږل شوو اوړو زوالې (پيړی) د يوه استوانه يې شکل لرګي په واسطه هواروي. بيا دغه ګډ شوی پياز او سوزمه پـــه هوارو شوو پيړو کې را تاووي او په يوه پلن ديګ کې يې د داغ شوو غوړيو په مـــنځ کـــې د پخېدو لپاره اچوي.
کُتَخي ډېر خوندور خواړه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منتو

لازمي مواد: د پسه غوښه او لم، پیاز، ترمیده اوړه، پُلی (وچه خمیره)، زنکې (زیره)، هوږه، مُرچ، یوه اندازه غوړي، او لږه مالګه.

د پخولو طریقه

اوړه اغږي، بیا غوښه، پیاز، د پسه لم او هوږه دغوښې له ماشین څخه باسي او یوه اندازه میده شوی مرچ او مالګه ورسره ګډوي، بیا اغږل شوي اوړه کلوله کوي او له آش غوښوونکي ماشین څخه یې باسي چې د نازکو تختو په شکل جوړېږي. بیا دغه اوار شوي اوړه د یوه ګرد لوښي لکه د چاینک د سرپوښ په واسطه د دایروي ټوټو په شکل غوڅوي او بیا هغه غوښه، لم او له هغې سره نور یوځای شوي مواد چې مخکې تیار شوي دي، د کوچنیو کلولو په شکل را اخلي او د دایروی نازکو هوارو شوو اوړو پر منځ کې یې ږدي او په یوه ځانګړې بڼه یې راتاو او جوړ وي.

کله چې ټول منتو په دې شکل تیار شو نو د منتو د پخولو ځانګړې دیګ کې اوبه اچوي او د اور د پاسه یې ږدي او منتو د هغې په مخصوصو قالبونو کې چې مشبک او سوري سوري دي، ځای پر ځای کوي. پنځه یا شپږ قالبونه چې هر یو یې د منتو د څلویښتو څخه تر پنځوسو دانو پورې د ځایېدلو ظرفیت لري، ډکوي او په دیګ کې یې ږدي او سرپې ترې.

هغه اور چې د دیګ د لاندې بلېږي، د دیګ اوبه په تدریج سره په بخار بدلوي. د اوبو بخارات د هغو قالبونو په تشوځایونوکې چې سر پر سر کېښودل شوی دي راتاوېږي، نو منتو په همدې بخاراتو کې لږ ترلږه په یوه ساعت کې پخېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- د امکان په صورت او د لېسې د مدیر په اجازه دې زده کوونکي د آشپزۍ لوازم ا و د یو ډول خواړو د پخولو لپاره ضروري مواد ښوونځي ته راوړي او په یوه مناسب ځای کې دې هغه پاخه کړي.

پوښتنې

- خواړه د انسان په ژوند کې څه رول لري؟
- د انسانانو لپاره ډېر ښه خواړه کوم خواړه دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې تیرې شپې د خوړو په هکله چې څرنګه برابر شوي وو؟ معلومات په خپلو کتابچو کې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکي لنډیز

میلمه پالنه زموږ د خلکو د لرغونو دودونو څخه ده. پخوا زموږ د هیواد په ډېرو سیمو کې خلکو د جوماتونو په څنګ کې قومي میلمستونونه درلودل چې د هیواد په شمالي سیموکې ورته قوش خانه او په جنوبي او لویدیځو سیمو کې یې ورته حجره ویله. خلك په کلیو کې د ښارونو په پرتله ډېر میلمانه لري. څرنګه چې په کلیو کې د ډوډۍ خوړلو او د شپې تېرولو لپاره رستورانتونه او هوټلونه نه وي نو مسافر میلمه مجبور وي چې د دوستانو کورونو ته ولاړشي.

زموږ د ګران هیواد د کابل په ښار او ځینو نورو لویو ښارونو کې په رسمي اواجتماعي میلمستیاوو او ودونو کې خلك په هوټلونو کې په قاشقه او پنجه د میز په سر ډوډۍ خوري خو د ولایتونو په ډېرو سیمو، کلیو او ښارونو کې ډېر خلك پر فرش شوي ځای پرڅمکه کښېني او ډوډۍ په لاسونو خوري.

زموږ خلك په کلیوکې سهار ډوډۍ لږه او د شپې ډېره خوري، د ډوډۍ د خوړلو په وخت کې د کور ټول غړي د کور پر فرش باندې د دسترخوان څخه چا پېره کښېني او او په معمولي توګه یو یا درې تنه په یوه کاسه سره کښېني.

د ډوډۍ خوړل په ((بسم الله الرحمن الرحیم)) سره پیل کېږي او خواړه په کرار او پرته له خبرو خوري، د خوړلو په پای کې کاسې پاکوي، د کور مشر دالله تعالی د نعمتونو د شکرانې په خاطر چې دوی ته یې ورکړي دي دعا کوي او نورغړي آمین وایي.

خواړه د انسانانو د ژوند د دوام بنیادي وسیله ده زموږ خلك خواړه په ساده ډول خوري. ډول ډول او ډېر مواد سره نه ګډوي. غوښه په مختلفو ډولونو پخوي او خوري یې لکه: د کباب ډولونه، کوفته، منتو، ښوروا، چاینکي او داسې نور.

ډېره ښه غوښه د کبانواو مرغیو غوښه ده.

خلك د شیدو، د سابو د ډولونو، وریجو، دانو، اوړو او د غوښو څخه ډول ډول خوندور خواړه پخوي,لکه: سمبوسه، منتو، آش، کتخې، ګنزاخې، دیلو ډولونه، کچرې قروت او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

سیمه ییزې جامې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د خلکو د سنتي او سیمه ییزو جامو، پښویا پـایزارونو او د خولیو د بېلابېلو ډولونو سره بلدېږی او زده کوونکي به د دې لوست پـه ویلـو سـره د هغو ګڼو لباسونو سره چې د خلکو په منځ کې دود دي لکه څـادر، چپن، پټو، کمـیس او پرتوګ، د ښځو او نارینه وو واسکټونه، د ښځو څادریو او څړوکو سره آشنایي پیدا کـړي. په دې لړکې به زده کوونکي د ماشومانو، تنکیو ځوانـانو، او د سـړیو د څـانګړو مراسـمو جامې او هغه جامې او خولۍ چې نړیوال نوم لري وپیژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنتي او سيمه ييزې جامې

- تاسې ګران زده کوونکي په ملي- مذهبی ورځو، جشنونو او مېلو کې کوم ډول جامې اغوندئ؟

زموږ خلکو له پخوا څخه د وړيو، پومبې (خامتا) او له وربښمو څخه دجوړوشوو جامو او د څارويو د څرمنې له څپليو سره بلد او روږدي شوي وو چې ټولو به دا لباسونه او کالي خپله جوړول. وړۍ، پومبه او وربښم به ښځو او نجونو وربشل بيا به يې کسبګرو او د تنستو دستګاوو ته وربشلي تارونه وروړل.

کسبګرو به په تنستوکې تارونه پيیل او له هغې څخه به يې ډول ډول ټوکران لکه: خامتا، اَلَچه، چکمن (پشمي چپن) او داسې نور اوبدل چې ځينې به يې اغوستل او ځينې به يې د پردو، فرشونو او دکور په نورو سامان آلاتو کې کارول.

هغه سنتي جامې چې زموږ په هېواد کې تراوسه پورې دود لري، په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چپن، جبلک، چکمن، قاقمه، گوپیچه، کمیس اوپرتوگ، واسکټ، پوستین، پوستینچه، ښادري، ښادر، لونګۍ، پټو، پکول، ورینه څونډۍ داره خولۍ، قره قلي، ګلدوزي شوې خولۍ، د مشکنو خولۍ، او داسې نور چې په لاندې ډول جلا جلا تشریح کېږي.

الف - چپن

چپن په اصل کې زموږ د هېواد د شمال او شمال ختیځو ولایتونو دخلکو جامه ده. چپن لستوڼي، ښکلی یخن، مخ، استر او فراویز لري. د مخ او استر منځ یې له پومبې ډکوي چې بدن تود وساتي. د اوږې له سرنه تر لمنې پورې لستوڼي په موازي ډول بخۍ کوي چې پومبه یې بې ځایه نه شي. د چپن د یخن په برخه کې ښکلي فراویز چې له وریښمو څخه د نوار په ډول اوبدل کېږي، ګنډوي چې چپن ته ښکلا ورکوي. د چپن د مخ او استر ټول رختونه د پومبې له تارونو څخه دي او ځینې له وریښمینو تارونو هم جوړ وي.

ب - جېلک: (Jelak)

جېلکې بې پختې سپکه چپنه ده او د ګرمۍ د موسم ښکلی او سپک لباس دی. خلک جیلکه پر اوږو باندې اچوي او لستوڼي یې کم تر اغوندي. جېلکه د تار، سنډو او ځینې وختونه یې له وریښمو څخه هم جوړوي.
وریښمینه چپن او جېلکه د نقش او رنګ په لحاظ د اَلچې، قناویز، غراوي او د شاهي چپنو په نومونو سره یادېږي.

ج - چکَمن

چکمن هم د چپنې په ډول ده، خو د چکمن تان (رخت) د یو ډول پسه له پستو وړیو څخه چې د "ګدیِک" (Gadik)په نوم یادېږي، همدارنګه د غژګاو له ډېرو نرمو ویښتانو څخه هم اوبدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چکمن ډېر ښه تان(بَرَک) د بدخشان په غاران، په میدان وردگ، هزاره جاتو اود غزني پــه مالستان کې ډېر جوړېږي.

د – قاقمه

قاقمه هم د چکمن په ډول له وړیو څخه جوړېږي؛ مگر د دې تار نری وربشل کېږي. رخت يې نازک دی او پت نه لري او د جبلکې په څېر سپکه ده.
د بدخشان په شغنان، هزاره جاتو او د هېواد په ډېرو سیموکې له نرمو وړیو څخه جاکټونــه د غاړې دسمالونه، دستکشې، جرابې او ښکلې خولۍ اوبدل کېږي چې ډېر شهرت لري.

هـــ - گوپیچه

دا چپن لنډه لمن لري چې د مخ او استرمنځ يې له پُنبې څخه ډکوي. له پنبې څخه ډکه شــوې گوپیچــه زیــاتره چــاپ انــدازان پــه وزلوبه(بزکشی) کې اغوندي. بې مالوچو او نازکه گوپیچې هم شته.

و- پټو

پټو یا قدیفه (څادر) یوه داسې جامه ده چې لستوني، غــاړه او پاینڅې نه لري. څه باندې دوو مترو په اندازه اوږدوالی او سور يې یو یا یونیم متر وي. له وړینو، تارونو او ســنډي ټوکرانــو څخه جوړېږي.
پټو په پخوانیو وختونو کې زموږ د هېواد په جنوبي او شــرقي تودو سیمو کې خلکو اغوسته؛ مگر نــن ورځ دا پــه ټــول افغانستان کې مروج شــوی دی. پټــو د ســنډې، نخــي او وربښمینو تارونو په واسطه گلدوزي او ښکلی کوي. په ځانگړې توگه کنــدهارۍ هنرمنــدې ښځې او نجونه پټو په عالي سبک او طرز سره گنډي.
پټو زیا تره له وړیو څخه جوړېږي.او مشهور ډولونه يې: کابلي، هراتي، کشمېري او اســتالفي پټوگان دي. تاري او کرباسي ډول ته يې کېش وايي چې په کوهدامن، په ځانگړې توگــه پــه استالف کې جوړېږي چې زیاتره د ټولنې غریب خلک او سپین ږيري ترینه کاراخلي. قدیفه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کندهار کې ورته دوپټه، په ننګرهار کې څادر او په پکتیکا کې ورته تاځر وايي، پــه ځينــو وختونو کې د هغې حاشيې د وربښمو د تار په واسطه ګلدوزي او ښکلې کوي.

ز- واسکټ

واسکټ بې لستوني جامه ده چې زموږ د هېواد په ټولو ښارونو او کليو کې د خلکو تر مــنځ د دې اغوستل دود لري.

واسکټونه وريــن، تــاري، ســـنډي او د وربـــښمو مختلف ډولونه لري. نسبت ګوپيچې او کرتۍ ته سپک دي. د دې ډولي او تَجَمُلي ډولونو ته د چرمه کارۍ او ګنډدوزۍ واسکټونه وايي.

د ښکلا لپاره پکې ډېر ګلان او ډيزاينونه، مرۍ، کــوچنۍ آيينې او وړې ځلېدونکې ستارې ګنډي.

د چرمه کارۍ واسکټونه ماشومان، ځوانان،اوتنکي ځوانان د خوشحاليو په ورځو، نوي کال، مذهبي اخترونو، جشنونو او په ملي ورځو کې اغوندي.

ح- پوستين

پوستين د پسه،ګيدړ، سنجاب، خفک او دسمور له پوستکو څخه چې پاسته او نرم دي جوړوي دا د ژمي تود لباس دی. پوستين د چپن او چکمني په څېر لستوني، يخن او اوږده لمن لري. د تَجَمُّل او ښايست پــه مقــصد پوستين په سرو، زېــړو او نارنجي تارونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلدوزي کوي چې دا ډول پوستين ډېر ښکلي او شاهانه وي. د غزني پوستين له پخوا څخه شهرت لري. د پوستين د خرڅلاو دکانونه اوس په کابل او د هېواد په نورو ښارونو کې ډېر دي.

نړيوال سيلانيان پوستين په ډېر اوچت قيمت اخلي.

ط: پوستينچه

پوستينچه هم د پوستين په شان ګنډل کېږي، مګر د دې لمن د پوستين له لمنې څخه لږه لنډه ده.

ی- افغاني ګنډ

افغاني ګنډ هم سنتي جامه ده. ښکلې ګلدوزي لري چې ښځې او نجونې يې د نوي کال په ، جشنونو او نورو ملّي او دخوشحاليو په ورځوکې اغوندي.

په دولتي ادارو، ښوونځيو، مدرسو او پوهنتونونو کې کارمندان، زده کوونکي، او مُحَصّلان په عمومي توګه د زينتي جامو پرځای ساده جامې او دريشي اغوندي، که څه هم دريـــشي زمـــوږ دوديزې او ملّي جامې نه دي، خوبين المللي يونيفورم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د سنتي او وطني جاموځرنګوالی او دګنډلو ډولونه په خپلو کتابچوکې ولیکي او د هرې ډلې استازی دې هغه د ټولګي په مخ کې وواییي.

پوښتنې

- کوم ډول جامو ته سنتي جامې وايي؟
- د واسکټونو بېلا بېل ډولونه ولیکئ.؟
- توریستان کوم ډول پوستین او پوستینچه خوښوي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د سنتي جامو په هکله د خپلې کورنۍ له غړو او نـورو مـشرانو څخـه معلومات را غونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته لسم لوست

د خولۍ او څادر ډولونه

- تاسې څو ډوله خولۍ پېژنئ؟

الف- پکول

پکول په دوه ډوله دی. یو هغه پکول دی چې د څارویو له پوستکي څخه جوړېږي چې د یخنۍ، واورو او باران په موسم کې سر تود او همدارنګه یې له بهرنـي احتمالي لیکرونو او د لمر لـه تاوڅخه خونـدي سـاتي. دې پکولونو ته تیلپک هم وایي. بل ډول هغه پکول دی چـې لـه وړین ټوکرڅخه جوړېږي. ګرد

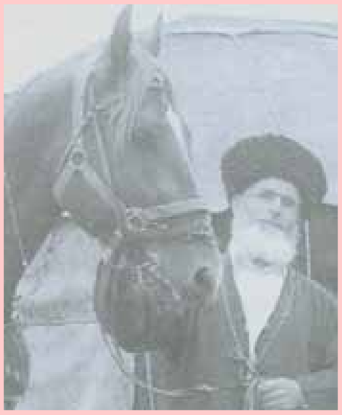

او موړې لرونکی دی. په اغوستلوکې د آسانی پـه سبب مجاهدینو د جهاد په دوران کې له پکول څخه ډېره استفاده کوله. د پکول جوړولـو مـشهور او اصلی مرکزونه د نورستان او چترال سیمې دی.
د بدخشان په شغنان کې ښځې د ګدیک له وړیـو څخه نفیس پکولونه اوبي.

ب- د قره قلي خولۍ

دغه خولۍ د قره قل د وري له پوستکي څخه جوړېږي. د قره قلي خولۍ زياتره د ډول او سينګار په مقصد استعمالېږي. دغه پوستکي ګلدار او ډول ډول رنګونه لري لکه: کبودچه، شتري، تور، سور،سپين، برګ او داسي نور.

د پوستکي ګلان د هغه د وړيو منظمه چين خوردګي (کوړۍ شوې وړۍ) کتارونه دي چې د هغې د ښکلا سبب ګرځي.

تجربه لرونکي د پسونو خاوندان او شپانه پوهېږي چې کوم رنګ قُچ (نر پسه) له کوم رنګ مېږي سره جوړه کړي چې دهغوی ديوځای کېدلو په پای کې داسې وری چې پوستکی يې ښکلی او د په زړه پورې رنګ لرونکي وي وزېږي.

همدارنګه په ځينو وختونوکې پوهېږي چې د وري د پوستکي ګلان د هغې له زېږېدوڅخه وروسته خلاصيږي او هغه ښکلا چې د مور په خېټه کې يې لري، له منځه ځي؛ په دې سبب د مېږې سر، د بچي له پيدايښت څخه مخکې پرې کوي او بچي يې له خېټې څخه را باسي. دا ډول پوستکی د (تِقر) په نوم يادوي، چې ډېر قيمتي وي.

ځيني خلک وايي چې د پوستکي په خاطر د وري د سر پرې کول بې رحمي ده.

ج- کندهارۍ، اوزبيکۍ او هزاره ګۍ خولۍ

دا ډول خولۍ د (تاقين) په نوم هم يادوي چې له نخي ټوکر څخه جوړېږي. بيايې د وربښمو او سنډي رنګينو تارونو په واسطه ګلدوزي کوي.

په اندراب، چاه آب او تخارکې د خولۍ ګلونه يو له بل سره نږدې نږدې اوکوچني کوچني ګنډي چې دې ته (چکن دوزي تاقين) هم وايي. کندهارۍ خولۍ هم ډېرې ښکلې او نفيسې خولۍ دي. په دې کې مُهرۍ (مشکنې) ستارې او وړې وړې ځلانده ښيښې کاروي چې ځانګړې ښکلا او ځلا ورکوي. دا ډول خولۍ د فراه او نيمروز په ولايتونو کې هم ګنډل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه خولۍ چې په بامیان، غزني، ارزگان، سمنگان او درهٔ صــوف کــې گنډل کېږي، د گلدوزۍ له مخې د فاریاب، جوزجان، شبرغان او مزار خلکو له خولیو سره ورته والي لري.

هغه زرباف دوزي خولۍ چې د زري تار څخه گنډل کېږي دوردگو پــه ولایت کې دود لري چې د زرتاري خولیو په نوم یادېږي.

د – لونگۍ

لونگۍ ته دستار، پټکی، پگړۍ، سله، لنگوټه او عمّامه هم وايي.

لونگۍ د نارینه وو د سر لپاره ده چې له ځانگړې خولۍ سره يې پــر سر تړي. زموږ د هېواد په ټولو ولایتونو کې د دې په سرکول رواج لري. د پکتیا، پکتیکا، خوست، قندهار، مزار شریف، میدان وردگ، د غزنی مقر، کټواز او نورو ډیرو ولایتونوکې خلــک لــوی او ډول ډول دستارونه په سر تړي او د هرې سیمې د خلکو دستارونه یوله بل څخه یو څه توپیر لري.

پخوا به د ستار د سان یا ململ د سپین ټوکر څخه جوړېده، خو اوس د لونگۍ په نوم یــو ډول ټوکر اوبدل کېږي چې د (۴- ۵) متره اوږدوالي او د (۵۰ – ۶۰) سانتي متره پلنوالي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لونگۍ ټوکر، وړین، تارین، سنډین،وربښمین او یا د دې ټولو څخه ګډ وي. زموږ د هېواد دینــي عالمان او روحانیون سپین یا تور دستار تړي او نور خلک د خپل ذوق او خوښې سره سم رنګونــه غوره کوي.

لونګۍ زموږ د خلکو لرغونی لباس دی خو ځوانان، د مکتبونو زده کوونکي، محصّلان او د دولـت کارمندان یې، په ښوونځیو، پوهنتونونو او په رسمي مؤسساتو او ادارو کې لږ په سر کوي.

هـ - څادري

څادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا بــه د اشــرافو کورنیو ښځو په ښارونو کې اغوستله. په کلیو کې یې رواج کم و. اوس یې په کلیو، ښارونو او هرځای کې ښځې او پیغلې اغونــدي. ښځې او نجونې یې په رسمي دولتــي ادارو، مدارســو او د عــالي تحصیلاتو په مؤسساتو کې ډېرې نه استعمالوي؛ بلکې پرځای یــې څادر ټیکری (پوړنی) په سر کوي او داسلامي حجاب رعایت هــم پکې په ښه توګه کیدای شي.

څادري د بهرنیو نفیسو او قیمتي ټوکرانو څخه په آبي، لاجوردي، ماشي، فــولادي، ســپینو او داسې نورو رنګونو کې جوړیږي چې ښځه له سر څخه تر پښو پورې پوښي (پټوي). څادري د سر په برخه کې ځانګړې ، بخیې او ګلدوزي شوې خولۍ لري. د څادري هغه برخــه چــې د سترګو د پاسه رالویږي، جالۍداره وي چې له هغې څخه لاره یا نور شیان ولیدلی شي.

و- څادر، ټیکری (ځړوکی)

ټیکری د ښځو او نجونو د سر او بدن پټوونکی دی چې په زیاتو آسیایي او اسلامي هېوادونــو کې یې ښځې او نجونه په کور، بهر، مدارسو، د لوړو زده‌کــړو پــه تحــصیلي مؤســساتو، پوهنتونونو او د کار په ساحو کې اغوندي.

ځړوکي د رنګ، د ټوکر د ځرنګوالي او اندازې له مخې، بېلا بېل ډولونه لري. د ځړوکي یــا ټیکري تَجَمّلي ډول چې د هغه ټوکر هم زیات او لوي وي، ګلدوزي کېږي چــې ښــځې او نجونې یې په ودونو، جشنونو، مېلو او داسې نورو د خوشحالیو په ورځو کې په سر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

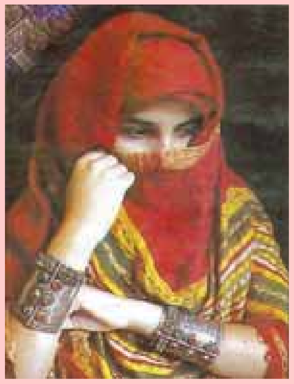

ټیکري د ساده ململ، ښکلي وربښمین؛ همدارنګه د سپین، تور او رنګه ګاچونو په ډول هـــم جوړیږي.

د لوست نوي اصطلاحات

ستر	پرده، حجاب
روحانیون	مذهبی لارښوونکي
معروف	مشهور - معلوم
نوار	فیته

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په ډله ییزه توګه د خپلې سیمې او ولایت د جامو د ښکلا او ډولونو په هکله معلومات ولیکي او نوروته دې ولولي.

پوښتنې

- قره قلی خولی، پکول، ټوپّی، کندهاری خولی، زري خولی، اوزبیکي خولی، هـــزاره ګـــي خولی، څائي او ننګرهاری خولی کوم ډول خولی دي.

- ستاسی په نظر که چېرته د څادری په شکل او د ګنډلو په طریقه کې بدلون راوړل شي ښه به وی او که نه؟ په دې کې خپل نظرونه څرګند کړئ.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپل کور اوخپلوانو، څخه د سنتي کالیو لست برابر کړي او ټولګي ته دې راوړي.

ښپلۍ او پايزاروونه

لکه څنګه چې وايي: «ستاسې پښې ستاسې دويم زړه دی» څه مفهوم لري؟

چمبوس (وتارې)

زموږ د ګران هېواد خلک له پخوا څخه د څرمنې پای افزارونو په پښو کولو سره روږدي وو چې د هغې له جملې څخه يو ډول، چمبوس دی. چمبوس اوږد پوست ساق او ډبل تلی لري چې د جرابو اوپايتاوو سره په پښو کېږي.

په دې توګه پښې له يخنۍ، ګرمۍ او همدارنګه د تيږو، لرګيو، اغزيو او د ضررې شيانو له ټکرونو او ليکرونو څخه خوندي ساتي. هغه بزګران چې له سهار څخه تر ماښامه پورې کار کوي، شپانه چې په غرونو او دښتو کې تل د خپلو وزو او ميږو د رمو پسې روان وي؛ وتارې د هغوی ډېر ښه پای افزار دي.

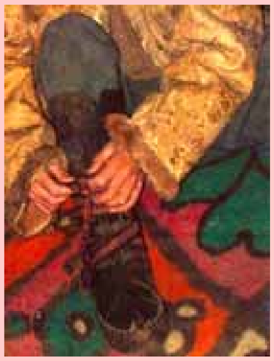

مُوکِۍ

موکی هم د غوايي، وزو او د ګډو (مېږو) له څرمنې څخه ګنډل کېږي.
د دې ساقونه د چمبوس څخه لږ لنډه وي او بندونه نه لري او کله کله يې د ښکلا او سينګار لپاره په ساقونو کې ګلان او څونډې ګنډي.

ښپلۍ

ښپلۍ زموږ د هېواد د تودو سيمو د خلکو پاپوښونه دي. د دې تلې له ډبلې څرمنې او ربړ څخه جوړېږي، پاسنۍ برخه يې له نازکې(نرمې) څرمنې څخه او د تلې په دواړو خواوو پورې داسې ګنډل کېږي چې هم د ګوتو او هم د پښې د پوندې خواوې خلاصې وي چې پښې د ګرمۍ او خولو احساس ونه کړي.

په دوو تسمو او يوه سګک (غربی) باندې د پښې بل اړخ ته تړل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پکتیا او خوست په ولایتونو کې چې د مزرو څخه د ټوکرۍ او نور سامان اوبدلو صنعت مروج دی، له همدې موادو څخه د مزرو څپلۍ هم جوړوي چې بی وزله خلک یې ډیر کاروي،خو ډېر دوام نه کوي.

موزه

د موزو پېښو کول زموږ په هېواد کې له پخوا زمانو څخه رواج و.
موزې زیاتره د غرڅه او نورو څارویو له څرمنو څخه جوړوي. دا ډول موزې ډېرې نرمې او دوام داره وي او چاپ اندازان یې په پښو کوي.
هغه موزې چې د مصنوعي څرمنې څخه جوړېږي، د هغو ځینې ډولونه دننه منځ کې پَت لري چې پت لرونکی ډول یې ښځې ډېر خوښوي.

مسحۍ

مسحۍ تقریباً د موزو په شکل دي، اوږده ساقونه لري؛ مګر د موزې په شان کری نه لري.
مسحۍ د جرابو، پایتاوو او له کَلَوشو سره په پښو کېږي. د هېواد په شمالي برخو، کابل او په زیاترو لویو ښارونو کې یې له پخوا څخه عالمان، روحانیون او شتمن خلک د ژمي په موسم کې په پښو کوي.

جرموق

جرموق د مسحۍ یو ډول دی چې لنډ ساقونه لري او د نارینه وو د ژمي پای افزاردي.
دجورابو، نفیسو پایتاوو او د کلوشو سره په پښو کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پڼې (پیزار)

پڼې له عادي څرمنو څخه جوړېږي. د مخې پاسنۍ برخه کې د تسمې نرۍ څوکه د چـــرګ د قرقرې په ډول پورته راکږه شوې وي او د پوندې په برخه کې یې هم یوه اوچته تسمه د نیولو

او پښو کولو لپاره ګنډلې وي. د پڼو تجملي او ښکلي ډولونه هم شته چې د هغې څرمن ښکلې ګلدوزي کوي. د نارینه وو پڼې په معمولي توګه ساده او کلکې وي او ښځینه پڼـــې ښـــکلې، نازکې او ګلداره وي. هغه پڼې چې په ځلېدونکې سندې او زري تار سره ګلدوزي شوي وي، هغې ته زري پڼې وايي.

کړاوې

دا لرغونې پای‌افزار ترکاڼ له لرګي څخه تراشي چې په هغې کې د پښو کولو د آسانۍ لپاره یوه تسمه کلکوي. کړاوې د اوداسه لپاره ښه پای افزار دی او اوس یې په حمامونو کـــې ډېـــرې کاروي.

لرګین بوټان

د بدخشان په درواز ولسوالۍ کې د غوزانو او دتوت د ونو له کُندې څخه د بوټـــانو غونـــدې پای‌افزارونه جوړوي چې له جورابو او چمبوسو سره یې په پښو کوي. دا بوټان ډېر کلـــک او پښې خوږوي، خو اوس نه استعمالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوټان

څرنگه چې زموږ په هېواد کې له پخوا وختونو څخه څرمن ډېره پیدا کېدله، نو په همدې لحاظ پــه ډېــرو سیمو کې د بوټانو گنډل له پخوا څخه دود درلود. په ښارونو کې بېلا بېلې رستې وې چې د نارینــه وو، ښځو او ماشومانو له پاره یې بوټان گنډل.

د کابل په ښار کې د بوټ گنډلو مشهوره راسته په "خیابان" کې واقع وه.

همدارنگه د (بوټ آهو) کارخانه هم د کابل په ښارکې ډېره مشهوره وه.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې له بهر څخه د راوړل شوو پــای افزارونو صحي او اقتصادي زیانونه او دویمه ډله دې د وطني پای افزارونو صحي او اقتصادي گټې ولیکي او په ټولگي کې دې ووایي.

پوښتنې

- ستاسې په نظر که له وطني څرمنې څخه بوټونه جوړشي، ښه به وي او که له بهرنیو؟
- که د وطني پای افزارونوجوړولو ته پاملرنه وشي او د هغې کیفیت ته د خلکو د خوښــې او ذوق سره سم بدلون ورکړ شي؛څومره گټه به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې هغه پای افزارونه چې په کلیو، ښارونو او ولایتونو کې یــې خلــک پــه پښو کوي، د هغوی لستونه برابر کړي او له ځانه سره دې ټولگي ته را وړي او ودې وایي چې له هغوی څخه کوم یو وطني پای افزارونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ خلکو د پخوا څخه د وړينو، نخي، ورېښمو، د پوستکو د جامو او د څرمنې پای افزارونو سره عادت درلوده او دغه ټولې جامې يې پخپله جوړولې.

وړۍ، پنبه او ورېښم به ښځو او نجونو وريشل او بيا به خلکو په لاسي کار ګاوو کې او بدل هغه جامې چې تر اوسه زموږ په ګران هيواد کې کارول کېږي لکه چپن، جېلک، چکمن، قاقمه، ګوپيچه، کميس او پرتوګ، واسکټ، پوستين، څادري، څادر، پټکی او لونګۍ، پټو، پکول، خولۍ، قره قلي، ګلدوزي شوې خولۍ، د زري تار لرونکی خولۍ او داسې نور.

چپن: د هيواد د شمال او شمال ختيځو سيمو د خلکو جامه ده، داسې جامه ده چې لستوڼې، ښکلی يخن، مخ او استر لري او د مخ او استرمنځ يې ورته د مالوچو څخه ډکوي؛ تر څو چې بدن تود وساتي.

جېلک: بې پختې سپکه چپنه او د اوړي د ګرم موسم د تجمل جامه ده.

چکمن هم د چپن په ډول ده. مګر د چکمن ټوکر د يو ډول مېږو د پستو وړيو **څخه** چې د ((ګديک)) په نوم يادېږي او د غژګاو له وېښتانو څخه چې ډېر پاسته دي اوبدل کېږي.

پټو يا څادر داسې جامه ده چې لستوڼې، يخن، او پايڅې نه لري، دوه متره اوږدوالی، يو يا يونيم متر سور لري، له وړين تاري يا سنډې ټوکر څخه په ډېره ښکلې بڼه جوړېږي.

واسکټ بې لستوڼې نيم تنه يې جامه ده چې زموږ د هيواد په ټولو ښارونو او کليوکې دود دی.

پوستين د پسونو، د ګيدړ، سنجاب، خفک او د سمور پوستکي څخه جوړوي چې د ژمي توده جامه ده د چپن په ډول اوږده لستوڼې ښکلې غاړه او لمن لري.

افغاني ګند هم يوه دوديزه او د ښکلي ګل ګنډ شوې جامه ده چې نجونې او ښځې يې په خوشحالی او ملّي ورځوکې اغوندي.

لنګی: د نارينه وو د سر سرپوښ دی چې د ځانګړې خولۍ سره يې په سر تړي، په ټولو ولايتونو کې د دې په سرول دود لري.

څادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به په ښارونو کې د اشرافو کورنيو ښځو اغوستلې، اوس هم په ښارونو او کليو کې دود لري.

څپلۍ، چمبوس، موکي، چپلې او د پای افزارونو نور ډولونه په هيواد کې دود دي چې خلک يې له څرمنې، پوستکي، او نباتاتو څخه جوړوي او د اقليمي شرايطو سره سم يې په پښو کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

تفریحي او سیمه ییزې لوبې

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي د سیمه ییزو لوبو په دودیزو ارزښتونولکه سانګه وهل، وزلوبه، د ځوانـانو او ماشومانو د لوبو په بېلابېلو ډولونو چې زموږ دهیواد په هرګوټ کې دود دي پوهېږي.

زده کوونکي باید د ماشومانو او ځوانانو د بېلابېلو سیمه ییزو لوبو ډولونه وپېژني.

آس چې ښکلی او د غښتلي بدن څاروی دی، زده کـوونکي دې لـه هغې څخه د ګټې اخیستلو طریقه زده کړي, او په دې باندې دې وپوهېږي چې آس ته د سـورلی او د پیټې دلېږدولو سربیره، د بهرنیو سیلانیانو پاملرنه را واړوي.

زده کوونکي دې دا زده کړي چې په کوم ډول کولی شي چې سانګه وهلو او وزلوبی ته دیوې افغاني ملي لوبې په توګه نړیواله بڼه ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سانگه وهل

سانگه وهل (نیزه بازی) کوم ډول لوبه ده؟

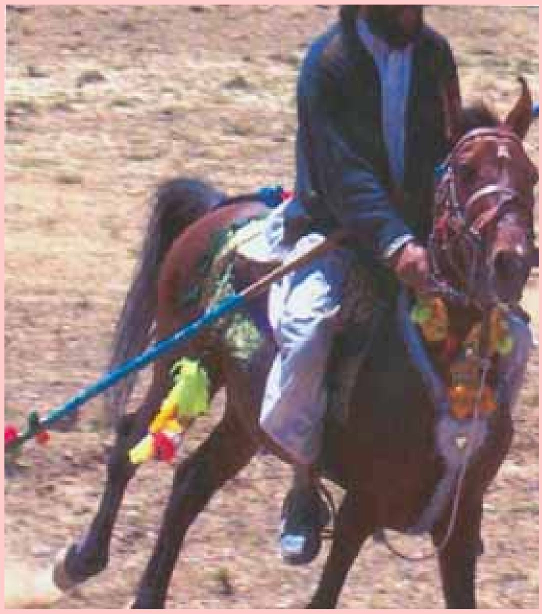

سانگه وهـل ډېـره پخـوانۍ او پـه زړه پورې لوبه ده چې زموږ د گـران هېواد په سویلي سیمو؛ لکـه: غزنـي، پکتیا، لوگر او پکتیکا کې ډېره کېږي. سانگه وهل د دې خلکو دودیزه لوبه ده. کوم آسونه چې د سانگې وهلو لوبې تـه روزل کیږي، دوزیرستان له سیمې څخـه يې راولي، چې هغو ته وزیري آسونه وایي. دا آسونه اوچته غاړه، تیـز او نازکـه غوږونه، متناسب اندام، مشکي، کرنگ، کمیـد، سُـرخون، اَبـرَش، سـمند، قره کهراو داسې نور رنگونه لري. نیزه بازان هغه سمند آسونه چې تور ځنگونه او دهغه له پاسه سپین رنگ او په تندی کې سپین خال ولري، د دې لوبې لپاره خوښوي. هغوی خپل آسونه په ښکلو زینونو او ځلونو، په وریـښمینو ځوندې لرونکو دستمالونو او یالپوښونو سره چې په هغې کې کوچنۍ هنـدارې لگېـدلې وي، سینگاروي.

نیزه تېره نوک (څوکه) لري او د اوسپنې یا له کلکو پولادو څخه جوړېږي چې د دوو یا درې مترو د بانس لرگي په سر کې يې کلکوي. د نیزې د لرگي اوږدوالی زیاتره د نیزه باز په خوښه وي.

نیزه بازي د اخترونو په ورځو، د نوروز په مېلو، ودونو، زوکړو او د خوشـحالیو پـه نـورو مراسمو کې ترسره کېږي چې ټول خلک د ننداري او سیل لپاره د نیزه بازۍ ډگر ته په ډېـره مینه ورځي.

د سانګې وهلو د لوبې طريقه

له مشرانو څخه يوتن په خپل څادرکې د لرګي نيم متره مورې راوړي او د سيالۍ د ډګر په منځ کې يې د څو قدمونو په واټن په ځمکه کې ټکوهي او بيا هر نيزه باز په خپل آس باندې سپور په ښي لاس کې يې نيزه او په کيڼ لاس کې يې د خپل آس قيزه (واګى) نيولي وي ، په خپل وار سره د لوبې ډګر ته ورځي او د مورې د راپورته کولو په مقصد خپل آس هغه لورې ته په منډه کوي. په دې وخت کې ډولچي چې د مورو په خوا کې تيار ولاړ وي، د سواره او د آس د تَهَيُّج او مستۍ په خاطر د ډول آواز تېزوي او

نندارچيان چې د سواره د منډې په لور دواړو خواو ته په کتارونوکې ولاړ وي، د هغه د برې لپاره لاسونه پړکوي. نيزه وهونکى خپل ځان له نيزې سره د مورې په خوا را ټيټوي او د نيزې څوکه په زور سره په مورې کې ور ننباسي او هغه په ډېر مهارت او تيزۍ سره له ځمکې څخه راباسي.

د نيزه بازانو له ګډون کوونکو څخه هر يو په خپل وار سره دا فعاليت سرته رسوي. هرڅا چې ډېر برې لاس ته راوړل دلوبې دويم پړاو ته لاره پيدا کوي.

د نيزه بازۍ دويم پړاو

يوځل بيا يو څو دانې مورې په ځمکه کې ټکوهي او بايد چې اتل نيزه باز دا ټول مورې د آس په يوه منډه يو په بل پسې د نيزې په واسطه له ځمکې څخه راوباسي او اوچت يې کړي. کله چې په دې کار هم بريالى شو، بيا يو دسمال د تنکۍ لښتې په سرکې بندوي يا د نصوارو قطۍ چې کوچنۍ آيينه لري، اتل نيزه باز ته يې نيسي چې دا شيان هم د آس د ځغاستې په حالت کې د خپلې نيزې په څوکې را اوچت کړي او دا ټول حرکتونه بايد په زيات سرعت سره سرته ورسېږي.

دا عمل څو واره تکرارېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیالۍ سرته رسېدل غالباً دوه یا درې ساعته نیسي او بیا پای ته رسېږي. د سیالۍ د پایلې خوشحالي د ټوپکو په ډزو او ملي اتڼونو سره بدرګه کېږي. د مسابقې د اتل او ټولو نیزه بازانو لپاره بېل بېل انعامونه لکه: نغدې روپۍ، پسه، نوې جامې، لونګۍ، چپنه او داسې نور شیان ورکول کېږي. البته د لوبې د اتل انعام له نورو نیزه بازانو څخه زیات وي. همدا شان پسه حلالوي او نیزه بازانو ته مېلمستیا ورکوي. ډولچي خپل انعام نغدې پیسې اخلي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نیزه بازۍ د آس ځانګړتیاوې ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

پوښتنې

- د نیزه بازۍ په لوبه کې څو سپاره برخه اخلي؟
- نیزه بازي زموږ د هېواد په کوم زون کې ترسره کېږي؟
- د نیزه بازۍ د اجرا کولو طریقه تشریح کړئ؟
- کېدای شي چې د نیزه بازۍ لوبه ملي او بین المللي شي؟ خپل نظرونه څرګند کړئ.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په خپل کلي، ښار او سیمه کې د نیزه بازۍ په هکله معلومات راټول او په راتلونکي درسي ساعت کې دې خوتنه خپلو ټولګیوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ويشتم لوست

آس

- آس څه ډول ځاروی دی؟

آس زورور، مقاوم او قوي هيکله ځاروی دی چي په يقيني توګه په پخوانيو وختونو کې وحشي و، بيا انسانانو وروسته اهلي کړ. له آسونو څخه په بار وړلو، سورلۍ او ان په جګړو کې کار اخيستل کېږي.

په پخوا زمانو کې هم لکه د نن په شان د جګړو ډګرونو ته د وسلو او جنګي سامانونو دلېږدولو اود دې خدمتونو د سرته رسولو لپاره له آس څخه کار اخيستل کېده.

آس د هغه د بدني جوړښت او کاراخيستلو له نظره په درې ډوله دی:

الف- د وزلوبې آس. ب- پيګه آس، ج- يابو.

الف- د وزلوبې آس

د آسونو د روزونکو د تجربې له مخې سربيره د آسونو له جنسيت څخه د ځينوځانګړيو رنګونو لرونکي آسونه په طبيعي توګه د نورو رنګونو پر آسونو باندې ښېګنې لري، لکه:جېرن (Jeran) آس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي سره سره د وزلوبي ښه آس هغه آس دی چي اوچته ونه او اوږدي پښبي ولري او د څلورواړو پښو په منځ کي ساحه يي پراخه، سر، غاړه، دواړه اوږي او د بدن مخکينۍ برخه يي د وروستنۍ برخي په نسبت اوچته، با حجمه او په اصطلاح (شېرپيش) ډوله وي. د آس غاړه راوتلي (اوږده) ملا نسبتاً لنډه، خنگري (سمان) يي د يابو آسونو د خنگرو په نسبت ظريف، د څټ (يال) او د لکۍ ويښتان(لومي) يي لږ کمي او تنک تری په اصطلاح کي (تُنک يال، تُنک سم او تُنک دم) وي.

که چېرته (سپين تندی او څلور سپين سمان) ولري، ډېر ښه آس گڼل کيږي. په ځانگړي توگه که دغه نښي په جيرن آس کي وي، د وزلوبي لپاره ډېر غوره او مناسب آس دي.

څرنگه چي آس يو ښکلی څاروی دی، نو له دي امله پاچاهانو او امپراطورانو د خپل شان او شوکت د ښودلو لپاره ښکلي او نامتوآسونه د طلايي يراقونو (گاڼو) سره ساتل، په جشنونو، ملي او مذهبي اخترونو او په نظامي نمايشونو کي به يي استعمالول.

زموږ د گران هېواد په شمالي ولايتونو کي خلکو له پخوا څخه آسونه اهلي کړي او له هغي څخه يي په بار وړلو، سورلۍ او د وزلوبي لپاره گټه اخيستي ده.

د وزلوبي لرغونی لوبه د دي ولايتونو په خلکو کي تل دود وه. د لويو، قوی هيکلو او ماهرو چاپ اندازانو نومونه لکه: تاش پهلوان، برکَش پهلوان، حفيظ پهلوان، پهلوان خدايي او داسي نور په سلگونو مشهور نومونه اوس هم د شمال د خلکو په ذهنونو کي شتون لري.

ب- پَيگه آس

پيگه آس نسبتاً کوچنی او گړندی وي. سپور د سيالۍ په وخت کي د خپل آس په لوڅه او بربنډه شا(پرته له زين او ځل) سپرېږي. زموږ د هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شمالي سيموکې خلک د نوي کال په دوديزه مېله، ودونو او د جشنونو په خوشحاليو کې پيګه آس ځغلوي.

ج- يابو

دا آس د قوی جسم لرونکی دی. د دې سر، وروستی برخه، پښې، ورنونه او سمان ډبل او مضبوط دي.
ښې (يال) او لکۍ يې د ويښتانو (لومو) څخه ډک وي. ډېر ځغليدونکی او ګړندی نه دی. يابو د بارووړلو، کراچۍ او د ګاډۍ په کشولو کې کارول کېږي.

د رنګ له مخې د آس ډولونه

د رنګ له مخې د آس ډولونه په لاندې ډول دي:

جيرن، قِزل، سمند، بوز، سُرخون، تورروغ، مُشکي کُمَيد، اَبرَش (ګل بادام)، برګ(ابلق)، ګل ګز، قره کهر، کوکلان، او داسې نور.

۱- جيرن: د جيرن آس رنګ سور زېړ ته نژدې دی. دغه رنګ د سمند او تورروغ ترمنځ دی. هغه جيرن چې په تندي باندې سپين خال ولري، هغې ته "جيرند بورناق" وايي.

د خلکو په ګومان جيرن اصيل آس دی.

۲- قيزيل: قيزيل آس سور رنګ نه لري؛ بلکې يو ډول خاص سپينوالی لري.

۳- سمند: دغه آس زيړ رنګ لري.

۴- بوز: سپين آس ته بوز وايي او چې په سپين رنګ کې د ويښتانو په منځ کې هيڅ تور ويښته نه وي، دشِير بوز په نوم يې يادوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- سُرخون: سرخون سپین دی مگر تور وېښتان هم لري. په ځانګړې توګه په غاړه او پښو کې یې د سپینو په نسبت توروېښتان ډېر وي.
٦- توروغ: د توروغ رنګ سور دی.
٧- مُشکي: د مشکي آس رنګ ټول تک تور وي.
٨- کُمَید: هغه آس چې د هغې رنګ، نه تور مشکي او، نه سور توروغ بلکې رنګ یې د سور او تور په منځ کې وي.
٩- اَبرَش: هغه آس دی چې په هغې کې ټول رنګونه موجود وي.
١٠- ابلق: دا آس تور او سپین یا سور او سپین رنګونه لري.
١١- ګل ګز: هغه سرخون چې سپین رنګ او خرمايي وېښتان ولري.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د دریو ډولو آسونو ځانګړتیاوې په خپلو کتابچو کې ولیکي او د هرې ډلې مشر دې، هغه د ټولګي په مخ کې ولولي.

پوښتنې

- تاسې څو ډوله آسونه پېژنئ؟
- د وزلوبې آسونه کومې ښېګڼې او ځانګړتیاوې لري؟
- له آس څخه په کومو چارو کې کار اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلوانو، د کلي او د سیمې له خلکو څخه د آس په هکله معلومات را غونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ويشتم لوست

وزلوبه

- وزلوبه څه ډول لوبه ده؟

په وزلو به کې اړوند توکي

وزلوبه زمونږ د خلکو لرغوني او ملي لوبه ده اود خلکو د اتلوالۍ او شهامت ننبه ده. چې پـه دې لوبه کې دخيل توکی دا دی: پهلوانان (چاپ اندازان)، د وزلوبې آسـونه، د آس سـامان آلات. دا عناصر هر يو پر لوبه باندې اغيزه لري چې له جزئياتو سره لوستل کېږي.

د بزکشۍ د آس يراق (ابزار)

قيزه، رکاب، زيـن، قمچـين، تَکَل، قوش قون، پشت تنـگ، زيرتنـگ، تَرقُـو، چُرگِـی، سرزينی،پيش بند، د فتـراک تسمه، جَلدُوق، نعل، دواله او داسې نور.

د چاپ اندازانو جامې

د څارويو له پوستکو څخه جوړشوی پکول، له پومبې څخه ډکه شوې گوپيچه،پطلون، موزې، پايتاوې او کمربند.

د وزلوبې د آس روزنه

د وزلوبې آس په ځانگړې ډول روزل کېږي. د آس روزونکي ته (مير آخور) يـا (سَـيِس -sayis) وايي. سيس د بزکشۍ آس په پسرلي او دوبی کې له وښو څخه په ډکو چمنونو او څرځـايونو کـې بيايي. د منې په موسم کې يې په کمند (جای بند)کوي، وربشې،وچ وابښه او رشقه ورکوي.

هره ورځ آس خرخره کوي او خاورې او گردونه يې له بدن څخه لرې کوي. هره اوونۍ د آس بدن په اوبو او صابون مينځي او دوه درې مياشتې ورته وربشې، وابښه او اوبه يوځايي ورکوې ، آس پـه دې طريقه روزي او وزلوبې ته يې چمتو کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزلوبې آس ځانګړتیاوې

د وزلوبې آس غښتلی، قوي هیکله، مقاوم او تېزوي. که د آسونو د لوبې ډلې (قوره) په منځ کې آس احساس وکړي چې یو انسان یې تر پښو لاندې شوی دی؛ خپلې پښې ور څخه اړوي او پرهغه یې نه ږدي.

کله چې آس وګوري چې سپاره یې خوسی راپورته کړ، نو په تېزۍ سره د آسونو د قورې له مینځه ځان باسي.

د هېواد د شمالي سیمو ځوانان او تنکي ځوانان د ځوانۍ له لومړیو ورځو څخه په آس سپرېدل، ځغلول او د وزلوبې مشق او تمرین کوي.

د وزلوبې موسم

وزلوبه له ډېرو پخوا زمانو راهیسې تر نن ورځې پورې زموږ د هېواد په شمالي سیمو کې دود ده. دا لوبه د نوي کال په لومړۍ ورځ، ودونو، جشنونو، د ماشومانو په سنتولو، اخترونو او په نورو ملي ورځو کې سرته رسېږي.

د وزلوبې ډګر باید هوار، بې تیږو او بې خنډونو وي. یو کلن یا دوه کلن خوسی حلالوي او هغه په لوبه کې کشوي. پخوا به ورغومی یا وزه استعمالېدله؛ ځکه ورته وزلوبه ویل کېږي.

وزلوبه په دوو ډولو سرته رسېږي:

یو ډول یې پخوانۍ (دودیزه) لوبه ده. بل ډول یې هغه ده چې په پخوانۍ لوبه کې یو څه بدلونونه راوړل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- د عنعنوي وزلوبې طريقه

کله چې د آسونو خاوندان، چاپ اندازان او نور خلک خبر شي چې په پلانکۍ سيمه کې وزلوبه کېږي نو ټول په مېنې سره د لوبې ډگرته چې مخکې ټاکل شوې ځای وي، ورغونډېږي. په معمولي توگه له پنځوسو او سلو سپرو څخه زيات په يوه لوبه کې گډون کوي او په زرگونو خلک يې ننداري ته راځي. يو يا دوه کلن خوسی حلالوي. گېډه يې تشوي او د ډگر د برداشت (جگولو) په دايره کې يې پر ځمکه غورځوي. په دې لوبه کې چاپ اندازان په يوه ډله کې لوبه کوي. دې ډول وزلوبې ته (توده برآ) وايي. يعنې هر پهلوان چې خوسی د آسونوله (تودې) څخه بيرون کړي، هغه د لوبې گټونکی شمېرل کېږي.

د لوبې پيل

کله چې خوسی لومړی ځل په دايره کې وغورځول شي؛ نوچاپ اندازان بې له ځنډه پر خوسي حمله کوي او هر چاپ انداز هڅه کوي چې ځان خوسي ته ورسوي، ټينګ شي او هغه له ځمکې څخه راپورته کړي.

يو بل په ځنگ (بَرغَه) وهل، بې باکه يرغلونه او د قوی آسونو گوزارونه اوټکرونه، د رزمي پهلوانانو زور او مهارت داسې پيل کېږي؛ لکه د شاعر په وينا:

دو ده ساله اسپ و سه ده ساله مرد- بر آرند از سنگ پولاد، گرد

البته هغه آس او چاپ انداز په دې لوبه کې زور کوي او دايرې ته ور دننه کېږي چې ډېر روغ، دپياوړي بدن لرونکی، زورور او تجربه کار وي او دپهلوان په سر، پکول، په پومبې سره ډک شوی شلوار،گوپيچه او په کلکو مضبوطو موزو باندی ملبس وي.

دغه له قوت څخه ډک کوښښونه او هلې ځلې په ساعتونو دوام کوي او په لږ وخت او آسانۍ سره څوک خوسی له ځمکې څخه پورته کولی نه شي.

په آخر کې له ساعتونو قوی کوښښونو او هلوځلو څخه وروسته له پياوړي چاپ اندازانو څخه يوکس له خپل غښتلي آس سره خوسی له ځمکی څخه پورته کوي او د آسونو له تُودې څخه يې د باندې وړي. کله چې د ميدان حَکَم هغه ومني نو د لوبې د يو دور گټونکی گڼل کېږي. په دې وخت کې يوتن غږکوونکی (جارچی) په اوچت آواز سره د هغه نوم او د هغه د آس د خاوند نوم د لوبې په ډگرکې اعلانوي چې ټول خلک ترې خبر شي او ټول خلک چاپ انداز ته شاباسی وايي. د آس خاوند او ځينی نور خلک هغه ته ساليم (پيسې، چپنه، لونگۍ او نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیان د انعام په ډول) ورکوي. دا لوبه تر مازیګره پورې دوام کوي. مازیګر د میدان حکم (آخر اوغلاغ) اعلانوي. یعنی هرچاپ انداز چې په وروستي ځل کې خوسی د تودې له منځـه بیـرون تـه انتقال کړ نو هغه د نن ورځې د سیالۍ ګټونکی ګڼل کېږي او لوبه پای ته رسېږي.

ب- د وزلوبې اصلاح شوی ډول

په دې ډول وزلوبه کې چاپ اندازان د سیمې پربُنیاد سره دوه لوبډلې جوړوي او لوبه کوي.

. په پراخه او هوار میدان کې دوه دایرې چې یوه د برداشت دایره او بله دد بیلګې په توګه پـنځلس سپاره له یوې لوبډلې څخه او پنځلس سپاره له بلې لوبډلې څخه ټاکل کېږي حـلال(غورځولو) دایره ده په تخمیني توګه د پنځوسو مترو په واټن ټاکل کېږي او تقریباً د پنځو سوو مترو پـه واټن یو بیرغ په ځمکه کې دروي.

خوسی د برداشت په دایره کـې غورځـوي. د دواړو لوبډلو سپاره د برداشت له دایرې څخه څو متره لـرې یو بل ته مخامخ درېږي. د میدان د حکم په اشـاره د دواړو لوبډلو سپاره له دواړو خواو څخه په خوسي یرغـل کوي او هره لوبډله هڅه کوي چې خوسی له ځمکې څخه پورته کړي. څرنګه چې په دې لوبه کې د چاپ اندازانو شمېر ډېر زیات نه دی او ټیمونـه هـم دوه دي، نو له چاپ اندازانو څخه یو تن ژر خوسی له ځمکې څخه پورته کوي او د بیرغ پـه لوري منډه وهي؛ چې له بیرغ څخه دوره وکړي او بیا یې د حلال دایرې ته ورسوي او د خپل ټیم لپاره د امتیاز نومره واخلي.

طبعاً په دې لړکې د سیالې لوبډلې له سپرو څخه یوکس (یانباش) کوي. یعنی (د آس پـه شـا باندې په یوه اړخ سره ځملي) او خوسی له یوې بلې پښې څخه را نیسي او په ټول قوت سـره خوسی له مقابل چاپ انداز څخه د راشوکولو او رانېولو په مقصد کش کوي. داسې قوت چې د منډې په لړ کې آسونه کله یو له بل څخه لرې شي او کله بیا ببرته په زور یو له بـل سـره لګېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امتیاز نمره اخیستل

له دوو حالتونو څخه بهر نه وي. یا به یو چاپ انداز په یواځې یا به دوه چاپ اندازان په ګــډه سره خوسي ته له بیرغ څخه دوره ورکوي او د حلال دایرې ته یې رسوي او امتیاز اخلي. طبعاً په دې لړ کې ټول چاپ اندازان د خپل ټیم له غړو سره مرسته کوي. آس یې په قمچین وهــي. هغه له قیزو څخه رانیسي او له خپل ټیم سره په لسګونو ډوله مرسته کوي او همدارنګه خپــل آس د مخالف ټیم د آسونو مخې ته دروي او کوښښ کوي چې د مخالف ټیم د بري مخنیــوی وکړي.

د دې وزلوبې ښېګنه او ځانګړنه په دې کې ده چې د سپرو شمېر پکې کم دی، هم آســونو او هم چاپ اندازانو ته تکلیف او زحمت کم رسېږي. د لیاقت او وړتیا د ښودلو فُرصــت هــر چاپ انداز او هر آس ته زیات په لاس ورځي او د هر پهلوان مهارت په ښه ډول څرګنــدېږي.

د هر ټیم د غړو په منځ کې هر چاته په لوبه کې د برخې اخیستلو او مرستو زمینې برابرېږي.

په عامه توګه وزلوبه یو ډېر دروند ورزش دی چې د هغې د سرته رسولو په لړکې د پهلوانــانو سر، پښو، لاسونو، ملا او د بدن نورو غړو ته سخت زیانونه او تکلیفونه رسېږي. کله کله یو چاپ انداز له خپل آس سره پر ځمکه را پرېوځي. آس او پهلوان دواړه سخت ژوبل کېږي. یا د منډې په حالت کې آسونه په خپلو کې ټکر کوي چې زیات تکلیفونه رامنځتــه کــوي او ان د مرګ او مړینې لیکرهغوي تهدیدوي.

له دې سره سره بیاهم وزلوبه ډېره له ولولو ډکه لوبه ده او لاندې زیانونه او نیمګړتیاوې هــم لري.

- دوزلوبې د آس روزل ډېر لګښت لري.

- په وزلوبه کې د خوسکي کشول چې حلال او د خوړلو شی دې سم کارنه دي.

که د خوسکي پرځای له څرمن او ربړ یا بل کوم شی څخه د خوسکی په څېر یوجسم جوړشي او په وزلوبه کې ترې کار واخیستل شي، ښه به وي.

د وزلوبې په لوبه کې داسې ګټور اصلاحات راوړل شي چې چاپ انــدازانو او آســونو تــه د زیانونو درسېدو مخنیوی وشي او هسې قواعد او قوانین منځ ته راوړل شي چې د هغې زیانونــه راکم شي نو بیا به دیو ملي ورزش په توګه په نړیواله کچه وپېژندل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د وزلوبې د ښه کېدو او د هغې د نړیوال کېدو لپاره خپل افکار او نظریات ولیکي.

پوښتنې

- وزلوبه څه ډول لوبه ده؟
- د وزلوبې آس، پیګه آس او یابو یو له بل سره څه توپیرونه لري؟
- د وزلوبې اصلاح شوې لوبه په کوم ډول سرته رسېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د وزلوبې په هکله د خپلو سترګو لیدلي یا د خپلوانو له تجربې څخه یو څه معلومات ولیکي او په راتلونکي ساعت کې دې ټولګي ته راوړي او ودې لولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېشتم لوست

سيمه ييزي لوبې او کاغذپران

- سيمه ييزي لوبې څه ډول لوبې دي؟

سيمه ييزي لوبې د ماشومانو او ځوانانو په جسمي او رواني وده کې ډېره اغيــزه او ارزښــت لري. سيمه ييزی لوبې ډېر ډولونه لري چې موږ دلته دوه په زړه پورې لوبې تاسوته در پېژنو چې د بوبو ګل چي؟ او کاغذ پران په نومونو يادېږي.

بو! بو! ګل چي؟

د ګډون کوونکو شمېر-٦- ٨ کسه

د لوبې وخت	- پسرلی
د هلکانو عمر	- د ٨ – ١٢ کلنی
د لوبې وسيله	- يوه لونګۍ

د پسرلي په موسم کې چې هوا معتدله وي، هلکان د لوبو په ميدان کې راغونډېږي او خبرې سره کوي چې: (بو! بو! ګل چي؟) لوبه وکړي. دا لوبه يو مېر لري او په يــوه ډله کې ترسره کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوبې کولو طريقه

لونگۍ د رسۍ په ډول تاووي او په يوه سرکې ورته د بادرنگ غوندی غوټه اچوي. مير تاوشوی لونگۍ (ډبلۍ) په لاس کې نيولي او پر يوه غونډۍ باندې کښېني او غوټه شوې برخه خپلې پوزې ته نژدې کوي، گنې چې ددې په بويولو يې له گلانو څخه د يوه گل عطر حس کړې دی. هلکان يې مخې ته درېږي او له هغه څخه پوښتنه کوي:

بو! بو! گل چه؟ (د کوم گل بوی؟) مير په دواړو لاسونو باندې په خپل نظرکې د نيول شوي گل اندازه په تخميني بڼه تمثيلوي او وايي: (دومره گل).

هلکان بيا پوښتنه کوي: ((باغي مې؟ تاغي؟)) يعنی دغه گل په باغونو کې شين کېږي يا په غرونو کې؟، دمثال په توگه مير ځواب ورکوي: ((تاغي)) يعنی غرنی.

هلکان بياهم د مير په نظر کې نيولی گل د پېژندلو او پيدا کولو لپاره يې له واره خپلو پوښتنو ته داسې ادامه ورکوي:

بوگن؟ گل قره قاش؟ گل جوغاشيم؟ گل نوروزي؟ گزروپ؟ تاران؟ ابري؟ او داسې نور ...

هلکان هريو له مير څخه د گلانو د نومونو پوښتنه کوي او له ډېرو پوښتنو څخه وروسته، د مثال په توگه يو هلک چې پوښتنه وکړي: گزرپ؟ ناڅاپي مير وايي:(دِه! دَه سر گزرپ)(يعنې سم دې وويل) او ډبلۍ هغه ته ورکوي. هغه هلک چې اوس گويا (ښکاري) دی، ډبلۍ نيسي او له خپل سر

څخه بلې يې گرده راتاووي او د ډگر په منځ کې په نورو لوبغاړو باندی يرغل کوي او په ډبلۍ باندې يې وهي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي په مستۍ اوخندا ګانو سره منډې وهي، تښتي او په احتیاط سره ځانونه د ډبلۍ له ګزارونو څخه لرې ساتي، خو په عین وخت کې هڅه کوي چې ښکاري راونیسي.

لوبه لنډ وخت (لس – پنځه لس) دقیقې د هلکانو په منډو، ټوپونو او خنداګانو سره دوام کوي او په آخر کې ښکاري نیول کېږي او هغه په ځمکه باندې اچوي. سترګی یې پټوي. یو هلک ډبلۍ، بل د هغه خولۍ اخلي او په یوه پټ ځای کې یې ږدي او نور هلکان، ښکاري په پټو سترګو د میر حضور ته راولي.

میر پوښتنه کوي: «چېرته تللی وې؟» هلک وایي: "ښکار اَشه مَشه" میر بیا پوښتنه کوي: "څو دې ووهل؟" ښکاری د وهل شوو ډبلیو شمېر وایي. که ځواب سم وي، باک نشته او که ځواب سم نه وي ټول په یوه آواز وایي: "یوه ګناه" (څرنګه چې ټولو په دې منډو تررړوکې د ښکاري ګزارونه شمېرلي وو او دوی ته معلوم دی). میر بیا پوښتنه کوي: «ته چا څملولې؟» ښکاري د هغه کس په لورې چې دا یې څملولی و په طنز او ټوکې سره اشاره کوي او وایي چې: "دغه هلک" خولۍ چا راوړه؟ دې هلک، ډبلۍ له چاسره ده؟ خولۍ له چاسره ده؟ دا پوښتنې میر له ښکاري څخه کوي. طبعاً ښکاري ځینو پوښتنو ته سم ځوابونه وایي او په ځینو ځوابونو کې تېروتنه کوي.

د ښکاري ګناهونه د هغه د لیکا ځوابونو په اندازه ټاکل کېږي.

په پای کې ډبلۍ چې یې په هرځای کې پټه کړې وه، راوړي. میر د ښکاري د ګناهونو (لیکاګانو) په شمېر په ډبلي باندی ښکاري په اوږه وهي. (البته دغه وهل د تَفَنُن او تفریح په غرض دي نه داذیت او تکلیف ورکولو په مقصد) په دې ډول د لوبې یوه دوره پای ته رسېږي.

دا لوبه څو وارې د هلکانو په مستۍ، منډو، خنداګانو، ټوپونو او خیزونو سره یونیم یا دوه ساعته دوام کوي او کله چې ستومانه شول، لوبه پای ته رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پتنګ (کاغذ پران) لوبه

په ژمي کې ماشومان کومې لوبې کوي؟
د کاغذ پران لوبه د کابل ښار او د هیواد په نورو ښارونو کې د ځوانانو او خلکو ترمنځ په دوديزه توګه له پخوا ځخه رواج لري.
ځوانان کاغذ پران د نازکو رنګه کاغذونو او د بانس له نریو لرګیو ځخه په ډول ډول شکلونو جوړوي چې هغې ته یــوه پارچــه، دوه، درې، څلور یا پنځه پارچه، کــشمیري، واســکتي، کله ګنجشکي، چشمک دار او نوشته دار وایي.
د کاغذ پران جوړول هم خپل استاذان یا کسبګر لري چې په ډول ډول شکلونو یې جوړوي او په دکانونو کې یې خرځوي.

د کاغذ پران جنګول

د کاغذ پران د جنګولو لپاره ټول شیان تر ځانګړو شرایطو لاندې تر سره کېږي دمثال په توګه:
د کاغذ پران او د هغه د شیشه وهل شوي تار او داســې نــورو لپــاره څــو کــسان د دوو لوبوکوونکو په منځ کې منځګړیتوب کوي. د تار جنسیت ګوري چې دواړه له یوې کارخــانې څخه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یو کس د تار چرخه په لاس کې نیسي او بل کس کاغذ پران الوزوي او په هوا کې یې په مهارت د خپل سیال له کاغذ پران سره په جنګ اچوي او دواړه لوبه کوونکي هریو هڅه کوي چې لوبه وګټي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په بېلا بېلو ډلو د بوبوګل چې؟ لوبه دلېسې د ورزش په ډګر کې ترسره کړي.
- زده کوونکي دې د کاغذ پران لوبې په اړه خپل نظرونه ووايي.

پوښتنې

- بوبوګل چې؟ څه ډول لوبه وه؟
- ستاسې پرته له دې دوه لوبو څخه نورې کومې لوبې زده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې هر یو د خپلو خپلوانو او مشرانو څخه د دوو دوو لوبو پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډیز

تفریحي اوسیمه ییزې لوبې د ماشومانو، ځوانانو او ان د لویانو په ژوندکې ډیر ارزښتونه لري.

لکه نیزه بازي چې ډیره لرغوني او په زړه پوري لوبه ده، زموږ د هیواد په سویلي سیموکې ډیردود لري او ددې خلکو د ځانګړو دودونو څخه ده.

نیزه باز په ځانګړي آس سپریږي، نیزه په لاس کې نیسي د آس په ځغلولو سره هغه میخ چې په لوبغالي کې پرځمکه ټکوهل شوی دی د نیزې په څوکه یې دځمکې څخه پورته کوي سیل کوونکي هغه تشویقوي او انعام او جایزه ورته ورکوي.

آس یو زورور، غښتلي، قوي او ښکلی حیوان دی چې د هغې څخه په پېټي وړلو, سورلۍ، وزلوبه اوپه نظامي موخوکې ګټه اخیستل کیږي.

آس د کار کولو او د پوستکي د رنګ له اړخه بېلا بېل ډولونه لري,چې د هغې ډولونه د رنګ او پوستکي له پلوه په لاندې ډول دي:

جیرن، قزیل، سمند، بوز، سرخون، توروغ، قره کُهر، کوکلان او داسې نور آسونه. د آس څخه په وزلوبه کې هم کار اخیستل کیږي. وزلوبه زموږ د هیواد د شمالي سیمو د خلکو پخوانۍ او لرغونې ورزش او لوبه ده چې دهغوی د شهامت او قهرمانۍ ښکارندویه ده. دوز لوبې آسونه غښتلي، تنومند او هوښیار دي او په ځانګړي ډول روزل کیږي. وزلوبه په دوه ډوله ده یو پخوانی سنتي ډول دی چې ډېر شمیر سوار کاران ورپکې ګډون کوي او ځانته کوم ټیمونه نلري. بل یې اصلاح شوی ډول دی چې چاپ اندازان د سیمې په معیار ورپکې دوه ډلې جوړوي او دسیالۍ په ترسره کولو پیل کوي او حلال شوی خوسی په سیالۍ کې کښېږدي، که چېرته د خوسي پرځای یوبل جسم چې خوسي ته ورته وي وکارول شي غوره به وي.

سیمه ییزې لوبې د ځوانانو او ماشومانو په جسمي او رواني روزنه کې ډېر ارزښت لري.

او دا لوبې بېلا بېل دولونه لري لکه بوبوګل چې؟ او د کاغذ پران لوبه.

د بوبوګل چې؟ په لوبه کې چې ځوانان په یوه ډله کې لوبه کوي او یو میرلري، دیوه ګل په نوم د پوښتنې په وړاندې کولو سره چې د لوبه کوونکو څخه کیږي, په ډېرشوق او خوند سره لوبې ته دوام ورکوي.

د کاغذ پران لوبه هم د کابل ښار او دهیواد په نورو ښارونوکې د خلکو او ځوانانو ترمنځ د پخواڅخه دود درلوده چې هغه به یې د نري کاغذ او د بانس د نازکه لرګیو څخه جوړاوه او په هغه تار چې په خرخ کې یې تاو کړي وي په هواکې اوچتوي او دبل کاغذ پران سره یې په جنګ اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

مالداري، باغداري ، ځنگلونه، درملي بوټي او مېلې

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي پوهېږي چې زموږ هیواد یو کرنیز هیواد دی. ددې برابره او مناسبه هوا د هیواد په ډېرو سیموکې د ونو د بیلابیلو ډولونو او دغورو او اعلی میوو د ودې او نمو سبب شوې ده.

زموږ د هیواد ډېر خلک په کرنه، بڼوالی، د ځنگلونو په جوړولو، د شاتو میچیو په روزلو، د ماهیانو روزلو، د غویانو او چرگانو په فارمونوکې مشغولتیا لري او ددې لارې څخه ډېرې گټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې د هیواد زراعتي کېدلو ته خپل پام وگرځوي اود بڼوالی، د ځنگلونو جوړولو، دسیل ځایونو جوړولو او د ژوند د چاپیریال د ساتلو د پرمختگ مفکوره دې پیداکړي.

زده کوونکي باید پوهه شي چې ځنگلونه او د سیل ځایونه د زرگونو فرهنگي او تاریخي میراثونو په څنگ کې د نړۍ د سیل گرۍ د صنعت د ودې او دنړۍ د سیلانیانو د پام راگرځول به ددې سبب شي چې د دې لارې څخه زموږ خلکوته ډېرې زیاتې گټې تر لاسه شي.

مالداري، باغداري او ځنګلونه

- تاسې د خپل هېواد د غوره مېوو ډولونه پېژنئ؟ نومونه يې واخلئ.
- ښه او غوره انار، انګور، زردآلو، شفتالو، توت، مڼه او غوره ناک د افغانستان په کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

زموږ د ګران هېواد خلک په سلو کې له اتياوو څخه ډېر په کرنه او مالدارۍ بوخت دي؛ څنګه چې د ګډو (مېږو) او وزو د څريدو لپاره پراخو ورشوګانو او څړځايونو ته اړتيا ده او دغه څاروي چې تل په دې کې څري؛ نو د ځمکو او ځنګلونو د ونو لرونکې پوښښ خوري له منځه يې وړي. د غرونو لمنې، دښتې او غرونه لوڅ او لغړشي چې دا خرابکاري د ليکرناکو سيلابونو د بهېدو لامل هم ګرځي.

زموږ د هېواد زياتو مالدارو او بزګرو په دې وروستيو کې دا هوډ کړی چې د وزو او ګډو پرځای د ډېرو غوښو او شيدو لرونکې اصلاح شوې غواوې وساتي او په خپلو ډېرو ځمکو کې ورته رشقې او شوتلې وکري او د هغوی د شيدو، غوښو، څرمنو او پوستکو څخه ښه ګټه واخلي. ځکه چې د غواوو ساتل او د هغوی د فارمونو اداره کول نسبت د وزو او مېږو ساتلو او پوولو ته آسانه او هم ډېر ګټور دي.

ځينو خلکو د غوښو او هګيو لاس ته راوړلو لپاره د چرګانو او کبانو فارمونه جوړ کړي دي چې چرګان او کبان پکې روزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باغونو او ځنګلونو ښه کول

له دې کبله چې زموږ ګران هېواد یو غرنی هېواد دی، د کرنې ډېره ښه ځمکه او مرطوبه (نمجنه) هوا لري نو د باغونو او ځنګلونو په جوړولو او روزلو او ان د چایو د کروندې لپاره؛(لکه د کونړونو په ولایت کې) ډېر ښه شرایط لري. په دې لحاظ خلکو د پخوا په شان د

نیالګیو نیالولو، د ونو روزلو او د ځنګلونو جوړولو ته پاملرنه کړې ده او دې نتیجې ته رسېدلي دي چې د ونو او ځنګلونو د ساتنې او روزنې ګټه، له هر کار څخه غوره ده؛ ځکه په دې پوهېږي چې ونې که مېوه لرونکې وي او که بې مېوې، دا لاندې ګټې لري:

د ونو او ځنګلونو ګټې

الف- د هغو مېوې هم په خپله خوري او هم یې خرڅوي او پیسې ترې لاس ته راوړي.

ب- زړې او وچې ونې پرې کوي او د سُوَن د موادو په توګه ترې کار اخلي او د کار ځینې سامانونه ترې هم جوړوي.

ج- د ونو زېلې (جرړې) په دښتو، غونډیو او غرونو کې د ځمکې د خاورې ساتنه کوي او د زیاتو سیلابونو د بهېدلو او د ځمکو د ویجاړېدو مخه نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- دونو پاڼې لوګي او ناپاکه هوا جذبوي او د هوا ککړتیا له مینځه وړي. د سیمې هـــوا او د ژوند چاپېریال پاکوي.
هــ - د ونو له ګلانو او غوټیو څخه د شاتو مچۍ خپل خوراک برابروي او شات(ګبین) ترې جوړوي.
و- په دښتو او غرونو کې د ونو او ځنګلونو شتون د سمسورتیا او ښکلا لامل ګرځي چې هم د خلکو د روغتیا لپاره ګټه لري او هم زموږ هېواد ته د نړیوالو سیلانیانو پام راګرځوي.

زموږ د هېواد غوره مېوې

زموږ د هېواد ټولې سیمې د میوه لرونکو او بې میوو ونو د روزلو لپاره مناسبې دي، مګر ځینې ســـیمې د ځینو ځانګړو ونو د ودې لپاره ډېرې مساعدې دي، د مثال په توګه:
د زردآلو، شفتالو، مڼو او د ناکو ونې په بدخـــشان، غزنــــي، میـــدان وردګ، لوګر، فرخار، اندراب، ایبک تاشقرغان او په چاه آب کې ښه وده کوي. غوره انار، انځر او زردآلو په تاشــقرغان ، ایبــک، تګاب، نجراب او قندهارکې. تور بې دانه غوره انګور په ســـان چارک، میمنه ، تګاو، قندهار، هرات اوغزني کې؛ اعلا انار او د انګورو ډېر ښه ډولونه په کندهار کې؛ د شلو څخه زیـــات د اعـــلا انګورو ډولونه او نورې مېوې په هرات کې؛ په غزنی او لوګر کـــې انګور او نورې مېوې؛ په غور بند، غزني، اروزګان، تخار، میـــدان وردګ، لوګر، او نورو ځایونو کې. امیري زردآلـــو؛ د بـــادامو مختلف ډولونه په پروان، استالف، کوهدامن، ګلدره، شکردره

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پنجشیر کې د انګورو مختلف ډولونه؛ توتان او نورې مېوې شته.

پسته او بادام د بادغیس، هرات، سمنګان او بدخشان په غرونو کې؛ غوزان په پغمان، میدان وردګ، پکتیا، پکتیکا، شینوارو، د کونړونو او نورستان په غرونو کې؛ کینو، مالټه، نارنج او زیتون په ننګرهار او د هغه په خواو شاکې؛ د جلغوزو ونې د پکتیکا، پکتیا، خوست، کونړ او نورستان په غرونو کې ډېرې دي او ښه حاصل ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ونو ښېګڼې د غلو تر کرلو

زموږ خلکو تجربې کړې او لېدلې يې دي که په ځمکو کې غنم، وربشې، جوار او نورې غلّې دانې وکري نو مجبور دي چې هر کال هغه ځمکې يوې او ماله کړي. تخم او کود (سره) پکې وشيندي. کروندې خيشاوه کړي، څوځو واره اوبه ورکړي. دواپاشي يې وکړي، چې په څو مياشتو کې د ځمکې محصول ورسېږي؛ بيايې لو کړي او په درمند کې يې غوبل کړي، له ډېرو لګښتونو او زحمتونو څخه وروسته له ځمکې څخه حاصل واخلي او معلومه هم نه ده چې وروسته له دومره خواريو هغه لګښتونه پوره کوي او له هغې څخه يو څه زياته ګټه ورته پاتې کېږي که نه؟

لږه خواري او ډېره ګټه

که چېرته په ځمکه کې نيالګي کښېنول شي، په دوو يا دريو کلونو کې مېوو تـه رسـېږي او حاصل ورکوي؛ څنګه چې د هر کال په تېرېدلو سره ونه غټېږي او ريښې يې په ځمکه کې نورې هم ښکته ځي نو د اوبو د نشتوالي يا کموالي په صورت کې ونه د خپلو ريښو په واسطه يوه اندازه اوبه د ځمکې له نم اورطوبت څخه چې د باران

(c) ketabton.com: The Digital Library

او واورو له اوبو يې زېرمه کوي، جذبوي او په هغو اوبو يې ميوه رسيږي. په عادی ډول ونه له دوو يا دريو ځلو څخه زياتو اوبو کولو ته اړتيا نه لري؛ حال دا چې د غلو کروندې لږ تر لږه په کال کې له پنځو يا شپږو وارونه زياتو اوبو کولو ته اړتيا لري.

د ونو روزنه

که څه هم د ونو روزنه او پالنه هم ډېره خواري، لکه د ونو خواوشا بېل وهل، د اضافي څانګو پرې کول،دوا پاشي او نور کارونه غواړي؛ خو دا خوارۍ او لګښتونه په کروندو کې د غنمو او جوارو تر زيارونو ډېر کم دي اوهم په همدې کارونو سره کېدلای شي چې د ونو لاس ته راوړنې ډېرې ښې او زياتې شي.

وکيل خاني مڼې

څنګه چې دا تجربه د ډاکټر عبدالوکيل خان په نوم يو وطن دوست انسان د قرغيې، پغمان، ميدان ښار، وردګو او لوګر په سيموکې عملی کړه. ځمکې يې د هغوی له خاوندانو څخه په اجاره واخيستلې او په دې ټولو ځمکو کې يې دوه ډوله (د سرو او زېړو) مڼو نيالګي کښېنول. نيالګي په څو محدودو کلونو کې غټې شول او مېوې ته ورسېدل او له جوارو او غنمو څخه يې څو واره زيات او فوق العاده حاصلات لاس ته راوړل چې نن ورځ د هېواد په داخل او بهرکې د وکيل خاني مڼو مينه وال او پيرېدونکي لري.

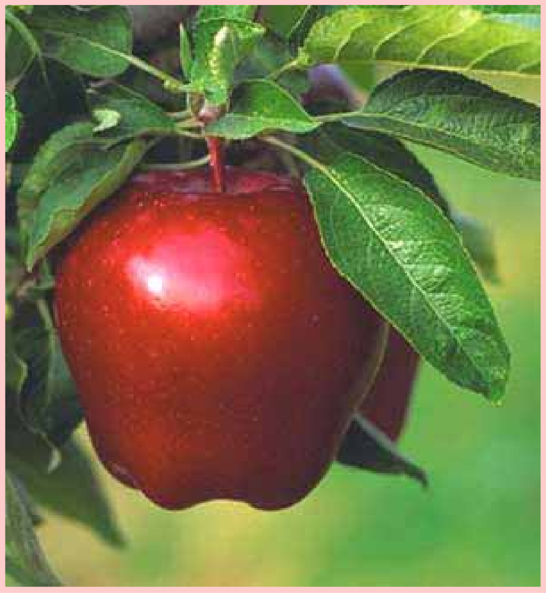

د وکيل خاني مڼو ډولونه چې هريو يې ځانته خوند اوکيفيت لري د مالينګ، بيروتی، او نورو نومونو باندې يادېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غرونو کې د نيالګيو کښېنول

[1]څرنګه چې مخکې مو ووېل، زموږ د هېواد دښتې، درې او غرونه داسې خاوره، اوبه، هوا او طبيعي جوړښت لري چې په هر ګوټ کې د دښتو، درو، واديو، ورشوګانو څخه سربېره په غرونو کې هم هر ډول مېوه لرونکې او بې مېوې ونې په خپله په طبيعي ډول له پخوا څخه شنې شوې دي او هم خلکو په هر ځای کې نيالګي کښېنولي، باغونه او ځنګلونه يې جوړ کړي دي، لکه په شيخ علي، کشم او داسې نورو سيمو کې.

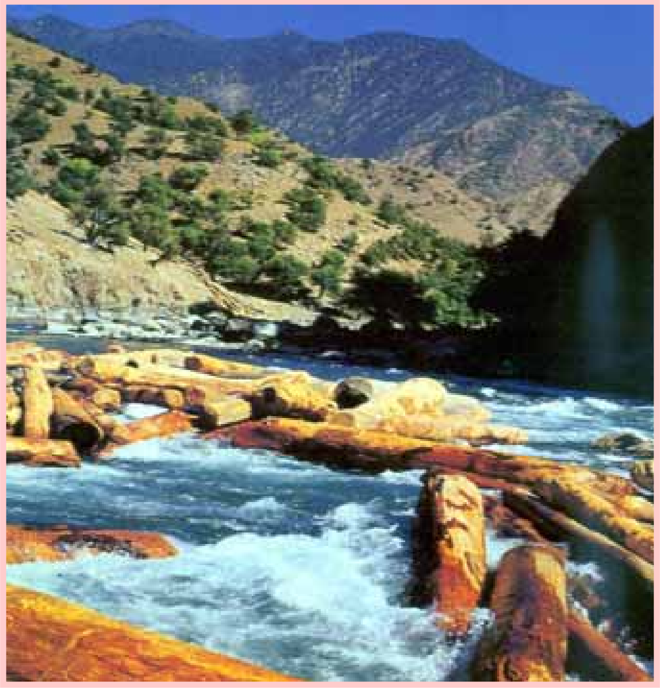

ځينې ونې اوبو ته ډېره اړتيا لري، لکه زردآلو، شفتالو، آلوبالو، ګيلاس، توت او داسې نور. دا ونې خلکو په هغو ځمکو کې چې ډېرې رواني اوبه لري، کښېنولي دي؛ خو ډېرې نورې ونې شته چې په لږو اوبو باندې هم ګوزاره کوي. ددې ونو ريښې په ځمکه کې ډېرې ښکته ځي او د هغو واورو او بارانونو له اوبو څخه چې په ځمکه کې زيرمه شوي دي، استفاده کوي. لکه: پسته، بادام، غوزان، منه، ناک، تاک، انار، سنځله او داسې نور؛ همدارنګه څېړۍ (بلوط)، شينې ، ممانې او ګورګورې د غرونو په ګرنګونو کې په طبيعي ډول راشنې کېږي، وده کوي او لوی ځنګلونه جوړوي. ځينې کوچنۍ مېوه لرونکې ونې لکه قرهقات، يخمن، زرشک، دولانه او داسې نورې هم په غرونو کې پخپله راشنې کېږي، وده کوي او که د هغوی ښه ساتنه وشي، ګڼ باغونه به منځته راشي.

لکه څنګه چې د«يخمن» په باره کې يو فولکوريک بيت داسې ويل شوی دی:

هوای ابر بهار - يخمن لب جوار (۱)

[1] – جويبار، وياله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغان هم باغونه جوړوي

د بدخشان ولایت د زردیو، سرغلام، شغنان، یفتلونو او درواز په ښکلیو درو او په یغمان کې غوزان (چارمغز) کارغه او عکه (سپین او تور کارغه) کښښنوي.

کله چې د غوزانو د ونو مېوې پخې شي څرنګه چې ددې میوې زړي ډېر غوړدي؛ نو د مرغانو ډیر خوښېږي، مرغان د غوز داني په خپلو منښوکو باندې راشوکوي او له پاسه یې د ځمکې پر لور په لویو تیږو باندې را غورځوي. غوز ماتېږي زړي یې راوځي او مرغان یې خوري. کله چې یوڅو داني وخوري او ماړه شي، بیا لسګونه داني نورې راشوکوي او په هرځای کې یې تر خاورو لاندې زیرمه کوي چې وروسته یې بیا وخوري؛ خو وروسته بیا دغه د پټ کړي شوي غوز ځای له مرغه څخه ورکېږي او په دې ډول د غوز نیالګی یو کال وروسته راشین کېږي.

غرنی ناک او انګور

د بدخشان د (یفتلونو، شهر بزرګ، درواز، خواهان) په غرونوکې د شکُندی او قِیم په نومونو یو ډول ناک پخپله راخېژي چې میوه یې سخته او کلکه ده. خلکو د باغي ناک غوټی (پنډک) له هغو سره پیوندکړي دي چې د هغې حاصلات عیناً د باغي ناک غوندې خواږه او اوبجن دي.

د پستې ځنګلونه

د پستې ځنګلونه د بادغیس، هرات، سمنګان او بدخشان په غرونو کې په طبیعي ډول له پخوا څخه موجود وو.په ځانګړې توګه د بادغیس د غرونو (پسته لیق)، هر کال چې په ټاکلې موسم کې کله د پستې شول (ناغه) ماته شي د سیمې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو څخه سربېره د ګاونډیو ولایتونو خلک هم ورځي او د بادغیس له غرونو څخه ځانته پسته راټولوي. څرنګه چې پسته ارزښتناکه میوه او قوي خواړه دي او هم سوداګریز او اقتصادي ارزښت لري؛ نو په دې وروستیو وختونو کې زموږ د هېواد د ډېرو سیمو خلک په اوارو ځمکو، دښتو، غونډیو او غرونوکې د پستې د ونو د تکثیر لپاره لاس په کار شوي او ښې نتیجې یې ترې اخیستې دي.

د یادونې وړ ده چې پسته نرینه او ښځینه بیلا بیلې ونې لري.

د بادام ځنګلونه

د بادام ځنګلونه د سمنګان، کشم، فرخار، تاشقرغان، بدخشان، هرات او د هېواد د نورو سیمو په غرونو کې خلکو لېدلي دی چې پخپله په طبیعي توګه له پخوا څخه شنه شوي دي؛ نو په پام کې لري چې په ټولو دښتو او غرونو کې د بادام او همدارنګه د سینځلو، منو، ناکو او نورومیوو نیالګي کښېنوي، د یوه یا دوو کلونو څخه وروسته د اوبو کولو اود نیالګیو په بیخونو کې د ډکو منګیو د ښخولو په طریقه په لږ لګښت او خوارۍ سره زیاتې ګټې لاس ته راوړي.

نخلستان

د هېواد په غربي سیمو د دل آرام او سیستان په خواو شا کې د (خرمالیق) یا خرمازار یعنی د نخلستان په نوم یوه سیمه ده. له نامه څخه یې معلومېږي چې هلته پخوا د خرما ونې ډېرې وې. د دې خبرې د ثبوت لپاره زموږ د هېواد د غزنوي شاهنشاهۍ مؤسس ناصرالدین سبکتګین هغه کیسه چې خپل فیلبان ته یې په دې سیمه کې د یوه بزګر د خرما په شوکولو او خپلولو په سبب سخته سزا ورکړې وه، ښه مصداق دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرخار او نورستان بې دانه توت ډېر اعلا دي.
د جرم بې دانه توت ډېر خواږه او اوبجن دي او خاص خوند لري.
د تېشکان بې دانه توتان د غټې ګوتې په انــدازه دي. د دې توتانو خوند او لذت د نورو ځایونو تر توتانو ډېر ښه دی.
زمونږ د هېواد په شغنان ، درواز، میـــدان وردګ، کونړ، پغمان، لوګر، پروان، کاپیسا، تګاب، نجراب، غزني، پنجشیر، لوګر، هرات، دوشـــي، خنجان او نورو ځایونو کې توتان او شاه‌توت ډېر پیداکېږي چې په پنجشیر، شغنان، اودروازکـــې سپین توتان په ژرندو باندې اوړه کوي او د ژمي د خوراک لپاره یې په کندوانو کې ساتي د تلخان په نامه یې یادوي. په شغنان کې چې کله توتـــان

پاخه شي، هره ورځ تر ونو لاندې څمکې جـــارو او پاکوي. چرګان او نور څاروی په قطعي توګه نه پرېږدي چې تر ونو لاندې وګرځي او څمکه او باغ ککړ کړي.
ځینې وخت توتان یا د توتانو اوړه (تلخان) له چارمغز سره یوځای په هاونګ کې ټکوي چې ډېر خوندور خواږه ور څخه جوړېږي او هغې ته (شکر پوستک) یا لچانُک وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغاوي ناک

په شغنان کې يو ډول ناک دي چې د((مرغاوي ناک)) په نوم شهرت لري. د هغې شکل پــه سلوکې اتيا د هيلۍ د بچې غونډې دی چې پخپله منبوکه باندې د ونې په شاخ پورې نښتې وي.

يخناک او سيب رخش

د بهارک، فرخار او اندراب يخناک، منه او شفتالو د خوند، لطافــت، جــسامت او د اوبــو درلودلو له پلوه سارى نه لري.

د يادونې وړ ده چې په ټول افغانستان کې ښې منې روزل کېږي.

د لوست نوي اصطلاحات

تصميم	هوډ – عزم
تخريب	ورانول
مؤسس	بنياد گذار- بنسټ ايښودونکی
جلب	راغوښتل- راوستل
لطافت	نازکي
سارى	مثال
معطرې	ښه بوی لرونکي.

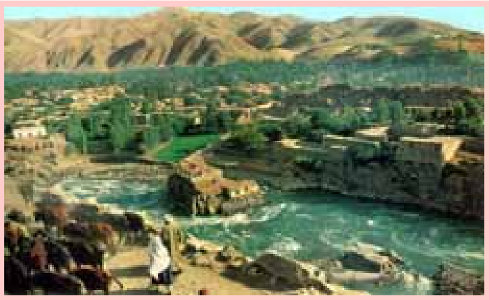

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د مختلفو مېوو لست جوړ کړي. د مثال په ډول:

تازه مېوې

هغه مېوې چې وچیدای شي

د یخو سیمو مېوې

د ګرمو سیمو مېوې

پوښتنې

- د کابل، غزني، پکتیا، پکتیکا، خوست او لوګر ولایتونو د مېوو لست جوړ کړئ.
- انار، انګور، زردآلو، شفتالو او اعلا ناک زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې تولیدېږي؟
- په ۱۳۸۷هـ. ل.کال د کابل په ښار کې د انارو نندارتون جوړ شوی و او زموږ د هېواد انار په نړۍ کې په لومړۍ درجه انارو کې پېژندل شوي وو. تاسې په دې هکله څه نوښتونه او وړاندیزونه لرئ؟ چې زموږ د هېواد انار د نړۍ په بازارونو کې وپېژندل شي او ښه پیرودونکي پیدا کړي.
- په ننګرهار، کونړ، او لغمان کې کومې مېوې تولیدېږي؟
- جلغوزي زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې پیدا کېږي، او د جلغوزو د ترویج او تکثیر لپاره کوم وړاندیزونه کوئ؟
- د نیالګیو کښېنول او د باغونو او ځنګلونو جوړول کومې ګټې لري؟ په تفصیل سره یې ولیکئ!
- تاسې څو ډوله خټکي پیژنئ؟ ډېر خټکي د افغانستان په کومو ولایتونو کې کرل کېږي؟
- که د امام جان، چاه آب او د خان آباد (قندک) خټکیو لپاره بهر ته د لېږلو زمینه برابره شي څومره اقتصادي ګټې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د هېواد د خټکیو په باب پوښتنې وکړي او را غونډ شوي معلومات دې په خپلو کتابچو کې ولیکي، په راتلونکي ساعت کې دې له ځانه سره راوړي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ ویشتم لوست

درملي بوټي

درملي بوټي کوم ډول بوټي دي؟

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځمکې د کُرّې په معتدله سیمه کې پروت دی. ډېر ښه او هر ډول اقلیم لري. څرنګه چې ډېرې برخې یې غرنۍ دي او دا غـــرونه په خپلو لوړو برخو کې

داسې واورې او کنګلونه لري چې هيڅ نه اوبه کېږي اوزمور د هيواد د مستو سيندونو؛ لکه د کنړ، لغمان، تګآب، آمو، هيرمند، ارغنداو، هريرود، مرغاب، بلخاب او د کوکچې د اوبو سرشاره سرچينې جوړوي. د دې سيندونو او پريمانه اوبو شتون دی چې ښکلي شنه فصلونه، مرطوبه (لمده) هوا او سلګونه ډوله طبي بوټي په غرونو او دشتو کې راشنه شوي دي چې د نباتي دواګانو لويه خزانه يې جوړه کړې ده. دا ټولې زموږ طبيعي پانګې دي چې په لاندې ډول يې د بېلګو په توګه د يو څو نومونه يادوو:

د درملي يا دارويي بوټو ډولونه

زعفران،زنکی (شنه،سپينه او توره زيره)، خوږولې، کچماچو(يا کرماچو) سپېلنې، خيروګل(ختمي)، اسفرزه (سپېغول)، خاکشير(يا جينجر)، ريدې، تروکې، غرنې باديان، بنګ دانه، سونډ، غاټول (خاټول) کاسنې، غواژبې، تباشير، نانګان، بارتنګ، سپېرکی، ترنجبين، د چای بوټي، اربړه(توره- زبړه)، مرخنۍ او داسې نور.

څنګه چې د دې دارويي بوټو ډېر ډولونه په کروندو او ځمکو کې د کرنې وړ دي نو موږ يې زعفران د نمونې په ډول معرفي کوو چې دا ګټور او ارزښتناکه بوټی هرڅوک وپېژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زعفران

زعفران یو داسې بوټی دی چې ګلان یې ښکلي، بنفش او ارغواني رنګ لري. د زعفران غوټه سخته، ګرده او غوښنه ده چې د نازکو قهوه یي رنګو پوښونو په واسطه پوښل شوې ده. د زعفران بوټي د لولې په شان درې ځانګې لري. مؤنثې ځانګې یې په درې واړو سرونو کې درې غوټې لري او نارنج ته ورته زیړ رنګ لري. معطر او قوی بوی او لږ تیز خوند لري چې د خوراک، رنګ او د عطرو په مقصد ترې کار اخیستل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زعفران

د زعفران طبي ارزښت

زعفران زموږ د هېواد په غرونو او دښتو کې شنه کېږي. دا بوټی د انسان د بدن د سلامتیا او قوت لپاره ډېر ګټور او د درملني لپاره له ډېرو ښو بوټو څخه دی. زموږ خلک چې د زعفران په طبي او اقتصادي ارزښت پوه شوي دی نو په خپلو ځمکو کې یې د هغو په کرلو لاس پورې کړی دی؛ لکه څنګه چې د هرات کروند ګرو په ۱۳۸۸هـ. ل. کال پرخپله دوه سوه هکتاره ځمکه کې زعفران کرلي ، بهر ته یې صادر کړي او ډېره لوړه ګټه یې ترې لاس ته راوړې ده. د راپورونو په اساس په نړیوالو بازارونو کې د هرات د زعفرانو جنسیت او کیفیت د ګاونډیو هېوادونو د زعفرانو تر جنسیت او کیفیت ډېر ښه او اعلا ثابت شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زعفرانو اقتصادي ارزښت

د زعفران بوټی ډېر زيات اقتصادي ارزښت لري لکه څنګه چې د هرات يو کيلو ګرام زعفران د امريکې متحده ايالاتو، عربي متحده اماراتو، ايتاليا او د هسپانيې هېوادونو په بازارونو کې د شپږ زرو څخه نېولې تر اوو زرو امريکايي ډالرو چې له (درې سوه زرو څخه تردرې سوه پنځوس زرو افغانيو سره برابرېږي) خرڅ شوي دي.

زعفران د کوکنارو، تنباکو او له بنګ دانې څخه زيات ارزښت لري، نو ځکه يې دهرات، فارياب او کاپيسا ولايتونو د بزګرو (نارينه او ښځو) پام ځانته را اړولی او هغوی د دې ګټور بوټي په کرنه لاس پورې کړی دی.

څنګه چې زموږ په ټول هېواد کې زيات خلک زعفران پېژني او د هغې په درملې او اقتصادي ارزښت باندې پوه شوي دي نو ټولو ته هوډ کړی چې په خپلو کروندو او ځمکو کې زعفران، زنکي او داسې نور ګټور درملي او اقتصادي بوټي وکري چې ډېرې اقتصادي ګټې ترې لاس ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. یوه ډله دې د هغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کې مو ولوستل او بله ډله دې د هاغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کـــې یـــې نومونه نشته.

پوښتنې

- زعفران کوم ډول بوټي دی؟ او زموږ د هېواد د کومو ولایتونو خلک یې کري؟
- د زعفران اقتصادي ګټې څومره دي؟
- له یوه جریب ځمکې څخه څومره زعفران لاس ته راځي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو څخه د درملي بوټو د نومونو پوښتنه وکړي او هغــه دې لست کړي او د ښوونکي په لارښوونه دې د هغو په هکله معلومات ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوه ویشتم لوست

مېلې او د جهان گردۍ راښکون او زموږ د هېواد فرهنگي ميراثونه

مېلې

- تفریح او مېله د انسانانو د جسمي او روحي پياوړتيا لپاره څه اغېزه لري؟

بند امير
(باميان)

زموږ گران هېواد افغانستان يو غرنی هېواد دی. د غرونو لوړې څوکې يې په دايمي واورو پټې دي چې دا واورې د ډېرو اوبو او مستو سيندونو د بهېدلو لامل او سرچينې گرځېدلې دي. دغو جگو غرونو، سيندونو، درو، دښتو، پراخو او شنو ورشوگانو، زموږ هېواد ته طبيعي ښکلا او ښايست ورکړی دی چې دې ښکلا او ښايست د بهرنيو نړيوالو سيلانيانو پام ځانته را اړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم زموږ د هېواد ټولې سیمې ډېر څړوبې (آبشارونه)، دښتې، شنې درې، د مېلو ځایونه، او سیل ځایونه لري؛ خو بیاهم په هره سیمه کې په زړه پورې تفریحي ځایونه شته چې په مختلفو موسمونو کې خلک هغو ځایونو ته ورځي، مېلې کوي او خپل فارغ وخت په خوشحالۍ تېروي.

د کابل د مرکزي حوزې په چارچاپېر او په نورو ولایتونو کې د مېلو مشهور ځایونه عبارت دي له:

د بابرشاه بڼ، د چهلستون د مانۍ بڼ، د شهر آرا بڼ، د جهان آرابڼ، د للندر د شاه توت دره ، ګلباغ، پغمان، د قرغې بند، استالف، ګل غونډۍ، صیاد، ګلبهار، سالنګ، پنجشېر او داسې نور.

پخوا به د کابل د ښار کسبګرو په ډله ییزه توګه باغ لطیف، د خواجه صفا ارغوان زار او د سیل نورو ځایونو ته تلل او مېلې به یې کولې.

د هېواد په شمال او شمال ختیځ کې پامېر، د ورسج او فرخار ښکلې تګاو او درې، اندراب، بدخشان، تاشقرغان، سمنګان، د فاریاب او د بادغیس کوهستانونه، دهېواد په غرب کې د هرات بېلا بېلې سیمې؛ لکه په کوه زنجیرګاه کې د تخت صفر په نوم د سیل او تفریح ډېر ښکلی ځای، پل مالان، د خواجه عبدالله انصاری آرامګاه،

د للندر د شاتوت دره (کابل)

خواجه غلتان، او داسې نور ځایونه. په جنوبي سیمو کې د پکتیا د ګڼو ځنګلونو غرنۍ سیمې. دهېواد د مشرقي سیمو په ننګرهار کې د سراج‌العمارت، د امیر شهید بڼ، د بهسود پُل، د مملې بڼ، موی مبارک، په کونړ او نورستان کې له ځنګلونو ډکې درې، د سیندونو په زړه پورې شنې غاړې، په لغمان کې د کله ګوش ښکارځی، زوړ الیشنګ[1] او د هغې د سیندونو شنې غاړې، د مرکزي افغانستان پراخې او غرنۍ سیمې، بامیان او دره آجر چې په هر ځای کې د مېلو او د سیل ځایونه د روانو اویخو اوبو چینې او د بودا تاریخي مجسمې لري چې

[1]- ښایي چې په اصل کې(ایل نشین) وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک په ډېر شوق دې ښکلی او با طراوته سيمو ته د تفريح او سيل لپاره ورځي او دې سيلونو او مېلو ته له نيزه بازۍ، اتڼ، چوګان بازۍ او داسې نورو لوبو سره نور زيات خوند وربخښي.

له نيکه مرغه زموږ په هېواد کې په زړه پوري تاريخي، متبرکه ځايونه او ښکلي حيرانوونکي طبيعي مناظر ډېر زيات دي، لکه په هرات، غزني، بلخ او مزار شريف، آی خانم، د فراه او سيستان وادی، باميان، بدخشان، کندوز، کابل، سمنګان او ايبک، کندهار، ننګرهار، کونړ، لغمان، پکتيا، پکتيکا او داسی نور چې په هغو کې زموږ د هېواد د پاچاهانو او امپراطورانو لکه ميرويس نيکه، احمد شاه بابا، سلطان محمود غزنوی، ظهيرالدين محمد بابر، شاهرخ ميرزا، شهزاده بايسُنغُر ميرزا، د ملکه ګوهرشاد بيګم او داسې نورو تاريخي اوفرهنګي ميراثونو لويې خزانې شته چې د سيلانيانو د ليدلو او سيل لپاره ځانګړې راښکون لري، ډېر په زړه پورې دي.

طاق بُست

ښکلی طبيعت او خړوبی

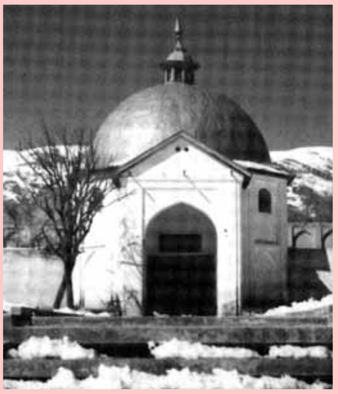

د سلطان محمود غزنوی آرامگاه
(غزنی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې لازم تدارکات او آسانتیاوې لکه پاخه (اسفالت) شوي سرکونه، هوټلونه، ښه امنیت او داسې نورې لارې چارې برابرې شي، په یقیني توگه چې په کال کې به په ملیونونـــو ډالـــره له دې لارې زموږ د خلکو لاس ته ورشي او د هېواد د اقتصادی برخې په ښه کېدو او ودانولو کې به لویه اغیزه ولري.

بامیان

د جام مینار

پامیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه درانی آرامگاه «کندهار»

د کابل بالاحصار

د دارالامان ماڼۍ (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ د جهان ګردۍ راښکون

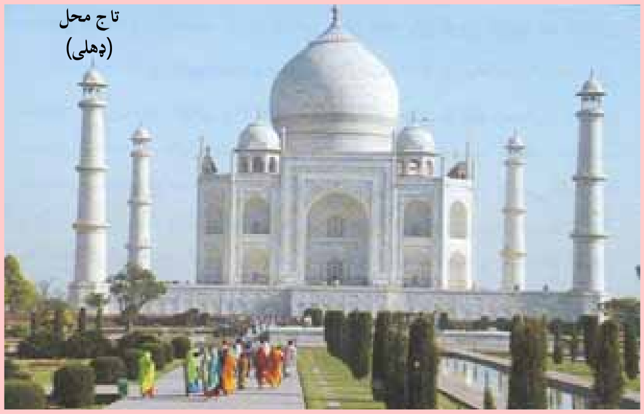
تاج محل
(ډهلی)

باید په یاد ولرو چې نن ورځ د نړۍ په ډېرو هېوادونو لکه سویس، ایټالیا، د امریکې متحده ایالتونه، ترکیه، مصر، ایران، هند، سعودي عربستان، چین او داسې نورو کې توریزم او جهان ګردي د اقتصادي برخو یوله ډېرو عاید راوړونکو صنعتونو څخه ده.

ځړوبی

د نړۍ خلک له سیاحت او سیل سره مینه لري او غواړي چې تاریخي ځایونه او عجایبات ووینې. د ښارونو له ګڼې ګوڼې او له ککړې هوا څخه لرې په شنو تازه ځنګلونو، غرنیو سیمو او ښکلو مناظرو کې خپل وخت په هوساینې او خوشحالۍ تېر کړي.

د جمشید تخت
«شیراز»

د چین دیوار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایفل برج «فرانسه»

د بگ بن د ساعت برج «انگلستان»

په اروپا کې زړه مانۍ

په اروپا کې زړه مانۍ

(چین)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپا کې زړه مانۍ.

د لوست نوي اصطلاحات

ورشوګانې	څړ ځايونه
عجايبات	نا آشنا، حيرانونکی شيان او ځايونه

په ټولګی کې فعاليت

- څو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او زموږ هېواد ته د سيلانيانو د پاملرنی او توجه د جلبولو لپاره چې کومو آسانتياوو او هلوځلو ته اړتيا وي، د هغو په باب دې خپل ورانديزونه او نظرونه بيان کړي.

پوښتنې

- د هېواد د لوړو غرونو او اوږدو سيندونو نومونه واخلئ؟
- ديخشيره آبشار، د شيوې جهيل، او د سيستان جهيل زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کـــې موقعيت لري؟
- د کابل ښار او د هغې شاوخوا د تفريح ځايونه کوم دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکـــــې دې د خپلو ولايتونو او ولسواليو د کلتوري ميراثونو، د طبيعي منظرو او د سيل د ښو ځايونو په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دشپږم څپرکي لنډيز

زموږ د هيواد په سلوکې اتيا خلک په کرهڼه، مالدارۍ او باغوانۍ بوخت دي.

څرنګه چې وزې او ميږې هر وخت پيايې د ځمکې واښه او ځنګلونه خورې او له منځه يې وړي؛ نو لدې کبله زموږخلکو هوډ کړی دی چې د وزو او ميږو پرځای اصلاح شوې غواګانې، چرګان او کبان، وروزي؛ څرنګه چې خلک پوهيږي چې د ونو کښېنول، د باغونو او ځنګلونو منځته راوړل هم د اقتصاد او هم د ژوند د چاپيريال او د سيمې د ښايست له پلوه ډير ارزښتناک او مهم دي؛ نو په دې اساس زموږ خلکو د ونوکښېنولو، د باغونو او ځنګلونو جوړولوته پاملرنه کړې ده.

زموږ په هيواد کې ډيرې په زړه پورې اعلی ميوې لکه منې، ناک، زردآلو، شفتالو، غوزان، توت, انار، انګور، پسته، بادام اوداسې نورو پريمانه ډولونه هم په دښتو او هم په غرونو کې توليد او روزل کيدلی شي. په لږه خوارۍ سره دونو حاصل دغلو په پرتله ډير ترلاسه کېږي, لکه څرنګه چې ډاکتروکيل خان دغه تجربه د پغمان، ميدان وردک او لوګر په ځمکو کې تر سره کړې ده او ډير فوق العاده حاصل يې تري لاس ته راوړی دی.

زموږ د ګران هيواد په تودو او يخو سيموکې د ميوو بېلا بېل ډولونه توليديږي. ان تردې چې د دل آرام په سيمه کې د خرما ونې شنې کېږی او حاصل ورکوي. د بدخشان غرونوکې، د ميدان وردک، پغمان، لوګر، هرات، نورستان او نورو ډيرو ځايونو کې د غوزانو ونې راختلې دي چې هغه کار غانو او عکې کښېنولې دي. په دې ډول چې غوزان د راتلونکي وخت د خوړلو لپاره د خاورو د لاندې پټوي خو وروسته بيا د هغې ځای ترې هېرېږي چې هماغه غوز په بل کال کې راشين کېږي.

زموږ د هيواد په ډيروسيموکې ناک، انګور، غوزان، پسته، بادام، منې، قره قات، ګورګرې او نورې ميوې په غرونوکې په للمې ډول راخېژي او دهغې جرړې يا ريښې د واورې او باران د زېرمه شوو اوبو څخه اوبه جذبوي خپل ژوند ته دوام ورکوي او ډير کلونه پرته له خوارۍ څخه حاصل ورکوي.

له دې کبله زموږ خلکو اوس باغدارۍ او ځنګل دارۍ ته ډيره پاملرنه کړې ده او دهغې **څخه** يې ډيرې ښې نتيجې لاس ته راوړې دي؛ څرنګه چې ونې سربيره د ميوو او لرګيو د ژوند چاپيريال ښايسته او پاکوي.

جرړې او نېلې يې د ځمکې د خاورو ساتنه کوي او د ونو غوټۍ د شاتو د مچيو غوره خواړه دي چې دهغې څخه شات لاس ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د ملي هويت پديدې، رمزونه، نښې (سمبولونه)

د اووم څپرکي موخې

زده کوونکي پوهېږي چې زموږ هيواد يو کرنيز هيواد دی، ددې مناسبه او معتدله هـوا د هيواد په ډېرو سيموکې د ډول ډول ونو د پيدايښت او ودې لامـل گرځېـدلی ده؛ پـه دې ډول زموږ د هيواد ډېر خلک د کرنې، مالدارۍ او د باغدارۍ سره سروکار لـري او ددې لارې څخه ښه گټه لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په هيواد کې د کرهنيز کيدلو ارزښت ته مخه وکړي او د باغدارۍ، د ځنگلونو جوړولو، تفريحي ځايونو او د ژوند د چاپيريال د ساتنې مفکوره دې پيدا کړي.

زده کوونکي دې وپوهېږي چې زموږ په هيواد کې د زرگونو تاريخي او لرغونـو ميراثـي ځايونو په خوا کې د ځنگلونو او تفريحي ځايونو جوړول، د توريزم د صـنعت او د نـړۍ د سـيلانيانو د پـام را گرځولـو د ودې سـبب گرځـي چـې د دې لارې څخـه بـه زمـوږ هيواد والوته ډېرې گټې په برخه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

بیرغ، ملي سرود او نښې

- تاسې کوم وخت درې رنګه ټوکر چې د هغې په منځنۍ برخه کې سمبول وي او د یوه لرګي په پورتني سرکې ځړول شوی وي. لېدلی دی او که لېدلی مو وي ووایاست هغه ټوکر چې په دې شـــان جوړشـــوی وي، څه نومیږي؟

- زموږ د هیواد په لویو رسمي غونډو کې لومړی د قرآن شریف تلاوت کېږي او له هغې څخه وروسته یو سرود غږول کېږي، هغه سرود کوم دی؟

د هر هېواد بیرغ د هغې د تېر شوی تاریخ څرګندوی او د خلکو د هویت د پېژندنې بیانونکی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د تېرو پېړيو په اوږدوکې ډېر ځلانده تاريخ لري او تراوسه پورې خپل بېرغ او ځانګړی ملي سمبول او رمزونه لري.
د تاريخ په مختلفو دورو کې د خپل هېواد بيرغ ګورو چې څه منشا لري؟ او کوم بدلونونه پې لېدلي دي؟

په تېرو وختونو کې زموږ په بيرغ کې بدلونونه

د اتمې هجري پيړۍ (د ابو مسلم خراسانی له زمانې) څخه نېولي، د افغانستان بيرغ تور رنګ درلوده چې د دوه سرې نيزې په څوکه ځړېده.
په لسمه او يوولسمه پيړۍ (د غزنويانو په دوره کې) د افغانستان بيرغ د زمری نښه درلودله او د شاهي بيرغ رنګ سور و. په پنځلسمه پيړۍ کې رسمی بيرغ زرنګار و. له هغې څخه وروسته په اته لسمه پيړۍ د احمد شاه ابدالي په زمانه کې تر نولسمې پيړۍ پورې رنګارنګ بيرغونه دود وو. په نولسمه پيړۍ کې يو ځل بيا د افغانستان د بيرغ رنګ تور او دهغې سمبول (نښه) (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو. د شلمې پيړۍ په (۱۹۲۸)م. کال کې د هېواد د لويې جرګې له خوا د بيرغ رنګ (تور، سور، شين) او د هغې سمبول (غر او لمر) وټاکل شو.
په ۱۹۲۹م. کال کې بيا له سره د بيرغ نښه محراب، منبر او د غنم وږی وټاکل شو. د مرحوم محمد داوودخان د حکومت په وخت کې د بيرغ په نښان باندې (عقاب) ورزيات شو، چې محراب او منبر په نامحسوس شکل سره د عقاب د ټټر او سينې په برخه کې ځای درلوده. د نور محمد تره کي د حکومت په وخت کې د افغانستان بيرغ يو سور رنګي ټوکر و چې په منځ کې يې د «خلق» کلمه لېکل شوې وه. د هغه څخه وروسته د افغانستان بيرغ څه بدلونونه ولېدل ترڅو چې د استاد برهان الدين ربانی د دولت او مجاهدينو په وخت کې د افغانستان بيرغ له پورته څخه په ښکته (تور، سپين، شين رنګونه درلودل او نښان يې محراب او منبر او په دواړو خنډو کې يې د غنمو دوه وږي) وو.
د طالبانو دحکومت په وخت کې د افغانستان د بيرغ رنګ ټول سپين و او د (**لا الـه الا الله محمد رسول الله**) مبارکه کلمه يې په منځنۍ برخه کې ليکل شوې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د بیرغ منشأ

زموږ د بیرغ نښې چې له تېرو زمانو څخه راهیسې زموږ د خلکود فرهنګ، ملي ځانګړتیـــاوو، مسلمانۍ، دین دوستۍ، وطن دوستۍ، مېړانې، شهامت او سلحشورۍ ممثـــل او څرګنـــدونکې دي، دا نښې زموږ په ملي بیرغ کې په لاندې ډول ښودل شوې دي.

تور رنګ د خپلواکۍ د نه درلودلو نښه، سور رنګ د آزادۍ غوښتنې او جنګونو نښه، ســـپین رنګ د سولې غوښتنې او شین (زرغون) رنګ د خپلواکې نښه ده.

د زمري نښه د زړه ورتیا، توره او ټوپک، د جنګ غوښتنې، زړه ورتیا او عقاب دلوړ همت نښه ده.

جومات، محراب،منبر، د الله اکبر او توحید مبارکې کلیمې زموږ د خلکو د مسلمانۍ او اسلام غوښتنې نښې دي.

د غنمو وږی ښیي چې زموږ هېواد یو کرهنیز هېواد دی. غر او (لمر د ختلو په حال کې) د دې مطلب څرګندوونکې دي چې توره دوره په ختمېدلو او روښانه دوره راتلونکې ده.

زرنګار بیرغ په پنځلسمه پیړۍ کې دا حقیقت څرګندوي چې زموږ ګران هېواد په هغې دورې کې یو پرمخ تللی هېواد و، پوهنې او ښکلو هنرونو تکامل موندلی او خلکو په هوساینې ژوند کاوه.

زموږ د بیرغ اوسنی رنګ اونښان

اوس د افغانستان د بیرغ رنګونه په ترتیب سره (تور، سور او شین) یو د بل په څنګ کې ځای لري او نښان یې هماغه محراب، منبر او په دواړوخواوو کې یې د غنمو دوه وږي دي.

د افغانستان بیرغ، په کابل ښار کې د جمهوري ریاست په مقر د ارګ د یوه برج پـــه ســـر، د پارلمان، د سترې محکمې په ماڼیو باندې، همدا ډول په وزارتخانو، په ټولو دولتي مؤسساتو او ادارو، پوهنتونونو، مکتبونو، مدرسو، د هیواد په مرکز او ولایتونو، په ځـــانګړې توګـــه د رسمي وختونو په لړ کې، په بهرکې د افغانستان په سفارتونو، قونسلګریو او په سیاسي نماینده ګیو کې او دغه راز د ملګرو ملتونو په سازمان کې،تل رپېږي.

هغه بیرغ چې د ملي دفاع په وزارت کې دی، له قیمتي او ښکلي ټوکر څخه جوړ او په هغـــې باندې د قرانکریم مبارک آیتونه هم ګنډل شوي دي د (عَلَم مبارک) په نوم یـــادېږي. عَلَـــمَ مبارک په یوې تزیین شوې پایه باندې چې د دوو یا دوه نیم مترو په اندازه ده، نښلول شوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په څوکه کې يې يو جلد قرآنکريم د يوې کوچنۍ ښکلې جعبې په منځ کې ايښودل شوی دی.

د هيواد د آزادۍ په جشن کې د اردو قطعاتو د رسم گذشت مراسم د لوژ (د مشرانو لپاره لوړ ټاکل شوی ځای) له مخې څخه چې د هيواد د درې واړو قواوو ارکان، کورډپلوماتيک، او نور مشران حضور لري، علم مبارک په ځانگړو مراسمو سره تيرېږي.

د افغانستان مِلّي سرود

د افغانستان مِلّي سرود په پښتو ژبه د (الله اکبر) او د افغانستان د نوم له ذکر سره په لاندې ډول دی:

دا وطــن افــغانســتـــان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې	هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټــولو کــــور دی	د بلوڅو د اوزبيـــــکو
د پـــښـــتون او هـــزاره وو	د ترکمـــنو د تاجـــکو
ورسره عرب، گو جـــردي	پاميريان، نور ســـتانيان
براهوی دي، قزلـــباش دي	هم ايماق، هم پشه ييان
دا هيــــواد به تـــل ځلېږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کـــې د آســـيا، به	لکه زړه وي جـــاويدان

نوم د حـــــق مـــــــودی رهبر
وايو «الله اکبر»! وايو «الله اکبر»

په ملي سرود کې ويل شوي دي چې دا وطن د افغانستان د ټولو خلکو، د بلوڅو، اوزبيکـــو، پښتنو، هزاره وو، ترکمنو، تاجکو، عربو، گوجرو، پاميريانو، نورستانيانو، براهويانو، ايماقانو او پشه ييانوگډکور دی.

د دې قومونو پيدايښت منشأ او سکونت په دې هېواد کې دی. په دې کې د ملي يـــووالی او قوت رازونه دي چې د سرود د غږولو په وخت کې ټول اقوام په دې کې خپل ځانونه ويني او د هغې په اورېدلو ټول د غرور او وياړ احساس کوي. ملي سرود د هر افغان د زړه آواز، د ملي عواطفو رڼا، هېواد پالنه او هېواد سره مينه او محبت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسمي مراسمو او غونډو د پرانیستلو په وخت کې لومړی د قرآنکریم تلاوت او دعا کېږي او بیا ملي سرود غږول کېږي. ټول یې د احترام لپاره له خپلو ځایونو څخه اوچتېږي او په سکوت سره هغه اوري، همدا رنګه بهر ته زموږ د هیواد د جمهور رئیس د سفر په وخت او یا زموږ هېواد ته د بهرنیو دوستو هیوادونو د زعماوو د مسافرت په وخت د هغوی په حضور کې د دواړو هېوادونو ملي سرودونه غږول کېږي.

سمبولونه او ملي رمزونه

سمبولونه د هرې ملي پدیدې د منطقي شتون او ملي هویت څرګندونکې نښې دي. په تېرو دورو کې د بیرغ ډولونه، ملي بیرغ، د پوهنې سمبول، د ملي شورا سمبول، د افغانستان بانک سمبول، بانکنوټونه، مسکوکات، نښانونه، د (ښاروالۍ ، د سرې میاشتې ، د ملي اردو ، د ملي پولیسوسمبول،) د استقلال څلی، طاق ظفر او داسې نور زموږ ملی سمبولونه او رمزونه دي.

امیر حبیب الله خان 1919

شاه امان الله خان 1919-1928

محمد نادر خان 1929-1930

د سردار محمد داوود خان جمهوریت 1974-1978

نورمحمد ترکی او حفیظ الله امین 1978- 1980

ببرک کارمل 1980-1987

دکتور نجیب الله 1980-1992

مجاهدین 1992-1996

استاد برهان الدین ربانی

طالبان (ملامحمد عمر)1996-2001

د افغانستان اسلامی جمهوری دولت (حامد کرزی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

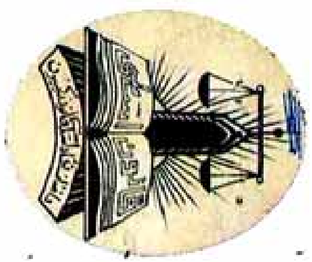

د لوست نوي اصطلاحات

منشأ- سرچینه، پیل
دوخت - گنډل
کورد پیلوماتیک: د بهرنیو هیوادونو سیاسي استازي

په ټولګي کې فعالیت

- هر زده کوونکی دې یو سمبول رسم کړي.

پوښتنې

- زموږ د ګران هیواد بیرغ د تاریخ په اوږدو کې کوم بدلونونه لېدلي دي؟
- د ابو مسلم خراساني په زمانه کې زموږ د بیرغ رنګ څه ډول و؟
- د غزنوي امپراطورۍ د بیرغ نښه څه ډول وه؟ او شاهي بیرغ کوم رنګ درلوده؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې په خپل کور کې له دریو رنګونو تور،سور او شین(زرغون) ټوکر څخه بیرغونه جوړ کړي، ټولګي ته دې راوړي او د لېسي د آرت (رسم) استاذ په مرسته دې د بیرغ نښان په هغې کې نقش یا ټا په کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم ټولګي لنډیز

د هر هيواد بيرغ د تاريخ په اوږدوکې د هغې خلکو دهويت څرګندوونکی او مُمثّل دی. زموږ ګران هيواد افغانستان چې روښانه تاريخ لري، د تېرو شوو پېړيو په اوږدو کې تر اوسه خپل ځانګړی بيرغ، سمبول او نښې لري. د اتمې پيړۍ څخه وروسته د ابومسلم خراساني په وخت کې د افغانستان بيرغ تور رنګ درلوده چې د دوه سرې نيزې پر سر به رپيده.

په اتلسمه پيړۍ کې د احمد شاه ابدالي له وخته تر نولسمې پېړۍ پورې ډول ډول بيرغونه معمول وو. په نولسمه پيړۍ کې بيا د افغانستان د بيرغ رنګ ((تور)) او د هغې نښه (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو.

په شلمه پيړۍ کې د هيواد د بيرغ رنګ (تور، سور، شين) او نښان يې (غر اولمر) غوره شو.

په۱۹۲۹ ميلادي کال کې يو وار بيا د بيرغ نښه(محراب، منبر او د غنموږوږی) وټاکل شول او وروسته هم بيا په بيرغ کې بدلونونه راغلل.

د طالبانو په وخت کې د افغانستان بيرغ تول سپين رنګ درلوده او دهغې په منځ کې د(لااله الا الله محمدرسول الله) مبارکه کلمه ليکل شوې وه.

اوس د افغانستان په بيرغ کې (تور، سور، شين) رنګونه څنګ په څنګ قرار لري. او نښان يې د غنمودوږو ترمنځ محراب او منبر ځای لري.

زموږ د بيرغ منشأوې د پخوانيو زمانوڅخه تر اوسه پورې زموږ د خلکو د فرهنګ، مسلمانی، ملّي ځانګړتياوو، هيواد پالنې، د توريو او ميړانې څرګندوونکي دي چې دا منشأوې د لوست په متن کې تمثيل او روښانه شوې دي.

په ملّي سرود کې د ټولو خلکو، دبېلابېلو مليتونو د ملّي يووالي د ټينګښت، د زړه آواز، د ملّي عواطفو روښنايي، اسلام او وطن دوستۍ انعکاس کړی دی او دغږولو په وخت کې دوی ټول په هغې کې خپل ځايونه ويني او د وياړ او غرور احساس پرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه

۱ - فردوسی، حکیم ابوالقاسم، (چاپخانهٔ فرهنگ، انتشارات فخررازی، د چاپ کال ۱۳۷۰هــ.ش.

۲ - اویغون، حفیظ الله، د اقتصاد پوهنځی تحصیلی مونوگراف، د کابل پوهنتون.

۳ - ملی آرشیف، د صدارت خلورلاری، د کابل ښار.

۴ - توران، عبدالمجید، امینی، محمد صدیق، د (گونش) مجله، د افغانستان دترکمنـو د فرهنگـي ټـولنې د نشراتو اداره.

۵ - عاطف، عبدالحمید، د بدخشان کلیوالی لوبې، فولکلور مجله، د اطلاعاتو او فرهنـگ وزارت د خپرونـو خانگه.

٦ - غبار، میر غلام محمد، (افغانستان در مسیر تاریخ) د چاپ کال ۱۳۴٦. هــ.ش.

۷ - (مجله ها و فصل نامهٔ فرهنگی و پژوهشی) د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.

۸ - (مجله های پرواز آریانا) د ترانسپورت او هوانوردۍ وزارت. سال های ۱۳۸۷-۱۳۸۹ هــ.ش.

۹ - یارقین، دکتور شفیقه، حقیق الله، عقیق (مجلهٔ تربیت، فصل نامه تعلیمی و تربیتی برای کودکان و نوجوانان وزارت معارف.

۱۰ - حقمل (محقق بسم الله،) د تیو کلتور او فرهنگ، د کابل چاپ.

۱۱ - یارقین محمد حلیم، ثبت و نگارش بازی های عامیانه اوزبیکان جوزجان، دولتی مطبعه، کابل

۱۲ - بنووال، پوهاند دکتور محمد افضل، فولکلور شناسی، کابل.

۱۳ - (جهان پیرامون ما) د تاشکند د ښوونځیو درسی کتابونه، اوزبیکستان.

۱۴ - مجله های فرهنگ، فصل نامه فرهنگی و پژوهشی، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.

۱۵ - (د انساني نبوغ گنجینه) په منځنۍ آسیا کې د اسلامي ثقافت پاتې شوی آثار.

۱٦ - (نگاهی به تاریخ) د ابوریحان البیرونی د علومو او شرق پیژاندنی د لیکی نسخو انستیتوت او فرهنگـي مرکز . اوزبیکستان، تاشکند.

۱۷ - حبیبی، پوهاند عبدالحی (ظهیرالدین محمد بابرشاه)، د کابل چاپ.

۱۸ - گالری ملی (نگارستان ملی)، کابل:

۱۹ - مهدی، دکتور محی الدین، د افغانستان ملی متحده شورا، دوه اوونیزه مجله.

۲۰ - عاطف، وفی الله، عکسونه او تصویرونه، د کابل زاړه ښار مندوی، نوی ښار، د انتیک فروشی دکانونـه، زرگری، د قالین خرخولو دکانونه او سرایونه، پوستین پلوروںکی دکانونه او د پغمان د خواجه مسافر د بـاغونو څخه.

۲۱ - د معارف خبري، ادبي او فرهنگي اوونیزه، ۱۳۸۸. هــ.ش.

۲۲ - آریانفر، دکتور شمس الحق، هفته نامه مجاهد.

۲۳ - حمیدزی، عبدالغفار «دافغان زعفران» د شرکت رئـیس، د شمــشاد تلویزیــون د خپرونـو د ماښـام د اوه نیموبجو څخه تر اته نیمو بجو پورې، ۱۸-۹-۱۳۸۸. هــ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library